

**”Ovien availeminen ja ihmisten kohtaaminen
on haastavinta ja antoisinta...”**

- vaativaa vapaaehtoistyötä valvotuissa tapaamisissa

Tanja Hiltunen

Terhi Nikkilä

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2015

Tampereen Yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

HILTUNEN TANJA & NIKKILÄ TERHI:

”Ovien availeminen ja ihmisten kohtaaminen on haastavinta ja antoisinta”

– vaativaa vapaaehtoistyötä valvotuissa tapaamisissa

Pro gradu -tutkielma, 80 sivua., 12 liitesivua.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Tammikuu 2015

Valvotuilla tapaamisilla tarkoitetaan lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman välisiä tapaamisia, joita järjestetään lapsen turvallisuuden takaamiseksi neutraalissa ympäristössä ulkopuolisen henkilön toimiessa valvojana. Pro gradu -tutkielmassamme tarkastelemme Tampereen kaupungin perheoikeudellisten palveluiden järjestämiä valvottuja tapaamisia, joita organisoii kaksi ohjaajaa ja valvovat vapaaehtoisvalvojat.

Tutkielmamme teoriaosuudessa tarkastelemme valvottuja tapaamisia muun muassa perhesuhteiden, lainsäädännön, tyypillisten valvontatilanteiden ja kiistanalaisuuksien näkökulmasta. Tarkastelemme valvottuja tapaamisia Tampereen kaupungin järjestämänä toimintana, vaativaa vapaaehtoistyötä yleisesti ja raportoinnin merkitystä valvotuissa tapaamisissa.

Pro gradu -tutkielmamme tarkoituksena on kartoittaa, mitä valvottujen tapaamisten valvojan tehtävä antaa vapaaehtoistyöntekijöille sekä millaisia elämyksiä, kokemuksia tai ristiriitoja he kokevat toimiessaan valvojina. Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja tutkimusaineistomme muodostuu vapaaehtoisvalvojien kirjoittamista kertomuksista, joissa he kertovat kokemuksista, haasteista ja onnistumisista vapaaehtoisvalvojan tehtävässä. Tutkimuksemme tuloksista on luettavissa kokemuksia valvojan roolista, tehtävän monimuotoisuudesta ja roolin ristiriitaisuudesta sekä valvojana olemisen merkityksellisyydestä.

Tämän hetkinen lainsäädäntö Suomessa ei määrittele kenen vastuulla valvottujen tapaamisten järjestäminen on. Sen sijaan valmisteilla oleva uusi sosiaalihuoltolaki pitää sisällään valvottujen tapaamisten järjestämisen kuntien velvollisuutena. Uuden sosiaalihuoltolain myötä valvottujen tapaamisten toimintaa on tarkasteltava vapaaehtoisuuden ja ammattilaisuuden, valvojien kouluttamisen tai koulutuksen ja velvoitteiden sekä tapaamisten raportoinnin osalta ja kehitettävä tarpeen mukaisesti.

Avainsanat: valvotut tapaamiset, vapaaehtoistyö, narratiivisuus

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

HILTUNEN TANJA & NIKKILÄ TERHI:

“Opening doors is the most challenging and rewarding thing”– demanding volunteering in supervised meetings

Master Thesis, 80 pages, 12 appendix pages

Social Work

Supervisor: Hannele Forsberg

January 2015

The concept of supervised meetings is defined as the meetings between a child and a non-residential parent which are arranged in a neutral environment where an external person acts as a supervisor to ensure that the meetings are safe for the child. The thesis examines the supervised meetings arranged by the department of family legal services in the city of Tampere, coordinated by two child welfare workers and supervised by volunteering workers.

The theory chapter of this observes supervised meetings from the perspective of family relations, legislation, the situations often encountered in the meetings, and the usual types of contradictions faced. We present an overview of supervised meetings organized by the city of Tampere, as well as of demanding volunteer work in general and meaning of reporting in supervised meetings.

The objective of the Master Thesis is to survey what volunteering workers gain from the task of acting as a supervisor, and to examine the kind of experiences and contradictions that they experience when they supervised meetings. Our study is a qualitative study of the experiences of voluntary administrators, and their insights on acting as a supervisor. The research data consisted of narrative reports written by voluntary administrators, in which they had the opportunity to share their general experiences and to comment on the challenges and instances of success when acting as a voluntary supervisor. The results of the study portray the experiences of acting as a supervisor, the multifaceted and sometimes contradictory nature of the task, as well as the overall significance of the role of the supervisor.

At this moment the Finnish legislation does not define which official entity is responsible for arranging the supervised meetings. As far as is presently understood, the new Social Welfare Act will regard the organization of supervised meetings as the responsibility of municipal authorities. Following the implementation of the new Social Welfare Act, the operation of supervised visits must be examined by considering the role of voluntary work, professionalism, the training or education of supervisors, the obligations of the supervisors, and the task of reporting on the meetings. The different facets of the operation have to be developed as is needed.

Keywords: supervised meetings, volunteering, narrativity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 VALVOTTUJEN TAPAAMISTEN JÄLJILLÄ	4
2.1 Perhesuhteet valvotuissa tapaamisissa	5
2.2 Valvotut tapaamiset lainsäädännössä.....	7
2.3 Valvottujen tapaamisten tyyppitilanteita.....	9
2.4 Näkökulmia valvottuihin tapaamisiin	12
2.5 Valvottujen tapaamisten kiistanalaisuus	14
3 VALVOTUT TAPAAMISET VAPAAEHTOISTYÖNÄ	17
3.1 Valvotut tapaamiset Tampereella	18
3.2 Vapaaehtoisuus vaativissa työtehtävissä.....	24
3.3 Raportoinnin merkitys valvotuissa tapaamisissa.....	30
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	34
4.1 Tutkimusongelma ja –menetelmä.....	34
4.2 Tutkimuksen aineisto	38
4.3 Aineiston analyysi.....	40
5 KERTOMUKSIA VALVOTUISTA TAPAAMISISTA.....	44
5.1 Narratiivien analyysi: vapaaehtoisvalvojien kokemukset.....	44
5.2 Narratiivinen analyysi: Enni Eläkeläinen ja Anssi Ammattilainen valvojatyyppinä....	55
6 LOPUKSI.....	62
LÄHTEET.....	71
LIITTEET	81
Liite 1: Kirje valvojille	81
Liite 2: Tampereen kaupunki, valvotut tapaamiset	82
Liite 3a: Säännöt ja ohjeet.....	84
Liite 3b: Ohjeet rikosepäiltyjen vanhempien valvottuihin tapaamisiin	87
Liite 4: Tampereen kaupungin vapaaehtoisen henkilötietolomake	88
Liite 5: Tampereen kaupungin tapaamisraportin täyttämisohteet	89
Liite 6: Tampereen kaupungin tapaamisraporttipohja	90
Liite 7: Ansay & Perkins, lomake	91

1 Johdanto

Vapaaehtoivalvojen sanoin...

”Vapaaehtoivalvojan työ on vastuullista ja ajoittain haastavaa, mutta kuitenkin helppoa ja yksinkertaista.”

”Ajattelen asiaa lastensuojelulain kautta, lapsen oikeudesta vanhempaansa. Lapsen ja vanhemman kohtaaminen, suhteen luominen tai sen ylläpitäminen on lapselle merkityksellistä. Työ on myös erittäin haasteellista ja toisinaan erittäin palkitsevaa...”

”Valvojan tähtihetkiä ovat ne tapaukset, joissa lapsi on iloinen ja onnellinen molempien vanhempien kanssa.”

Tutkielmamme aiheena ovat vapaaehtoistyöntekijöiden kokemukset toimimisesta valvojana Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa. Valvottuja tapaamisia järjestetään silloin, jos lapsen ja vanhemman tavanomaisten tapaamisten epäillään uhkaavan lapsen turvallisuutta (Forsberg & Pösö 2009, 146). Olemme kiinnostuneita siitä, mitä vapaaehtoivalvojan tehtävä antaa näille vapaaehtoistyöntekijöille sekä millaisia elämyksiä, kokemuksia tai ristiriitoja he kokevat toimiessaan valvojina. Näiden elementtien avulla haluamme tuoda näkyviin vaativan sosiaalialan tehtävän, eroperheiden kanssa tehtävän työn, toteuttamista vapaaehtoisten työntekijöiden voimin.

Valvotuilla tapaamisilla tarkoitetaan lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman välisiä tapaamisia, joita järjestetään vanhemmuussuhteiden ylläpitämiseksi vanhempien eron tai lapsen huostaanoton yhteydessä, etenkin silloin jos tapaamisissa on olemassa turvallisuusriski (emt. 2009, 146). Valvottujen tapaamisten järjestämisen taustalla olevia turvallisuusriskejä voivat olla esimerkiksi vanhemman vakava mielenterveys- tai päihdeongelma, väkivalta ja kaappausuhka. Valvottuja tapaamisia järjestetään turvallisessa ja neutraalissa ympäristössä, missä valvoja on läsnä näkö- ja kuuloetäisyydellä koko ajan. Tampereen kaupungin perheoikeudelliset palvelut järjestävät valvottujen tapaamisten lisäksi tuettuja tapaamisia ja valvottuja vaihtoja. Tuetussa tapaamisessa valvoja on lapsen ja vanhemman käytettävissä

tapaamisen aikana, mutta ei välttämättä koko aikaa läsnä samassa tilassa. Valvotussa vaihdossa valvoja on paikalla lapsen siirryessä vanhemmalta toiselle. Tässä pro gradu -tutkielmassa keskitymme kuitenkin tarkastelemaan pääosin vapaaehtoisvalvojien kokemuksia ja tehtävälleen antamia merkityksiä valvotuissa tapaamisissa.

Valvottujen tapaamisten ja vapaaehtoisvalvojan tehtävän tarkastelemisessa on mielenkiintoista se, ettei valvottujen tapaamisten järjestämistä ja sisältöä ole nykyisellään lailla säädelty eikä kunnilla ole velvollisuutta tarjota palvelua. Tämä on mahdollistanut valvottujen tapaamisten järjestämisen eri tavoin eri kunnissa sekä järjestöissä ja yhdistyksissä. Esimerkiksi Tampereen kaupunki tarjoaa valvottuja tapaamisia maksuttomana sosiaalipalveluna tamperelaisille lapsiperheille. Tutkielmaprosessin aikana tuli julkisuuteen tieto uuden sosiaalihuoltolain sisällöstä. Siihen sisältyy ehdotus valvottujen tapaamisten muuttumisesta lakisääteiseksi palveluksi. Kuten Keskisuomalainen uutisoi 9.9.2014, valvotut tapaamiset ovat lisääntyneet ja edellä mainittu, valmisteilla oleva sosiaalihuoltolaki määrittelee valvottujen ja tuettujen tapaamisten järjestämisen kuntien velvoitteeksi.

Avioerojen yleistyessä ja huoltoriitojen lisääntyessä valvottujen tapaamisten kysyntä, tarve ja palvelutarjonta ovat viime vuosina herättäneet keskustelua. Vanhempien ero sekä siitä aiheutuva riitaisuus ja epäluottamus vanhempien välillä ovat nykyään lisääntyvässä määrin valvottujen tapaamisten taustalla (Keskisuomalainen 9.9.2014). Valvotut tapaamiset ovat tutkimusaiheena yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja siitä tehtyä tieteellistä tutkimusta voidaan pitää tärkeänä ja hyödyllisenä.

Päädyimme tekemään tutkielman parityönä molemmille tutusta aiheesta. Meillä molemmilla on kokemusta valvottujen tapaamisten käytännöistä jo useiden vuosien ajalta, Terhi on toiminut vapaaehtoisvalvojana ja Tanja ohjaaja -nimikkeellä organisoimassa valvottuja tapaamisia. Suunnittelimme pro gradu -tutkielman kirjoittamisprosessia ja jaoimme vastuualueet siten, että Terhi perehtyi vapaaehtoistyöhön ja Tanja paneutui Tampereen kaupungin malliin valvottujen tapaamisten toteuttamisessa. Tällainen työnjako tuntui järkevältä ja luontevalta. Molemmille tuttua aihetta tarkastellessamme perehdyimme myös oman työn tutkimiseen ja reflektointiin (Raunio 2009; Shaw 1999; Tiuraniemi 2002).

Yhdessä kirjoittaminen vaatii tutkijoilta saumatonta yhteistyötä, molempien on kannettava vastuu paitsi omasta osuudestaan, myös siitä että työ etenee sovitussa aikataulussa ja on

lopullisessa muodossaan molempien allekirjoitettavissa (Jokinen & Juhila 2002, 114). Yhdessä työskentely on ollut meille helppoa ja luontevaa. Molemmilla on ollut halu edetä yhdessä sovitussa aikataulussa, vaikka samaan aikaan molempien elämässä on ollut paljon haasteita ja tapahtumia, jotka olisivat voineet vaikeuttaa tutkielman tekemistä ja pahimmillaan jopa pysäyttää sen.

Tutkielmamme etenee jatkossa siten, että toisessa luvussa käsittelemme perhesuhteita ja lainsäädäntöä valvotuissa tapaamisissa, valvottujen tapaamisten tilanteita, erilaisia näkökulmia ja kiistanalaisuutta valvotuissa tapaamisissa. Kolmas luku käsittelee Tampereen kaupungin valvottuja tapaamisia, vapaaehtoistyötä yleisesti sekä raportoinnin merkitystä valvotuissa tapaamisissa. Neljännessä luvussa kerromme tutkimuksemme toteuttamisesta, aineiston keruusta ja aineiston analyysitavoista. Viides luku kuvaa tutkimuksemme empiirisiä tuloksia. Kuudennessa luvussa kerromme tekemistämme johtopäätöksistä ja pohdimme tutkielmamme tuloksia sekä esitämme joitakin jatkotutkimus- ja kehittämisideoita.

2 Valvottujen tapaamisten jäljillä

Tässä kappaleessa kerromme mitä ja millaisia ovat valvotut tapaamiset sekä mitkä syyt johtavat valvottujen tapaamisten järjestämiseen. Forsbergin ja Pösön (2009, 146) mukaan valvotut tapaamiset ovat instituutiona varsin tuore ilmiö, joka liittyy yhteiskunnan tehtävien ja perhesuhteiden muutoksiin sekä kasvaneeseen riskitietoisuuteen.

Valvotuilla tapaamisilla tarkoitetaan lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman tai muiden perheen jäsenten välisiä tapaamisia, jotka järjestetään turvallisessa ja neutraalissa ympäristössä. Valvotussa tapaamisessa valvoja on läsnä koko tapaamisen ajan näkö- ja kuuloetäisyydellä. Valvottujen tapaamisten positiivinen tarkoitus on varmistaa lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman välinen suhde. Valvottuja tapaamisia kontrolloi kolmas ulkopuolinen osapuoli, jonka vastuulla on varmistaa tapaamisten turvallisuus. Tällainen henkilö on usein tukea antava, ammattilainen tai koulutuksen saanut valvoja, joka on käytettävissä myös neuvonantajana vanhemmille ja oikeuden määräämissä valvotuissa tapaamisissa hänen nähdään toimivan neutraalina todistajana. (Forsberg & Pösö 2008, 52; Kindler & Sandner 2012, 28; Park & Peterson-Badali & Jenkins 1997, 37; Perkins & Ansary 1998, 253.)

Tuetussa tapaamisessa lapsi tapaa vanhempaansa neutraalissa tilassa siten, että valvoja on lapsen ja vanhemman käytettävissä tapaamisen ajan, mutta ei välttämättä samassa tilassa kokoaikaisesti. Valvotussa vaihdossa valvoja on paikalla, kun lapsi siirtyy vanhemmalta toiselle. Valvojan tehtävänä on varmistaa, että vaihtotilanne sujuu asiallisesti ja lapsen edun mukaisesti. (Aaltonen 2009, 117; Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, 176–178.) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen (2006:7) mukaan tuettu tapaaminen olisi ensisijainen ja lievemman asteinen tapaamismuoto kuin valvottu tapaaminen, joka määrättäisiin toteutettavaksi vasta, jos tuetulla tapaamisella ei voida turvata lapsen etua. Edellä mainitun selvityksen lähtökohtana on se, että tuettu tai valvottu tapaaminen olisi tilapäinen ratkaisu ja ulkopuolisen tahon läsnäolo tapaamisissa jäisi lyhytaikaiseksi ja poikkeukselliseksi. Tapaamiset tuettuina ja valvottuina olisivat selvityksen mukaan voimassa puolivuotta, jonka jälkeen tuomioistuin arvioisi tilannetta uudelleen. (Antila & Kølhi 2006.)

Valvotuissa tapaamisissa valvojan rooli on toisaalta ulkopuolinen perheeseen nähden ja toisaalta taas tapaaminen mahdollistuu ainoastaan hänen toimestaan. Jos valvoja toimii virassaan, hänen velvollisuutensa määräytyvät työ- tai sopimusoikeudellisista perusteista. Jos

valvoja on yksityinen palvelun tarjoaja tai yksityishenkilö, ei tällaisia velvoitteita ole. (Koulu 2013, 142–143.)

Valvottujen tapaamisten järjestämisen syynä ja taustalla voivat olla esimerkiksi vanhempien ero ja siihen liittyen vanhempien välillä vallitseva epäluottamus toisen vanhemman kyvystä toimia vanhempana. Lisäksi voi olla huoli siitä, että lapsesta erillään asuva vanhempi on turvallisuushuoli lapselle tai entiselle puolisolleen. Myös huoli lapsen kaltoinkohtelusta esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön epäily tai sen todentuminen voi olla valvottujen tapaamisten syynä. Samoin lapsen näkemä tai kokemus perheväkivalta, vanhemman päihdeongelma tai psyykkinen häiriö, lapsikaappauksen riski, heikot vanhemmuuden taidot tai pitkän ajan kuluminen siitä, kun lapsi on viimeksi tavannut toista vanhempaansa, ovat syitä valvottujen tapaamisten järjestämiselle. (Aaltonen 2009, 118–119; Ali-Keskikylä 2008, 89–90; Antila & Kõlhi 2006; Hess & Mintun & Moelhman & Pitts 1992, 80; Straus & Alda 1994 Parkin ym. 1997, 37–38 muk.; Taskinen 2001, 39.)

Suomessa oikeuden päätösten ohella myös lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi ehdottaa tai edellyttää valvottujen tapaamisten järjestämistä lapsen tilanteen turvaamiseksi. Sosiaalilautakunnalla tai sijaishuoltoyksikön johtajalla on Suomessa mahdollisuus rajoittaa vanhemman ja huostaan otetun lapsen yhteydenpitoa. (Forsberg & Pösö 2008, 52–53; Taskinen 2001, 39.) Tällöin valvotuilla tapaamisilla voidaan mahdollistaa lapsen ja vanhemman tapaamiset lapsen ollessa esimerkiksi huostaan otettuna ja sijoitettuna kodin ulkopuolelle ja valvotut tapaamiset toimivat yhtenä lapsen ja vanhemman yhteydenpidon muotona (Auvinen & Kaivosoja 2003; Forsberg & Pösö 2008, 52; Taskinen 2001, 39).

2.1 Perhesuhteet valvotuissa tapaamisissa

Valvottujen tapaamisten palvelun tarpeellisuutta ja kasvua selittävät biologisen vanhemmuuden korostaminen, vanhempien erot, muutokset vanhemmuudessa sekä huostaanottopäätösten ja sijaishuollossa olevien lasten määrän lisääntyminen. Valvotut tapaamiset ovat erityisjärjestely, jolla mahdollistetaan lapsen oikeus luoda ja säilyttää suhde hänestä erillään asuvaan vanhempaan. Lapsen oikeutta biologisiin vanhempiinsa sekä oikeutta tietää biologisesta

taustastaan korostetaan jopa erityistilanteissa, kuten adoption ja huostaanoton yhteydessä. (Forsberg & Pösö 2004, 32, 35; Forsberg & Pösö, 2009, 146.)

Lapsen ja etävanhemman suhde nähdään tärkeänä, käytännössä itsestään selvänä ja sen vuoksi sitä tuetaan laajasti. Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta nähdään tärkeänä, että hän tuntee ja tietää vanhempansa huolimatta siitä, millainen vanhempi on tai kuinka etäällä hän on lapsen arkielämästä. (Forsberg & Pösö 2008, 52, 58.) Tästä syystä lapsen ja esimerkiksi väkivaltaan tai hyväksikäyttöön syyllistyneen vanhemman suhteen jatkumista pidetään ongelmista huolimatta usein tärkeänä eikä tapaamisista haluta luopua, vaan ne määrätään tyypillisesti valvotuiksi sen sijaan, että ne lopetettaisiin kokonaan. (Hautanen 2010, 229.) Tilanteissa, joissa lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman tapaamisia tuetaan ja mahdollistetaan esimerkiksi valvotuin tapaamisin, perheen yksityisyyden voidaan nähdä muuntuvan julkiseksi (Forsberg & Pösö 2009; Koulu 2013, 133).

Viime vuosikymmenien ja etenkin 2000-luvun aikana äitiys, isyys ja vanhemmuus ovat muuttuneet kulttuurin ja yhteiskunnan erilaisten odotusten myötä. Isyyden rooli on kehittynyt passiivisesta sivusta seuraajasta aktiiviseksi osallistujaksi. Isyys on noussut tasavertaiseksi rooliksi äitiyden kanssa. Vaikka vanhempien roolijako perheissä on muuttunut lasten hoidon ja kotiaskareiden tasapuolisen jakamisen vuoksi, on perinteinen roolijako jollain tavalla edelleen olemassa. (Pernu & Pohjola 2011, 7–13.) 2010-luvulla eroja on ollut vuosittain yli 13 000, ja vuoden 2005 tilaston mukaan vanhempien erilleen muuttamisen kokee vuosittain 30 000 lasta (Tapola-Haapala & Karvinen-Niinikoski & Kääriäinen 2012).

Perhekäsitykset ovat siis muuttuneet ja ydinperheen rinnalle on myös tullut muita perhemalleja, kuten esimerkiksi yhden vanhemman perheet, uusperheet ja sateenkaariperheet. Kriittisessä ajattelussa perhe ei paikannu vain kotiin, vaan sitä on tärkeää tutkia myös julkisen ja yksityisen suhteina. (Forsberg 2003, 12.) Tämän vuoksi valvottuihin tapaamisiin liittyvät myös käsitykset perheestä ja perhesuhteista. Perhe mielletään kuuluvaksi yksityisen alueelle, kotiin, julkisen elämän vastakohdaksi. Samalla se mielletään myös ydinperheeksi, johon muun yhteiskunnan muuttumisen ajatellaan vaikuttavan. (Forsberg 2003, 10.)

Vanhemmuussuhteen tai yksilön ihmissuhteen tärkeyden vuoksi valvotut tapaamiset koetaan yleisesti oikeutetuiksi lapselle (Forsberg & Pösö 2008, 58). Toisaalta vanhemmuussuhteen tärkeyden rinnalla voisi valvotuissa tapaamisissa huomioida enemmän lapsen pelkoa ja

hämmennystä näkemällä vanhemmuussuhteiden merkitys ja sen luomisen mahdollisuus läpi elämän, ei vain ”tässä ja nyt” -hetkessä. Vanhemmuussuhde muuttuu ajassa ja elämänculun myötä sekä lapsen että vanhempien välillä, mutta on silti vanhemmuussuhde. Näin ajateltuna perhesuhteet ovat eroista, tauoista ja katkoksista huolimatta jatkuvia. Tautot ja erot hyväksyvä ajattelutapa perhesuhteissa voisi joissain tilanteissa olla lapselle parempi kuin tapaamiset, joissa suhde vanhempaan on vieras, pelottava tai hämmentävä. Perheyhteisyyttä voidaan tietyissä tilanteissa ylläpitää valvottujen tapaamisten kautta. Tällainen käytäntö on mahdollinen vain, koska lapsen ja vanhemman suhdetta perheyhteisyyden muotona pidetään suomalaisessa kulttuurissa niin pyhänä, että sen ylläpitoa ollaan valmiita tukemaan monin keinoin ja yhteiskunnallisten instituutioiden myötävaikutuksella (Forsberg & Pösö 2004, 50–52; 2009, 160).

2.2 Valvotut tapaamiset lainsäädännössä

Avioerojen yleistyessä vanhempien väliset huoltoriidat ovat lisääntyneet. Huoltoriidalla tarkoitetaan lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevia riitoja. Huoltoriidoissa vanhemmat eivät erotessaan syystä tai toisesta saa sovittua lapsen ja toisen vanhemman välisistä tapaamisista keskenään ja päätyvät nykyään yhä useammin hakemaan käräjäoikeudelta päätöstä siitä, millä tavoin lapsen tapaamisoikeus toiseen vanhempaan toteutetaan. (Aaltonen 2004; Auvinen & Kaivosoja 2003.) Suomessa oikeudelle esitettävät tapaamisoikeusvaatimukset ovat laajentuneet ja tulleet yksityiskohtaisemmiksi lisääntyneiden eroriitojen myötä, ja vaatimukset lapsen ja toisen vanhemman välisistä valvotuista tapaamisista ovat lisääntyneet (Aaltonen 2004, 60, 68). Vanhempien erotilanteessa valvotut tai tuetut tapaamiset on nähty hyvänä vaihtoehtona, jos valvomattomien tapaamisten järjestäminen ei ole mahdollista (Ali-Keskikylä 2008, 89–90; Antila & Köhli 2006; Taskinen 2001).

Suomessa suoraan sovellettavaa oikeutta oleva Euroopan ihmisoikeussopimus (18.5.1990/439) säättää jokaiselle oikeuden nauttia perhe-elämään kohdistuvaa kunnioitusta. Tämä tarkoittaa sitä, että myös vanhemmalla on oikeus perhe-elämään eli oikeus lapsiinsa. Lapsen edun niin vaatiessa tätä oikeutta voidaan rajoittaa. (Aaltonen 2004, 59; Pellonpää & Gullans & Pölönen & Tapanila 2012, 652, 670–679.) Kansainvälisen lainsäädännön, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen lisäksi lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman tapaamisten

mahdollistamisen voidaan katsoa perustuvan myös Perustuslain 10 § 1 momentin mukaiseen yksityiselämän suojaan (Antila & Kølhi 2006, 17; Pellonpää ym. 2012, 670).

Lapsen tapaamisoikeudesta säädetyn lain (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983) tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu (Antila & Kølhi 2006, 14). Lain tarkoituksena on ollut turvata lapselle oikeus säilyttää suhteet sekä äitiin että isään esimerkiksi vanhempien erotilanteessa. Näin lapsi kasvaessaan oppii tuntemaan molemmat vanhempansa, jolloin hän oppii paremmin ymmärtämään myös itseään. (Taskinen 2001, 36.) Lain tarkoituksena on myös turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä palvella lapsen etua. Tapaamisoikeus on kirjattu lakiin lapsen oikeudeksi, ei vanhemman oikeudeksi. (Aaltonen 2004, 58; Taskinen 2001, 36.) Suomen lainsäädännössä nykyisellään voimassa oleva laki tapaamisoikeudesta ei käsittele tapaamisten toteuttamista valvottuina, eikä myöskään sitä, minkä tahon tulisi huolehtia tapaamisten valvonnasta. Laki ei velvoita sosiaalitoimea toteuttamaan valvottuja tapaamisia. (Ali-Keskikylä 2008, 92; Taskinen 2001, 39.)

Edellä mainittu laki ei määrittele tapaamisoikeuden sisältöä ja sen mukaan tavoitteena on, että vanhemmat yhdessä sopivat ja solmivat lapsen tapaamisia koskevan sopimuksen. Pääsääntöisesti lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman väliset tapaamiset mahdollistuvat vanhempien keskinäisellä sopimuksella ilman, että niihin liittyy ristiriitaisuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen (2006:7) mukaan valvottuja tapaamisia tulisi toteuttaa vain äärimmäisissä lapsen turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa ja tuetut tapaamiset olisivat ensisijaisia tapaamisia esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen muodostumisen katsotaan tarvitsevan ulkopuolisen henkilön tukea. (Esim. Ali-Keskikylä 2008, 89–90; Antila & Kølhi 2006; Taskinen 2001.)

Hallituksen esitys uudesta sosiaalihuoltolaista sisältää myös valvottujen tapaamisten järjestämistä koskevan lainkohdan, 27§. Sen mukaan kunnat velvoitetaan järjestämään valvottuja tapaamisia tuomioistuinten päätösten tai sosiaalilautakunnan vahvistamien sopimusten mukaisesti. Kunnilla itsellään olisi oikeus määritellä tarkemmin valvonnan ja tuen toteuttamisen käytännöistä. Valvottujen tai tuettujen tapaamisten tarkoituksena on turvata lapsen asemaa sekä huolehtia hänen turvallisuudestaan tapaamistilanteissa valvojan seurattessa niitä ja puuttuessa tarpeen mukaan tapaamisten kulkuun. (Hallituksen esitys, 176–178.)

Ulkopuolisen tahon kuten kunnan tai järjestön järjestäessä valvonnan, voidaan se nähdä vanhemman ja lapsen hoivasuhteen väliin tulevana julkisena hoivana. Valvotut tapaamiset liittyvät yksityisoikeudellisesta luonteestaan huolimatta julkioikeudellisesti järjestettyyn hoivaan. Tällaisissa tilanteissa lapsen ja vanhemman tapaamisista tulee yhteiskunnan kiinnostuksen kohde samalla tavoin kuin esimerkiksi lastensuojelulakiin perustuvassa huostaanottotoimenpiteessä katsotaan yhteiskunnan taholta tarpeelliseksi puuttua perheen yksityisyyteen lapsen edun nimissä. (Koulu 2013, 133–134, 162–163; Lastensuojelulaki 417/2007.)

Valvottujen tapaamisten käsitteellä ei ole toistaiseksi ollut vakiintunutta sisältöä eikä Suomessa ole yhtenäistä, julkisesti säädeltyä tapaa tuottaa tapaamispalveluja. Monessa muussa maassa tilanne on samanlainen. (Forsberg & Pösö 2004, 32; Forsberg & Pösö 2008, 52–53.) Valvottuja tapaamisia järjestetään eri tavoin Suomen kunnissa ja lisäksi valvottuja tapaamisia järjestävät myös järjestöt ja yhdistykset. Tästä johtuen maan eri osissa perheet ovat eriarvoisessa asemassa toisiinsa nähden. Pääkaupunkiseudulla Espoo ja Vantaa tarjoavat tapaamispalveluita kunnan toimesta. Helsingissä ja useilla muilla paikkakunnilla palveluita tarjoavat järjestöt. Palvelun järjestämisen tavoissa on kuitenkin myös yhteneväisyyksiä. Kuntien tarjoamat palvelut ovat yleensä tarkoitettu vain kunnan asukkaille ja ovat maksuttomia, mutta järjestöjen ja yhdistysten tarjoamat palvelut saattavat olla maksullisia. (Aaltonen 2009, 115; Koulu 2013, 132–137; Taskinen 2001, 39.)

2.3 Valvottujen tapaamisten tyyppitilanteita

Suomalaisen tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa valvotuista tapaamisista on järjestetty siksi, että vanhemmuussuhde mahdollistuisi eron jälkeen tai että vanhemmuussuhdetta voitaisiin arvioida. Yleisin syy valvotuille tapaamisille on tapaajavanhemman vakava päihdeongelma, joka muodostaa turvallisuusriskin lapselle vanhempaa tavattaessa. Päihdeongelma mainitaan Ensi- ja turvakotien liiton vuonna 2008 järjestämien tapaamisten taustasyyksi lähes kolmasosassa (26 %) tapaamisia. Saman tilaston mukaan syitä valvotuille tapaamisille olivat vanhempien riita (16 %), tapaajavanhemman mielenterveysongelma (14 %), lapsen kohdistunut väkivalta (6 %) ja huoli toiseen vanhempaan kohdistuvasta väkivallasta (13 %). (Aaltonen 2009, 118–119; Forsberg & Pösö 2008, 53.)

Oikeuden tekemissä huoltoriitaratkaisuissa lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman valvottuja tapaamisia on määrätty sellaisissa tilanteissa, joissa vanhemmalla on väkivaltatuomio tai lähestymiskielto toista vanhempaa tai lapsia kohtaan tai molemmat. Tuomioistuinten ratkaisuja tarkastelemalla edellä mainitunlaiset tuomiot ovat saattaneet vaikuttaa annetun huoltoriitaratkaisun sisältöön, mutta toisinaan eivät. Huoltoriitaratkaisujen perusteluteksteissä valvottuja tapaamisia on perusteltu sillä, että tavalliset tapaamiset olisivat riski lapsen turvallisuudelle, kehitykselle ja hyvinvoinnille. Väkivaltakysymysten osalta tapaamisten valvonta ja valvomattomuus on kuitenkin merkityksellistä, koska tapaamisia valvomalla voidaan taata niiden turvallisuus. Osassa perustelutekstejä juuri väkivalta on yksi riskinaiheuttaja, vaikka niissä puhutaan muunkinlaisista riskeistä, kuten vanhemman mielenterveysongelmasta. Valvottuja tapaamisia on määrätty myös tilanteissa, joissa huoltoriitoihin liittyen on käsitelty epäilyä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (Hautanen 2010; Kalavainen 2004).

Edellä mainitunlaisesti valvottuja tapaamisia järjestetään lapsen turvaamiseksi ja lapsen turvallisuuden olennaisuutta tuodaan ilmi valvottuja tapaamisia koskevissa tutkimuksissa. Lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman valvotuilla tapaamisilla pyritään varmistamaan lapsen turvallisuus ristiriitaisissa tilanteissa sekä lapsen ja vanhemman suhteen ja tapaamisten jatkuvuus. Lapsen pahoinpitelyn, seksuaalisen hyväksikäytön tai perheväkivallan kaltaisissa tilanteissa korostuu lapsen turvaamisen tärkeys. (Forsberg & Pösö 2008, 52; Hess ym. 1992, 85; Jenkins, Park & Peterson-Badali 1997, 55; Kindler & Sandner 2012, 17, 28–29; Radford, Hester, Humphries & Woodfield 1997.)

Valvottuja tapaamisia ja niiden järjestämistä on tutkittu myös kansainvälisesti. Kanadalaisessa tutkimuksessa yleisimmäksi syyksi valvotuille tapaamisille mainitaan lapsen hyväksikäyttö. Lisäksi muita yleisiä syitä olivat vanhempien välinen suuri konflikti sekä lapsen ja vanhemman yhteydenpidon uudelleen mahdollistaminen. Psyykkiset ongelmat ja alkoholiongelmat sekä pelko lapsen kaappauksesta mainittiin harvakseltaan. (Jenkins ym, 1997.) Sen sijaan Yhdysvalloissa järjestetään valvottuja tapaamisia sijaishuollossa olevien lasten ja heidän biologisten vanhempiensa välillä. Tavoitteena on lapsen ja hänen vanhempiensa suhteen ja yhteyden mahdollistaminen uudelleen. (Ansary & Perkins 2001; McWey & Mullis 2004; Perkins & Ansary 1998.) Esimerkiksi Floridassa valvottuja tapaamisia järjestetään tapaamiskeskuksessa, jos niitä ei voida toteuttaa sijaisperheiden kotona tai kun niissä on

virallisen arvion mukaan korkea riski ja tarve kolmannen osapuolen läsnäololle lapsen turvaamiseksi. Valvotut tapaamiset itsessään ovat tekijä, jota käytetään arvioitaessa lapsen ja vanhemman yhteen saattamista uudelleen. (Ansary & Perkins 2001; Perkins & Ansary 1998.) Leathers (2003, 62) tuo esille, että viimeisimpien tutkimusten mukaan vanhempien tapaamiset ovat vahva ennuste lapsen palaamiselle sijaishuollosta kotiin, vaikka hän olisi ollut sijaishuollossa pidemmän aikaa.

Saksassa puolestaan valvotuilla tapaamisilla on koettu voivan ehkäistä huoltajuuskiista-oikeudenkäynteihin liittyen lapsen altistuminen vaaralle tai lapsen ja vanhemman tapaamis-oikeuden keskeytyminen. Valvotut tapaamiset voivat olla yksi väliin tulemisen keino tapauksissa, joissa vanhempien välillä vallitsee suuri konflikti ja valvotuilla tapaamisilla on todettu olleen positiivinen vaikutus konfliktien ratkaisuun. (Kindler & Sandner 2012, 17, 28–29.)

Vanhemmuussuhteen tärkeyttä korostetaan Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa, jossa mukana olleiden naisten ja heidän perheidensä taustalla on perheväkivaltaa. Tutkimus käsittelee lasten ja heistä erillään asuvan vanhemman tapaamisia. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista naisista, lasten äideistä, kokee lapsen ja isän tapaamisilla olevan jonkinlaista arvoa. Naiset pyrkivät vaikuttamaan siihen, että isän ja lapsen tapaamiset toteutuisivat. Isän väkivaltaisuus nähdään erillään heidän suhteestaan lapseen. Suurella osalla naisista on huolta muun muassa heidän omasta turvallisuudestaan tapaamisiin liittyen, mutta he tahtovat mahdollistaa suhteen lapsen ja isän välillä, jotta lapset oppisivat tuntemaan isänsä. Perhelainsäädännöllä ja sen sisältämällä ajatuksella biologisen isän vahvasta merkityksestä lapselle on myös vaikutusta naisten ajattelutapaan. Lisäksi äitien ajatuksiin lasten ja isän tapaamisten mahdollistamisesta vaikuttaa huoli siitä, miten lapsen identiteettiä sekä muiden ihmisten suhtautumiseen lasta kohtaan vaikuttaisi se, jos hänellä ei olisi suhdetta isään. Tutkimuksen mukaan äidit pääsääntöisesti haluavat isän tarjoavan lapselle kunnollisen isä-lapsi-suhteen, mutta joidenkin isien kohdalla se ei ole mahdollista esimerkiksi huumeidenkäytön vuoksi. (Radford ym. 1997.)

Päätös valvottujen tapaamisten järjestämisestä voidaan myös antaa oikeudenkäynnin perusteella. Tällöin valvottuja tapaamisia voidaan määrätä toteutettavaksi, jotta saataisiin tietoa lapsen ja vanhemman suhteen toimivuudesta myöhemmän päätöksenteon pohjaksi. Tämän käytännön mukaisesti valvottuja tapaamisia järjestetään muun muassa Suomessa, Saksassa ja Kanadassa. (Forsberg & Pösö 2008, 52–53; Jenkins ym. 1997, 52; Kindler & Sandner 2012, 17.)

2.4 Näkökulmia valvottuihin tapaamisiin

Lapsen tahdon epäselvyys tuo vastakkaisen näkökulman lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman tapaamisten tärkeyteen. Useimmissa tutkimuksissa tulee esille vastakkaisia näkökulmia vanhemman tapaamisen tärkeydestä lapselle. Ne liittyvät tilanteisiin, joissa lapsella on esimerkiksi turvaton kiintymyssuhde vanhempansa, lapseen on kohdistunut hyväksikäyttöä tai väkivaltaa tai lapsi on nähnyt vanhempiensa välistä väkivaltaa. Lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman tapaamisten arvoa lapselle tulisi harkita erityisen tarkoin, jos lapsi on elänyt väkivallan keskellä, ja jos myös lapseen on kohdistettu henkistä julmuutta ja manipulointia. (Esim. Hautanen 2010; Jenkins ym. 1997; Radford ym. 1997.)

Juridista näkökulmaa ja sen käytännön toteutusta ohjaavat oikeuslaitosten, esimerkiksi käräjäoikeuksien tapaamisoikeusasioihin liittyvät oikeuskäytännöt. Oikeuskäytännössä lapsen oikeus tavata vanhempansa nähdään niin tärkeänä oikeutena, että tapaamisten epäämisen kynnys on erittäin korkea. Käräjäoikeuskäytännössä lapsen ja vanhemman tapaamiset voidaan määrätä valvotuiksi, jos toisen vanhemman tapaamiseen sisältyy lapselle todellisia turvallisuusriskejä tai lapsi kokee tapaamiset turvattomiksi tai ahdistaviksi, mutta tapaamisten katsotaan tästä huolimatta olevan lapsen edun mukaisia. (Aaltonen 2004; 2009, 126–127.) Oikeuskäytännössä ollaan varovaisia tapaamisten rajoittamisen suhteen ja Aaltonen (2009, 128–130) esittääkin joitakin esimerkkejä tapaamisoikeuden vahvistamatta jättämisistä tai poistamisista. Hänen mukaansa lapsen ääntä tulisi huomioida nykyistä enemmän vaikeissa tapaamisriidoissa. Kaiken kaikkiaan lapsen käyttäytymisen ja tunnetilojen syitä on toisinaan äärimmäisen vaikea tietää, tapaukset ovat yksilöllisiä ja sääntöä siitä, milloin tapaamiset eivät enää ole lapsen edun mukaisia, ei voida antaa.

Yhtenä näkökulmana lapsen ja vanhemman välisissä tapaamisissa on myös psykologinen näkökulma, jonka yhtenä peruslähtökohtana voidaan nähdä muun muassa se, että lapsi tarvitsee yhteyttä vanhempiinsa ja yhteyden katkeaminen on hänelle menetys. Lapsen on joka tapauksessa eri kehitysvaiheissaan käytävä läpi omaa suhdettaan siihen vanhempaan, jonka luona hän ei asu, ja tapaamisilla voidaan mahdollistaa vanhemman tunteminen. (Kaivosoja 2004.) Sinkkosen (2011) mukaan lapsille on ilman muuta eduksi, jos he saavat psyykkisen ja konkreettisen luvan ylläpitää läheiset suhteet kumpaankin vanhempansa. Sellaisissa vanhempien erotilanteissa, joissa vanhemmat jatkavat riitelyään eron jälkeen, lapset oireilevat sitä enemmän, mitä tasapuolisemmin he viettävät aikaa vanhempiensa kanssa. Sinkkonen tuo

esille, että aiempien tutkimusten mukaan tällaisissa tapauksissa runsas kontakti sekä äitiin että isään on lapsille haitallista. Edellä mainitun mukaisesti psykologinen näkökulma tuo esille sekä etuja että haittoja, joita liittyy lapsen tapaamisoikeuteen lapsen kasvun ja kehityksen osalta. Mielenkiintoista onkin, milloin lapsen tapaamis- ja yhteydenpito-oikeus vanhempaan muuttuu lapsen velvollisuudeksi olla oikealla tavalla läsnä vanhemman tapaamisessa (Koulu 2013, 142).

Psykologiseen näkökulmaan liittyy läheisesti kiintymyssuhde. Kiintymyssuhteen näkökulmasta on tärkeää, että erityisesti harkittaessa lapsen pysyvää kotiuttamista sijaishuollosta olisi tuettava lapsen ja vanhemman säännöllisiä tapaamisia. Jos lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman välinen kiintymyssuhde on ongelmallinen, tulisi tapaamisten olla valvottuja. Tämä on erityisen tärkeää vauva- ja leikki-ikäisten lasten kohdalla ja heidän kohdallaan lapsi-vanhempi tapaamisia tulisi olla enemmän kuin kerran viikossa ja useampia tunteja, jotta lapsen ja vanhemman keskinäinen vuorovaikutus ja suhde voisi kehittyä lapsen tarpeita vastaavaksi. (Haight ym. 2003.) Perkins & Ansary (1998, 258) toteavat tutkimuksessaan valvottujen tapaamisten olevan merkityksellisiä perheiden yhdistämisen, eli lapsen sijaishuollosta kotiin palaamisen prosesseissa. Lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde muodostuu todennäköisemmin, jos lapsi ja vanhempi tapaavat toisiaan, minkä vuoksi valvotut tapaamiset ja tapaamiset ylipäänsä ovat tarpeen. Lapsen ja vanhemman tapaamisilla voidaan mahdollisesti ehkäistä lapsen pidempi aikainen sijoitus ja näin ollen tapaamiset voivat rikastuttaa lapsen kokonaisvaltaista positiivista kehitystä. (Perkins & Ansary 1998, 258.)

Lapsilla, joilla on säännölliset ja johdonmukaiset kontaktit biologisiin vanhempiinsa, on turvallisemmat kiintymyssuhteet ja he ovat sopeutuvaisempia kuin lapset, joilla on vähäisempi kontakti vanhempiinsa. Lisäksi heillä on pienempi todennäköisyys käyttää psyykelääkkeitä ja heillä todetaan pienemmällä todennäköisyydellä kehityksellisiä viiveitä kuin lapsilla, joilla on turvaton kiintymyssuhde. Jos lapsen turvallinen kiintymyssuhde vanhempaansa voidaan saavuttaa säännöllisellä ja johdonmukaisella kontaktilla, turvallisen kiintymyssuhteen ollessa lisäksi yhteydessä lapsen hyvinvointiin, on lapsen ja vanhemman yhteydenpidon jatkuvuus välttämätöntä lapsi-vanhempi suhteelle sekä lapselle yhteisöllisesti ajatellen. Lapsen voi olla vaikeaa muodostaa kiintymyssuhdetta myöhemmin toisiin ihmisiin, jos hänellä ei sijaishuollossa oloaikana ole mahdollisuutta muodostaa kiintymyssuhdetta. (McWey & Mullis 2004, 297–298.)

Kuitenkin sosiaalityön näkökulmasta lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset määrittävät lastensuojelulain (417/2007) sekä jossain määrin myös tapaamisoikeutta (361/1983) koskevan lain kautta ja ne painottavat lapsen etua. Lapsen edun käsite tarkoittaa yleisesti muun muassa sitä, että toimenpiteitä ja niiden vaikutuksia esitetään arvioitavaksi lapsen kannalta ja että huomio tulisi kiinnittää lapsen tarpeisiin. Lapsen etua joudutaan tulkitsemaan ja puntaroimaan yksittäisten ihmisten erilaisissa ja muuttuvissa tilanteissa. Lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman tapaamisiin liittyvissä kysymyksissä lapsen edun arvioiminen ja huomioiminen voi toisinaan olla erityisen haastavaa niin lastensuojelun sosiaalityölle, kuin muillekin lapsen asioissa toimiville tahoille. (Ansary & Perkins 2001, 220; Pösö 2012, 75–97.)

Lapsen etua erotilanteissa käsittelevän sosiaalitoimelle tarkoitetun oppaan mukaan valvottuja tapaamisia ehdotetaan tilanteissa, joissa halutaan erityisesti varmistua lapsen turvallisuudesta. Samaisen oppaan mukaan tapaamiset eivät saa vaurioittaa lasta, eikä lapsen oikeus tavata vanhempansa saisi muuttua vastentahtoiseksi velvollisuudeksi. (Taskinen 2011, 39.)

2.5 Valvottujen tapaamisten kiistanalaisuus

Kun käsitykset perhesuhteiden luonteesta, tehtävistä ja niihin liittyvistä oikeuksista eivät ole osapuolten kesken jaettuja ja itsestään selviä, niistä puhutaan kiistanalaisina perhekäytäntöinä. Kiistoja ja kiistelijöitä löytyy niin perheen sisältä kuin sen ulkopuoleltakin, kuten kulttuurin, lakien ja ammattilaisten keskenään ristiriitaisista perhesuhteista koskevista todellisuustulkinnista. Lapsen ja vanhemman tapaamisten järjestämisen valvottuina, voidaan nähdä liittyvän kiistanalaisiin perhekäytäntöihin, jotka ovat poikkeavia ja vaikeita ja joiden rauhoittamiseksi ja helpottamiseksi ei ole olemassa yksiselitteisiä, ennalta tiedettyjä vastauksia. (Forsberg 2012, 11–12; Forsberg & Pösö 2009, 149.)

Määriteltäessä lapsen etua valvotuissa tapaamisissa on otettava huomioon erilaisia seikkoja. On tärkeää suojata lasta väkivallalta ja muulta kaltoinkohtelulta. Lapsen etuna nähdään myös yhteys omiin vanhempiin ja läheisiin sekä kasvaminen itsenäiseksi ja hyvinvoivaksi aikuiseksi, joka tuntee omat juurensa ja muodostaa oman identiteettinsä myös suhteessa syntyperäänsä. Tällä tavoin lapsen etu suuntautuu myös tulevaisuuteen ja saattaa perustella myös lapselle tahdon vastaisia tapaamisia. Lapsen etu voi joissain tilanteissa toteutua parhaiten jättämällä

huomiotta hänen toiveensa ja jossain tilanteissa lapsen etu on taas se, että tapaamisia vanhemman kanssa ei järjestetä edes valvottuina, vaan ne katkaistaan kokonaan. Lapsen ja vanhemman valvotuista tai tuetuista tapaamisista päätettäessä tulisi harkita, millaisia eri näkökulmia lapsen etuun liittyy ja miten se liitetään suhteessa perheen sen hetkiseen tilanteeseen. (Koulu 2013, 148–154.)

Lapsen tapaamisoikeuteen liittyy monia erilaisia haasteita ja ristiriitaisuuksia esimerkiksi lapsen edusta. Samalla tavoin myös lapsen ja vanhemman tapaamisten järjestämiselle valvottuina tapaamisina löytyy monia erilaisia syitä, perusteluita ja näkökulmia. Lapsen kannalta katsottuna hänen oikeutensa tavata vanhempaa, jonka luona hän ei asu, on joissain tilanteissa erityisen ristiriitainen. Tällaisia tilanteita voivat olla erityisesti psykopatologisiksi ja patologisiksi luokitellut vanhempien eroriidat, perheväkivalta, vanhempien päihdeongelmat sekä psyykkiset sairaudet ja ongelmat. (Esim. Auvinen 2006; Auvinen ja Kaivosoja 2003, 13; Hautanen 2010.)

Valvotuissa tapaamisissa on tilanteita, joissa lapset joutuvat sopeutumaan aikuisten tahtoon pelostaan ja hämmennyksestään huolimatta, ja tapaamisissa läsnä olevat ammattilaiset sallivat tämän tapahtua. Näin tapahtuu siitä syystä, että valvotut tapaamiset voivat vahvistaa lapsen ja vanhemman suhdetta ja luoda perustan lapsen ja vanhemman suhteelle. Lasten pelot, huolet ja epävarmuus konkreettisissa tilanteissa tulkitaan täten väliaikaiseksi ja ohimeneväksi vaiheeksi. Valvottuja tapaamisia arvioitaessa aika on olennainen ulottuvuus. Valvottujen tapaamisten toteuttamisen voidaan nähdä perustuvan ajatukselle siitä, että lapselle turvataan parempi tulevaisuus mahdollistaen suhde vanhempaan ja siitä syystä lapsen yksilölliset tarpeet ”tässä ja nyt”- tilanteessa sivuutetaan. (Forsberg 2008; Radford ym. 1997.) Radfordin (1997) mukaan lasten kohdalla ei ole kuitenkaan selkeästi nähtävissä, haluavatko he tavata isäänsä ylläpitääkseen vanhempien välistä rauhaa vai haluavatko he aidosti tavata isäänsä. Valvotuissa tapaamisissa lapsen hyvä tulkitaan usein aikuisten näkökulmasta. Kyseessä on lapsen oikeus tavata vanhempansa, mutta vanhemmat näkevät tapaamiset usein omaksi oikeudekseen. (Forsberg & Pösö 2004, 50–51; Forsberg & Pösö 2008, 58.)

Valvotuissa tapaamisissa olevat lapset ovat psykologisesti herkempiä ja heillä on enemmän erilaisia häiriöitä kuin lapsilla yleisesti. Nämä lapset ovat kokeneet muun muassa perheväkivaltatilanteita, joiden tiedetään lisäävän tunne-elämän häiriöiden riskiä. (Jenkins ym. 1997, 63.) Toisaalta valvotuissa tapaamisissa lapsen hämmentyneisyyden taustalla voi olla

seksuaalinen hyväksikäyttö tai lapsen näkemät perheväkivaltatilanteet. (Forsberg & Pösö 2008, 55). Siksi valvotuissa tapaamisissa toimivaa henkilökuntaa olisi tärkeää kouluttaa huomioimaan tällaisten lasten erityistarpeita. Lisäksi valvojien olisi tärkeää työskennellä vanhempien kanssa ja rohkaista heitä hakemaan apua lapsilleen. (Jenkins ym. 1997, 63.)

Jenkinsin ja kumppaneiden (1997, 63) tutkimuksen mukaan suurin osa lapsista on iloisia tapaamiskeskuksessa toteutuviissa tapaamisissa, eivätkä koe merkittäviä vaikeuksia tapaamisiin liittyen. Valvotuissa tapaamisissa esiin tulevalla lasten pääosin myönteisellä olemuksella on mahdollista perustella valvottuja tapaamisia hyvinä ja merkityksellisinä. Samalla tulisi kuitenkin vakavasti miettiä niiden lasten etua, joille valvotut tapaamiset eivät ole positiivinen kokemus. (emt., 63.) Vaikka lapset ovat kuvanneet tapaamisia negatiivisesti, ovat tapaamiset valvojien näkemysten mukaan olleet lopulta onnistuneita. Ainakin hetkittäin on ollut mahdollista nähdä, että lapsi on tyytyväinen ja iloinen tavatessaan vanhempansa. (Forsberg & Pösö 2008.)

Pohdinnan arvoiseksi tilanteen tekee se, milloin perheelle tarjotaan tuettua tapaamista ja milloin valvottua tapaamista. Yhtenä perusteena voidaan pitää vanhemman ja lapsen välisen suhteen laatua. Jos lapsella ja vanhemmalla on olemassa hoivasuhde, sitä voidaan tukea tuetulla tapaamisella. Jos taas lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset ovat estyneet tai katkenneet, voidaan valvottuja tapaamisia sopia hoivasuhteen kehittämiseksi. On kuitenkin tärkeää huomioida tilanteet, joissa valvotun tai tuetun tapaamisen järjestämiselle ei näytä olevan selkeää perustetta. Näissä tilanteissa lapsen ja vanhemman tapaamisten rajaaminen tuetuksi tai valvotuksi ja ulkopuolisen tahon läsnäolo saattaa olla ristiriidassa lapsen edun toteutumiseen. Tilanteena tuettu tai valvottu tapaaminen voivat rajoittaa esimerkiksi hellyyden ja läheisten ihmissuhteiden kehittymistä ja ylläpitämistä. (Aaltonen 2009, 130; Koulu 2013, 148–151.)

Valvotuilla tapaamisilla pyritään luomaan positiivinen side lapsen ja vanhemman välille. Vuorovaikutusta tukemalla voidaan valvotuissa tapaamisissa luoda perheille turvallinen ja tukea antava ympäristö ilman väkivallan tai hyväksikäytön uhkaa (Perkins & Ansary 1998, 258). Edellä esille tuotujen tilanteiden ja käytäntöjen mukaisesti valvottuja tapaamisia siis järjestetään, ja niitä tarvitaan erilaisissa tilanteissa, jotka liittyvät uhkaan lapsen turvallisuudesta, vanhempien erotilanteeseen tai lapsen asumiseen sijaisperheessä.

3 Valvotut tapaamiset vapaaehtoistyönä

Valvotut tapaamiset on sosiaalipalvelu, jota kunta voi halutessaan ja tarpeelliseksi katsoessaan tarjota asukkailleen (607/1991). Tampereen kaupunki järjestää valvottujen tapaamisten palvelua edellä mainitun pykälän mukaisena maksuttomana sosiaalipalveluna perheille, joiden lapsen kotipaikkakuntana on Tampere. Kuten johdannossa mainitaan valvotussa tapaamisessa lapsi tapaa vanhempaansa neutraalissa tapaamistilassa ulkopuolisen henkilön (valvojan) ollessa näkö- ja kuuloetäisyydellä.

Valvottujen tapaamisten lisäksi voidaan järjestää myös tuettuja tapaamisia ja valvottuja vaihtoja. Tuettu tapaaminen tarkoittaa, että valvoja on tarvittaessa lapsen ja tapaajavanhemman saatavilla tapaamisaikana. Valvoja voi olla samassa tai toisessa huoneessa, mutta käytännössä yleensä siten, että hän on kuuloetäisyydellä. Tuetussa tapaamisessa voidaan toisinaan ulkoilla myös muualla kuin tapaamistilan alueella. Tuettuja tapaamisia valvovat tehtävään perehdytetyt vapaaehtoiset valvojat. (K. Niskanen 13.12.2013; Tampereen kaupunki 2014, Säännöt ja Ohjeet.)

Valvottu vaihto tarkoittaa, että valvoja on paikalla lapsen siirtyessä vanhemmalta toiselle. Valvottuja vaihtoja järjestetään tilanteissa, joissa vanhemmat eivät syystä tai toisesta, esimerkiksi lähestymiskiellon vuoksi, voi kohdata toisiaan. Tällöin toinen vanhemmista tuo lapsen vaihtopaikalle valvojan luokse, josta toinen vanhempi hänet noutaa sovitun aikataulun mukaisesti. Valvottuja vaihtoja voidaan järjestää myös silloin, jos lapsen ja toisen vanhemman tapaamisissa pyritään pois tapaamisiin liittyvästä valvonnan tarpeesta ja vanhemmat ikään kuin opettelevat kohtaamaan toisensa asiallisesti lapsen vaihtotilanteissa. (Tampereen kaupunki 2014, Säännöt ja Ohjeet.)

Jatkossa keskitymme tarkastelemaan vain valvottuja tapaamisia ja niiden käytäntöjä. Tampereella valvottujen tapaamisten järjestämisestä ja toteuttamisesta vastaa lapsiperheiden sosiaalipalveluiden perheoikeudelliset palvelut. Valvottuja tapaamisia järjestetään, jos tapaamisoikeuden toteuttamisesta valvotusti on olemassa käräjäoikeuden väliaikaismääräys tai päätös. (Tampereen kaupunki 2014.) Asian yksinkertaistamiseksi käytämme jatkossa ainoastaan käsitettä oikeuden päätös tarkoittaessamme oikeuden antamaa ratkaisua tapaamisoikeuden toteuttamisesta valvottuina tapaamisina.

Valvottuja tapaamisia Tampereella valvovat vapaaehtoisvalvoja -nimikkeellä toimivat vapaaehtoistyöntekijät. Tästä syystä tarkastelemme vapaaehtoisuuteen liittyviä käsitteitä, näkökulmia ja tutkimuksia myöhemmin tässä luvussa.

3.1 Valvotut tapaamiset Tampereella

Valvottujen tapaamisten toimintaa organisoii kaksi ohjaaja-nimikkeellä toimivaa työntekijää, joiden pohjakoulutusvaatimuksena on ammattikorkeakoulututkinto tai sitä vastaava tutkinto. Työparina tehtävää hoitavat nais- ja miestyöntekijä, joiden lähiesimiehenä on perheoikeudellisten palveluiden johtava sosiaalityöntekijä. Perheoikeudellisissa palveluissa työskentelevät myös lastenvalvojat, olosuhdeselvitystyötä tekevät sosiaalityöntekijät sekä toimistohenkilökunta. (K. Niskanen 13.12.2013; Tampereen kaupunki 2014; Säännöt ja ohjeet.)

Valvottujen tapaamisten prosessi alkaa tapaajavanhemman toimitettua oikeuden päätöksen valvottuja tapaamisia järjestäville työntekijöille. Oikeuden päätöksen voi myös toimittaa tapaajavanhemman asianajaja tai muu tapaajavanhemman valtuuttama henkilö. Tällä tavoin tapaajavanhempi osoittaa olevansa kiinnostunut tapaamaan lastaan valvotussa tapaamisessa. Toisinaan myös lähivanhempi saattaa toimittaa päätöksen tapaamisia järjestävälle taholle. (K. Niskanen 13.12.2013; Tampereen kaupunki 2014.)

Oikeuden päätöksen saapumisen jälkeen työntekijät ovat yhteydessä vanhempiin ja sopivat heidän kanssaan alkuneuvotteluajankohdan, jossa valvottujen tapaamisten käytännön asioista laaditaan vielä oikeuden päätöstä yksityiskohtaisempi sopimus. Kyseinen sopimus laaditaan oikeuden päätöksen pohjalta ja sen sisältöä mahdollisimman paljon huomioiden. Sopimuksessa sovitaan tarkemmin esimerkiksi valvottujen tapaamisten päivämääristä, kellonajoista ja ulkoilemisesta sekä lapsen hoitoon ja ruokailuun liittyvistä asioista tapaamisten aikana. Lisäksi vanhemmat allekirjoittavat vaitiolositoumuksen tapaamisten toteutuessa perhetukikeskuksen tiloissa ja ympäristössä, jossa on mahdollista nähdä myös muita perheitä ja lapsia. Molempien vanhempien tulee hyväksyä ja allekirjoittaa kyseinen sopimus, jonka jälkeen valvottuja tapaamisia voidaan alkaa toteuttaa. (Mäntylä 2004, 91; Tampereen kaupunki 2014; K. Niskanen 13.12.2013.)

Valvottuja tapaamisia voidaan järjestää sekä viikolla että viikonloppuisin, enimmillään kolme tuntia kestävinä. Valvottuja tapaamisia järjestään ympäri vuoden lukuun ottamatta juhlapäiviä ja noin kolmen viikon kesätaukoa. Valvotut tapaamiset toteutetaan niihin tarkoitetuissa tapaamistiloissa ja tapaamisia valvovat tehtävään perehdytetyt vapaaehtoiset valvojat. Valvotussa tapaamisessa valvoja on näkö- ja kuuloetäisyydellä valvottavista. Valvojan tehtävänä on ensisijaisesti taata lapsen turvallisuus tapaamistilanteissa ja tarvittaessa valvojalla on oikeus ja myös velvollisuus keskeyttää tapaaminen, jos se ei ole lapsen edun mukainen. Valvottu tapaaminen voidaan keskeyttää, mikäli tapaajavanhempi käyttäytyy uhkaavasti tai poikkeaa tapaamissopimuksesta. Valvottua tapaamista ei edes aloiteta, jos tapaajavanhempi on päihtynyt (K. Niskanen 13.12.2013; Tampereen kaupunki 2014; Säännöt ja ohjeet.)

Tampereella on pyritty huomioimaan sosiaali- ja terveysministeriön selvitystä (2006:7, 20), jonka mukaan valvottua tapaamista valvovalta henkilöltä edellytetään ammattitaitoa ja hänellä tulisi olla valvojan tehtävään koulutusta ja kokemusta. Kyseisen selvityksen mukaan valvojien ammattitaidon ylläpitäminen, valvottujen tapaamisten palvelun ohjaus ja kehittäminen kuuluisi osaksi kunnan sosiaalityötä. Hallituksen ehdottamassa laissa kuntien velvoitteesta valvottujen tapaamisten järjestämiseksi puolestaan esitetään, että tapaamisia valvovalla henkilöllä tulisi olla tehtävän edellyttämä soveltuva ammatillinen koulutus. Kyseisen henkilön tehtävänä olisi huolehtia tapaamisten toteutumisesta lapsen edun mukaisesti, edistää tapaamisten onnistumista sekä toiminnallaan tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta esimerkiksi opastamalla vanhempaa käytännön asioissa ja lapsen hoidossa. (Antila & Kølhi 2006, 20; Hallituksen esitys, 176–178.)

Valvojan tehtävästä kiinnostuneet hakeutuvat vapaaehtoiseksi ottamalla yhteyttä valvottujen tapaamisten ohjaajiin. Tehtävästä kiinnostunut henkilö haastatellaan ja valvottujen tapaamisten ohjaajat arvioivat hänen sopivuutensa valvojan tehtävään yhdessä esimiehensä kanssa. Esimies antaa kirjallisen päätöksen valvojaksi ottamisesta. Asiakasperheiden moniongelmaisuuksien ja pitkään jatkuneiden huolto- ja tapaamisriitojen vuoksi on vapaaehtoisvalvojan tehtävästä kiinnostuneilta viime vuosina enenevässä määrin toivottu sosiaali-, terveydenhuolto- tai kasvatustieteiden koulutus pohjaa tai kokemusta. Osalla valvojista onkin soveltuva koulutustausta tai vaihtoehtoisesti pitkäaikaista kokemusta viranomaisjohtoisesta vapaaehtoistyöstä, esimerkiksi tukihenkilötoiminnasta, sovittelusta ja kriisityöstä. Tällä hetkellä vapaaehtoisvalvojista yhdeksällä (9) on edellä mainitun kaltainen koulutus. Valvojista 16 henkilöä on 20–

69-vuotiaita ja kolme henkilöä yli 69-vuotiaita. (K. Niskanen 13.12.2013; Mäntylä 2004, 97; Tiedot valvottujen tapaamisten vapaaehtoistoiminnasta 2013.)

Valvojille toimitetaan kuukausittain tiedoksi vanhempien kanssa sovitut valvotut tapaamiset, ja valvojat esittävät toiveensa tapaamisista, joita heidän on mahdollista valvoa. Valvottujen tapaamisten ohjaajat päättävät sovittujen tapaamisten valvojat valvojien toiveiden pohjalta. (Tiedot valvottujen tapaamisten vapaaehtoistoiminnasta 2013.) Pääsääntöisesti pyritään siihen, että asiakasperhettä valvoisi yhdestä kolmeen eri valvojaa, siten että valvoja ei vaihtuisi jokaisessa tapaamisessa. Toisaalta vaihtamalla valvojaa aika ajoin, saadaan erilaisia näkemyksiä tapaamisista ja turvataan se, ettei tapaamisten toteutuminen ole vain yhden valvojan ja hänen näkemystensä varassa. (K. Niskanen 13.12.2013; Mäntylä 2004, 91.)

Valvotun tapaamisen valvojaksi pyritään valitsemaan perheiden taustatekijät huomioiden henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan, kokemukseltaan ja/tai koulutukseltaan sopivin henkilö, joka osaltaan mahdollistaa tapaamisen toteutumisen ja onnistumisen. Jos esimerkiksi lapsi on vauvaikäinen, vierastaa voimakkaasti uusia ihmisiä ja asuu äidin kanssa kahden, ei miespuolinen tapaamisvalvoja välttämättä ole hyvä vaihtoehto tapaamisen valvojaksi. Joissakin tapauksissa tapaajavanhemman äidinkieli ei ole suomi ja silloin valvojalta edellytetään esimerkiksi englannin kielen taitoa. Jos lapsen ja vanhemman tapaamisten syynä on epäily lapsen kaltoinkohtelusta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä, noudatetaan valvotuissa tapaamisissa erillistä ohjeistusta. Jos taas valvotun tapaamisen syynä on vanhemman rikosepäily, suositellaan että valvojana on sosiaalialan ammattilainen. (K. Niskanen 13.12.2013; Säännöt ja ohjeet; Ohjeet rikosepäiltyjen vanhempien valvottuihin tapaamisiin; Valvojien koulutus- ja keskustelutilaisuus 26.9.2013.)

Valvojan tehtävänä on kirjata raportti valvotusta tai tuetusta tapaamisesta sekä valvotusta vaihdosta. Valvojan kirjaaman raportin konkreettisena sisältönä on: tapaamisen alkamis- ja päättymisajat, tapaamisen sisältö ja valvojan tekemät havainnot, eli se minkä valvoja näkee ja kuulee. Valvoja voi kirjoittaa raporttiin oman näkemyksensä ja arvionsa tapaamistilanteesta siten, että se on selkeästi tuotu esiin valvojan omana mielipiteenä, sen sijaan omia tulkintoja valvoja ei voi raporttiin kirjoittaa. Valvoja toimittaa kirjoittamansa raportin mahdollisimman pian, viimeistään kahden viikon kuluessa tapaamisesta, valvottuja tapaamisia järjestävälle taholle. Järjestäjätaho arkistoi raportit ja toimittaa ne tarvittaessa myös esimerkiksi

lastensuojelun sosiaalityöntekijälle tai olosuhdeselvitystä tekeville sosiaalityöntekijöille. (K. Niskanen 13.12.2013; Raportin täyttämisohteet.)

Vanhemmat tai heidän edustajansa, oikeusavustajansa tai lakimiehensä voi saada tapaamisraportit itselleen Tampereen kaupungin yleisen käytännön mukaisesti pyytämällä niitä asianosaisen tiedonsaantipyyntölomakkeella. Tapaamisista kirjatut raportit voivat olla merkityksellisiä esimerkiksi tapaamisoikeutta koskevissa käräjäoikeuden istunnoissa. Tapaamisraportit ja niiden sisältö voivat osaltaan vaikuttaa esimerkiksi siihen, millaiseen ratkaisuun oikeusistunnossa päädytään lapsen ja tapaajavanhemman tapaamisten jatkosuhteen. (K. Niskanen 13.12.2013; Säännöt ja ohjeet; Mäntylä 2004, 97.) Oikeudelle toimitettavien raporttien tarkoitus ja mahdollinen vaikutus oikeuden päätöksen sisältöön on yhtenevä aiemmissä tutkimuksissa esitetyille toimintakäytännöille (Forsberg & Pösö 2008, 52–53; Jenkins ym. 1997, 52; Kindler & Sandner 2012, 17). Raporttien kirjaaminen valvotuista tapaamisista perustuu siis ajatukseen siitä, että tietoa tapaamisista välittyy perheelle itselle sekä heidän kanssaan työskenteleville ja heidän asioistaan päätöksiä tekeville tahoille.

Tapaamisraportti kirjoitetaan myös silloin, kun valvoja menee tapaamispaikalle, mutta muita osapuolia tai toinen vanhemmista ei tulekaan paikalle. Näin ilmenee se, että tapaaminen on järjestäjätahon puolesta järjestetty sopimuksen mukaisesti. Mikäli toinen vanhempi ilmoittaa valvottuja tapaamisia järjestävälle taholle olevansa estynyt tulemaan paikalle, ilmoitetaan peruuntumisesta kaikille osapuolille. Toivottavaa olisi, että tieto peruuntumisista tulisi etukäteen, jotta kukaan ei saapuisi tapaamispaikalle turhaan. Järjestävän tahon tehtävänä on ylläpitää tietoja toteutuneista ja peruuntuneista valvotuista tapaamisista. Nämä tiedot, kuten myös tapaamisiin liittyvät merkitykselliset puhelut ja neuvottelut, kirjataan Efficasiakastietojärjestelmään. Suunnitelluista ja sovitusta valvotuista tapaamisista ylläpidetään Excel -taulukkoa, johon kirjataan myös tiedot peruuntuneista tapaamisista, lyhyesti peruuntumisten syistä sekä siitä, onko tapaamisista toimitettuna valvojan kirjaama tapaamisraportti. Excel -taulukon pohjalta pyritään myös saamaan tilastotietoja muun muassa toteutuneiden ja peruuntuneiden tapaamisten määristä. Tilastollista tietoa valvotuista tapaamisista saadaan myös asiakastietojärjestelmän kautta. (K. Niskanen 13.12.2013; Säännöt ja ohjeet.)

Valvojat saavat kuukausittain valvontatuntien mukaisen palkkion ja lisäksi he saavat kulkokorvauksen kustakin valvontakerrasta. Kulukorvauksen tarkoituksena on korvata matkakulut ja

mahdolliset oman puhelimen käytöstä aiheutuvat kustannukset. Palkkiolaskun maksaminen edellyttää, että valvoja on toimittanut raportit tehdyistä tapaamisista. Halutessaan valvojalla on tapaamisen aikana tai sen jälkeen mahdollisuus soittaa päivystävälle työntekijälle saadakseen toisen mielipiteen epäselvään tilanteeseen. Valvojilla on myös mahdollisuus keskustella puhelimitse tai henkilökohtaisesti myös järjestävän tahon kanssa, etenkin jos valvotuissa tapaamisissa ilmenee ongelmia, epäselvyyksiä tai muuta selvitettävää asiaa. Lisäksi valvojille järjestetään vuosittain koulutusta ja työnohjausta. (K. Niskanen 13.12.2013.) Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa valvojien ammattitaidon ylläpitämisestä, valvottujen tapaamisten palvelun ohjaamisesta ja kehittämisestä huolehditaan osana kunnan sosiaalityötä, kuten vuonna 2006 sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä esitetään tarpeelliseksi (Antila & Kølhi 2006, 20).

Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa on tapahtunut muutoksia vuosien kuluessa. Tampereen kaupungin toimesta valvottuja tapaamisia järjestettiin vuosina 2007 – 2010 oikeuden antaman päätöksen lisäksi silloin, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijä katsoi tarpeelliseksi valvottujen tapaamisten järjestämisen asiakasperheelleen. Tällöin lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli yhteydessä valvottujen tapaamisten ohjaajiin, ja hänen kanssaan sovittiin aika alkuneuvottelulle yhdessä asiakasperheen kanssa. Myös perheasiainyksikön (nykyisin perheoikeudelliset palvelut) sosiaalityöntekijöiden tai ulkomaalaistoimiston sosiaalityöntekijöiden kautta ohjautui asiakkaita valvottuihin tapaamisiin. Lisäksi joitakin asiakkuuksia ohjautui palveluun muiden kuntien sosiaalityöntekijöiden kautta. Sosiaalityöntekijän kautta sovituissa alkuneuvottelussa olivat paikalla hänen lisäkseen, vanhemmat ja valvottujen tapaamisten ohjaaja(t). Lastensuojelun sosiaalityöntekijä vahvisti lapsen vanhempien yhdessä laatiman sopimuksen, jossa sovittiin tapaamisten toteuttamisesta valvotusti, tuetusti tai valvottuna vaihtona sekä tapaamisiin liittyvistä käytännön asioista. (Valvotut tapaamiset tilastoja 2008; K. Niskanen 13.12.2013.)

Valvottuja tapaamisia järjestettiin aiemmin myös sijaishuollossa oleville lapsille ja biologisille vanhemmille sijaishuollon sosiaalityöntekijän kautta. Helmikuussa vuonna 2011 päädyttiin siihen, että valvottuja tapaamisia ei ole mahdollista järjestää sijaishuollossa oleville lapsille. Aiheesta oli käyty keskustelua jo vuoden 2010 aikana, jolloin perheoikeudellisten palveluiden johtavan sosiaalityöntekijän taholta tuotiin esille, että valvottujen tapaamisten palvelun voi ensisijaisesti katsoa tarkoittavan vanhempansa luona asuvan lapsen ja hänen etävanhempansa tapaamisia. (Tampereen kaupunki 2014; K. Niskanen 13.12.2013.)

Myöhemmin valvottujen tapaamisten palvelua jouduttiin rajaamaan myös siten, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kautta tuleville asiakasperheille ei enää ollut mahdollista järjestää valvottuja tapaamisia, koska oikeuden kautta tulevien asiakasperheiden määrä kasvoi. Palvelua ei ollut mahdollista enää tarjota niin laajalle asiakasmäärälle kuin mitä eri tahojen kautta olisi palveluun ohjautunut. Lisäksi kahden työntekijän työajan riittämättömyys sekä vapaaehtoisvalvojien ja käytössä olevien tapaamistilojen määrä olivat syynä palvelun saatavuuden rajaamiseen. Palvelua rajattaessa tarkennettiin myös sitä, että Tampereen kaupungin järjestämiä valvottuja tapaamisia voitiin järjestää vain tamperelaisille lapsiperheille. (K. Niskanen 13.12.2013.)

Valvottujen tapaamisten tilastoista on nähtävissä, että vuonna 2008 asiakasperheistä 69 % on tullut Tampereen kaupungin tai muiden kuntien sosiaalityöntekijöiden kautta ja 31 % oikeuden päätöksellä (Valvotut tapaamiset tilastoja 2008). Vuonna 2010 sosiaalityöntekijöiden kautta ohjautui 54 % asiakasperheistä ja 46 % asiakasperheistä ohjautui valvottujen tapaamisten palveluun oikeuden kautta (Valvotut tapaamiset tilastoja 2010). Vuonna 2010 järjestettiin yhteensä 726 valvottua ja tuettua tapaamista sekä valvottuja vaihtoja, vuonna 2011; 681, vuonna 2012; 612 ja vuonna 2013; 550. Edellä mainitut luvut pitävät sisällään sekä toteutuneet että peruuntuneet valvotut ja tuetut tapaamiset ja valvotut vaihdot. Luvut ovat siis kokonaismääriä, jotka kertovat sen, minkä verran valvottuja ja tuettuja tapaamisia ja valvottuja vaihtoja on ollut sovittuna ja yritetty järjestää kyseisen vuoden aikana. Lukumäärät osaltaan vahvistavat sen, että suuresta asiakasmäärästä johtuen valvottujen tapaamisten palvelua on jouduttu rajaamaan. Noin 700 tapaamis- ja vaihtotilanteen järjestäminen edellyttää useampia tapaamistiloja ja valvojia sekä järjestävältä taholta aikaa organisoida tapaamisten järjestelyt, kuten neuvottelut ennen tapaamisia vanhempien kanssa. Viime vuoden (2013) lukumäärällä (550) on kuukausittain järjestetty valvottuja ja tuettuja tapaamisia tai valvottuja vaihtoja keskimäärin noin 20 asiakasperheelle. (K. Niskanen 13.12.2013.)

Viimeisimpien vuosien aikana valvottujen tapaamisten palvelun piirissä on ollut pääsääntöisesti 20–30 asiakasperhettä. Mäntylä tuo vuoden 2004 kirjoituksessaan esille valvottuja tapaamisia koskevien pyyntöjen lisääntymisen mahdollisuuden ja sen, että valvotuissa tapaamisissa on käynyt vuosittain 10–20 asiakasperhettä. (Mäntylä 2004, 92; K. Niskanen 13.12.2013.)

3.2 Vapaaehtoisuus vaativissa työtehtävissä

Vapaaehtoistoiminta voidaan määritellä tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin tehtäväksi työksi tai toiminnaksi, jossa oman elämäkokemuksen ja persoonallisuuden hyödyntäminen on keskeisessä asemassa (Harju 2005, 41; Mykkänen-Hänninen 2007, 11). Se on vastuun ottamista ja yhteiseen hyvään sitoutumista (Seppo 2008, 4). Lehtinen (1997, 19) puolestaan tuo esille, että vapaaehtoistoiminta on itsessään arvokasta. Vapaaehtoistoiminnalta ei voida kuitenkaan odottaa ennalta määrättyjä tuloksia eikä sen arvoa voi määritellä rahassa. Vapaaehtoistoiminnassa yksilö osallistuu ilman rahallista korvausta yhteiseen hyvään tähtäävään toimintaan. Vapaaehtoistoiminnan palkattomuus erottaakin sen ammatillisesta, palkallisesta työstä. (Harju 2005, 118; Ruohonen 2003, 42–43.)

Työ-sanankäyttöä vapaaehtoistoiminnan yhteydessä on herättänyt keskustelua etenkin sen vuoksi, että se liitetään helposti palkkatyöhön. On kuitenkin olemassa tilanteita, joissa työ-sanankäyttö vapaaehtoistoiminnan yhteydessä on oikeutettua, kuten esimerkiksi silloin, kun yksilö käyttää oman osaamisensa ja aikansa yhteiseksi hyväksi ilman rahallista korvausta toimien esimerkiksi yhdistyksen rahastonhoitajana. (Harju 2005, 118.)

Vapaaehtoistyö voidaan määritellä konkreettiseksi työksi, jossa keskeisintä on oman osaamisen ja työn tekemisen lahjoittaminen yhteiseksi hyväksi (emt., 118). Koskiahon (2001, 16) määrittelee vapaaehtoistyön osaksi sosiaalisyhteiskunnallista toimintaa, jonka vastakohtana voidaan nähdä valtion, kuntien ja julkisten viranomaisten toiminta. Vapaaehtoistyö käsitteenä nähdään yksilöiden ja ryhmien konkreettisena toimintana, kun taas vapaaehtoistoiminta on vapaaehtoistyötä järjestävien järjestöjen toimintaa. Yhdistykset ja järjestöt tuottavat vapaaehtoistoimintaa tai -työtä. Näitä käsitteitä käytetään synonyymeinä, vaikka käsitteiden välillä onkin edellä mainitun mukaisesti jonkin verran eroja. (Harju 2005, 118.) Esimerkiksi Helanderin (1998, 16–17) mukaan vapaaehtoistoiminnan ja -työn erona on se, että yksittäinen jäsen tekee vapaaehtoistyötä palkatta, mutta palkattu henkilö voi organisoida vapaaehtoistyötä. Myös Yeung ja Nylund (2005, 15) määrittelevät vapaaehtoistyön palkattomana, vapaasta tahdosta tehtynä yleishyödyllisenä toimintana, jota jokin taho organisoii. Edellä määrittelemiemme vapaaehtoistoiminnan ja -työn käsitteiden jälkeen huomasimme, että vapaaehtoistyön käsite kuvaa parhaiten vapaaehtoisvalvojen tehtävää ja toimintaa valvotuissa tapaamisissa.

Ruohonen (2003, 42–43) tuo esille, että vapaaehtoistoimintaan liittyy usein vapaaehtoisuus, palkattomuus, tasa-arvo, ei-ammattillisuus, yhteinen hyvä ja luottamuksellisuus. Tampereen kaupungin vapaaehtoisvalvojat hakeutuvat toimintaan, valvovat tapaamisia sekä osallistuvat koulutuksiin ja työnohjauksiin vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisvalvojien kohdalla palkattomuus ei toteudu Ruohosen määritelmän mukaan, sillä valvojat saavat palkkion ja kulukorvauksen tekemästään työstä. Tasa-arvo valvojien kesken toteutuu järjestävän tahon jakaessa valvonnat mahdollisimman tasa-arvoisesti valvojien kesken. Toisaalta tasa-arvo ei toteudu, koska joihinkin valvontoihin vaaditaan tietynlaista koulutusta, kokemusta tai esimerkiksi kielitaitoa perheen tilanteen vaativuuden vuoksi.

Ei-ammattillisuuden käsite (emt., 42–43) näkyy valvotuissa tapaamisissa ammatti- ja vapaaehtoistyön yhdistymisenä sekä vapaaehtoisvalvojien keskuudessa että esimerkiksi tilanteissa, joissa ammattilaistaustainen ja ei-ammattilaistaustainen valvoja valvovat yhdessä valvottua tapaamisia. Lisäksi vapaaehtoistyö ja ammattityö yhdistyvät valvottuja tapaamisia organisoivan työparin ja vapaaehtoisvalvojien välisenä yhteistyönä. Yhteisen hyvän idea valvotuissa tapaamisissa näyttäytyy valvojien haluna osallistua perheiden kanssa tehtävään työhön. Luottamuksellisuus valvotuissa tapaamisissa ilmenee järjestävän tahon ja vapaaehtoisvalvojien välisessä suhteessa esimerkiksi siten, että järjestävätaho luottaa valvojien osaamiseen valvontatilanteissa. Edellä esitettyjen määritelmien mukaan vapaaehtoisvalvojan tehtävä ei kuitenkaan ole tavanomaista vapaaehtoistoimintaa (Ruohonen 2003; Yeung 2002; Yeung & Nylund 2005).

Vapaaehtoistoinnilla ei voi eikä saa korvata ammatillista työtä, vaan vapaaehtoistyö ja ammatillinen työ ovat ikään kuin rinnakkaisia ja vuorovaikutuksessa keskenään. Vapaaehtoistoimintaa voidaan pitää julkisia palveluja täydentävänä toimintana. (Lehtinen 1997, 20–21; Nyysönen 2000, 27–28.) Vapaaehtoisvalvojien tehtävä valvoa tapaamisia siis täydentää julkisen tahon, Tampereen kaupungin, tarjoamaa ja toteuttamaa palvelua. Ammattityö sen sijaan on niin sanottua korjaavaa työtä ja vapaaehtoistoiminta enemmän ennaltaehkäisevää työtä, jolloin sen voidaan myös nähdä toimivan voimavarana (Halttunen-Sommardahl & Linna 2007; Lehtinen 1997, 19). Valvotut tapaamiset voivat siis olla joko ennaltaehkäisevää työtä, jolloin niitä voidaan tarjota lastensuojelun avohuollollisena tukitoimena tai joissain tapauksissa korjaavaa työtä. Tampereen kaupungin valvotut tapaamiset voidaan tällä hetkellä nähdä pääosin korjaavana työnä, sillä tapaamisia koskevat päätökset tulevat oikeuden kautta. Tällöin vanhempien erimielisyydet ja eroriita ovat jo varsin pitkällä, ja

valvotuilla tapaamisilla voidaan yrittää korjata ja luoda uudelleen lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta esimerkiksi tapaamisissa olleen pitkän tauon jälkeen.

Vapaaehtoistyöntekijöitä on jokaisessa ikäluokassa ja jokaisella ammattialalla Suomessa. Vapaaehtoisvalvojen työ valvotuissa tapaamisissa on sosiaalialan vapaaehtoistyötä, joka on yksi suosituimmista vapaaehtoistoiminnan alueista. Sen lisäksi vapaaehtoistyötä tehdään paljon terveys-, urheilu- ja liikunta-alalla sekä lasten ja nuorten kasvatusaloilla. Yeungin väitöstutkimuksen mukaan 37 % suomalaisista tekee jonkinlaista vapaaehtoistyötä. Jonkin verran enemmän vapaaehtoistyöntekijöiden joukossa on naisia, työttömiä, lomautettuja sekä yrittäjiä tai johtavassa asemassa olevia henkilöitä. Sosiaali- ja terveysala, lapsi- ja nuorisotyö sekä uskonnollinen toiminta ovat useimmiten naisten kiinnostuksen kohteena. Miesten tekemä vapaaehtoistyö painottuu urheilun, asuinaluetoiminnan, maanpuolustuksen ja pelastuspalvelujen piiriin. Yeungin tutkimuksessa mainitaan myös alueellisia eroja osallistumisessa: aktiivisimpia ollaan maantieteellisesti länsisuomessa ja maaseudulla. Keskimääräinen vapaaehtoistyöhön käytetty aika on yli neljä (4) tuntia viikossa (18 tuntia kuukaudessa) ja aktiivisimpia ovat yli 50-vuotiaat ja eläkeläiset. (Yeung 2002, 25–28.)

Vapaaehtoistoiminta nähdään usein aktiivisen kansalaisuuden konkreettisena ilmentymänä. Vapaaehtoistoiminnan merkitys tekijälle voi siis olla hyvin moninainen sekä henkilökohtaisena kokemuksena että ammatillisesti. Vapaaehtoistyössä voi oppia erilaisia työelämässä arvostettuja taitoja, kuten erilaisten ihmisten hyväksymistä ja heidän kanssaan toimimista sekä erilaisia sosiaalisia taitoja. (Harju 2005, 70.) Ihminen voi vapaaehtoistoiminnassa rakentaa identiteettiään ja tuntea itsensä yhteisön subjektiksi. Myös tasa-arvo liittyy vapaaehtoistoimintaan, jonka perustana on periaate ihmisten tasaveroisesta suhteesta toisiinsa. Tämä eroaa tavallisesta työntekijä-asiakassuhteesta, joka voi joskus olla hierarkkinen, koska työntekijä on keskeisemmässä asemassa toimijoiden välisessä vuorovaikutussuhteessa. Vapaaehtoistoimintaa ei ole mahdollista säädellä ylhäältä päin, mutta joitakin normeja vapaaehtoistoiminnalle voidaan kuitenkin asettaa. (Ruohonen 2003, 42–45.) Valvotuissa tapaamisissa vapaaehtoisvalvojen tehtävää normittavat valvottuja tapaamisia koskevat säännöt ja ohjeet sekä raportin täyttämishjeet ja laajempana kokonaisuutena laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) sekä lastensuojelulaki (417/2007).

Vapaaehtoistyöhön sitoutuneiden motiivit ovat monenlaisia. Yksi tekijöistä on epäitsekäs sitoutuminen ja halu auttaa hädässä olevia lähimmäisiä (Kurki 2001, 83; Lahtinen 2003, 18;

Ropo & Eriksson 2001, 51–53). Yeungin (2002, 27) tutkimuksen mukaan yli 47 % mainitsi tärkeimmäksi motivoivaksi tekijäksi halun auttaa muita ihmisiä ja 16 % tutkimukseen osallistuneista totesi motivoivaksi tekijäksi ylimääräisen ajan käyttämisen hyödylliseen toimintaan. Vapaaehtoistyöntekijän roolin voidaan ajatella olevan luonteva osa elämää ja ihmisen arkipäivää. Vapaaehtoistoiminta voi näin tarjota pysähdys- ja levähdyspaikan erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa, yhteisöllinen osallisuus ja lähimmäisten kohtaaminen antaa mahdollisuuden suunnata omaa elämää eri tavalla eteenpäin. (Yeung & Nylund 2005, 15). Joissakin vapaaehtoistyön muodoissa tutustuminen asiakkaaseen ja henkilökohtaisen ystävyyssuhteen luominen on mahdollista. Vapaaehtoistyötä tekevän on mahdollista nähdä käytännössä oman työnsä merkitys ja jopa kyseenalaistaa valmiita ajatusmalleja ja käsityksiä. Vapaaehtoistyöntekijän kokemusten välityksellä voidaan rikastuttaa asiakas- ja asiantuntijatyöhön liittyvää keskustelua sekä työpaikoilla että oppilaitoksissa. (Ropo & Eriksson 2001, 51–53.)

Sorri (1998) on väitöskirjassaan tutkinut kirkon palvelevan puhelimen päivystäjien kokemuksia työstään vapaaehtoisena. Sorri tyypitteli aineiston kolmiosisiksi selitysmalleiksi päivystäjien tehtävään ryhtymistä mukaillen. Tyypit olivat kehityskeskeinen, kriisikeskeinen ja tilannekeskeinen (1998, 82, 104–108.). Sorrin "kehityskeskeisten" typologiaan kuuluvia vapaaehtoistyöntekijöitä yhdistää se, että vapaaehtoistehtävässä toimiminen vahvistaa ja kehittää omaa persoonallisuutta ja antaa mahdollisuuden jollekin uudelle, jonka saavuttaminen on mahdollista vapaaehtoisena toimimisen kautta. "Kriisikeskeisten" elämänselityksessä on taas tapahtunut merkittäviä muutoksia tai kriisejä, vapaaehtoisena toimiminen siis osaltaan antaa mahdollisuuden omien kriisien käsittelyyn. Samalla se on kenttä, jossa oma auttamistyö mahdollistaa merkityksen antamisen omille kokemuksille ja auttaja tavallaan auttaa myös itseään tehdessään vapaaehtoistyötä. Omien kokemusten merkitysten löytämistä edesauttaa vapaaehtoistoimintaan liittyvä koulutus ja työnohjaus. Kolmas selitysmalli Sorrin typologioille voidaan löytää uskonnollisuudesta tai ammatillisten kytkentöjen kautta. Uskonnollisuus liittyy Sorrin typologioissa elämänselityksen kehitykseen tai tulkintaan siitä. Toisaalta se voi olla ulkokohtaista ja velvollisuudentuntoon perustuvaa. Ammatillisuus voi olla vapaaehtoistyölle lähtökohtana tai vapaaehtoisuus voi tarjota siirtymäreitin työelämään sijoittumiseksi. Kokonaisuutena on huomattava, että vapaaehtoisuus kytkeytyy yksilöllisellä tavalla ihmisten elämän kokemuksiin eri vaiheissa elämänselitystä.

Hartikaisen (2009, 6) tutkimuksessa on ollut tarkoituksena kuvata ja ymmärtää ikääntyneiden vapaaehtoisten tekemää työtä pitkäaikaishoidon osastolla: miten se toteutetaan, millaista on vuorovaikutuksen laatu kohtaamisessa ja vapaaehtoisuuden merkitys sekä vanhukselle että vapaaehtoiselle. Hartikainen (2009, 16) on nimittänyt tutkimansa vapaaehtoistyön vapaaehtoiseksi sosiaalisesti hoivaksi, joka liittyy arkiseen, ei-ammattilliseen huolenpitotyöhön ja on luonteeltaan ystävällistä ja sisältää esimerkiksi ruokailuissa auttamista. Keskeisimpiä tutkimustuloksia Hartikainen on tarkastellut kolmesta eri näkökulmasta: tila ja aika, kädet ja kosketus sekä sanat ja sävyt. Tila ja aika- luvussa Hartikainen nostaa keskeiseksi yksityisyyden ja julkisuuden, juhlahetket sekä erilaiset elämyksiä tarjoavat hetket arjessa. Arjen lähtökohtana vaikuttaa olevan pyrkimys mahdollisimman hyvään elämään laitososuhteissa. Kädet ja kosketus -luvun keskeinen teema on ollut ruumiinläheinen hoiva ja konkreettinen fyysinen läsnäolo. Tällaisen suhteen syntyminen edellyttää vapaaehtoisen ja vanhuksen välistä luottamusta. Vanhusten omien voimavarojen käyttäminen nousee tärkeäksi esimerkiksi käsillä tekemisen myötä. Toiminta tarjoaa samaan aikaan ajankulua, merkityksellistä tekemistä ja muistoja aikaisemmasta elämästä. Sanat ja sävyt -luvussa oman merkityksen saavat sosiaalinen vuorovaikutus ja kohtaamisessa syntynyt yhteisymmärrys. Näiden kolmen erilaisen näkökulman kautta tutkija on tarkastellut aineistoa. (Hartikainen 2009, 126–127.)

Kasvokkainen kohtaaminen ja sosiaalinen vuorovaikutus ovat Hartikaisen (2009, 127–131) tutkimuksen keskiössä. Vuorovaikutus vapaaehtoisen ja vanhuksen välille syntyy katsekontaktista ja se on sosiaalisen hoivan ydin. Vapaaehtoiset nimesivät vapaaehtoistyön motiiveiksi mahdollisuuden kuulua ryhmään, saada vertaisuuden, vastavuoroisuuden ja tarpeellisuuden kokemuksia sekä oman osaamisen käyttämisen ja itsensä toteuttamisen. Vapaaehtoistyötä tekevät ovat tavallisia ihmisiä ja heillä intuitio, elämäkokemus sekä hiljainen tieto nousevat merkittävään asemaan. Läsnäolo viestii kuulluksi ja hyväksytyksi tulemistakin, ja fyysinen koskettaminen saattaa kompensoida sanojen puuttumista.

Kurjen (2001,83) mukaan vapaaehtoistyössä liikutaan kolmella tasolla. Ensimmäinen on tunteiden taso (intuitiivinen, maaginen tai uskonnollinen), toinen on järkipäisyyteen liittyvä tekninen taso ja kolmas on kriittinen tai poliittinen taso, jossa korostetaan suhteita, yksilön ja yhteisön vapautusta ja arvioidaan toimintoja. Vapaaehtoistyössä nämä osat painottuvat eri tavoilla. Kurkea mukaillen voimme sijoittaa nämä kolme tasoa valvotun tapaamisen valvojan kokemuksiksi. Tunteiden taso tulee esiin valvojan vastaanottaessa erilaisia tunteita vanhemmilta tai lapselta valvotun tapaamisen aikana. Järkipäisyyden taso näkyy valvojan

toiminnassa valvonnan aikana: miten hän rajaa tai ohjaa tapaamista eteenpäin. Kolmas taso kriittinen tai poliittinen toiminta tulee näkyviin raportoinnissa, jossa valvoja kirjaa tapahtumat ja hänellä on lupa arvioida tapaamista omana mielipiteenään.

Valvottujen tapaamisten vapaaehtoisvalvojen tehtävää voidaan pitää vaativana vapaaehtoistyönä, koska valvojat työskentelevät lastensuojeluasiakkaina olevien lasten ja pitkittyneitä ja vaativia huoltajuuks- ja tapaamisriitoja läpikäyvien vanhempien parissa. Tehtävän vaativuus tulee näkyviin myös siinä, että valvojan tehtävä tapaamisissa on turvata lapsen etua ja olla paikalla varmistamassa tapaamisten sujuminen lapsen näkökulmasta katsottuna hyvin ja turvallisesti. Tarvittaessa valvoja myös tukee vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä antaa vanhemmalle ohjeita ja neuvoja siitä, miten vastata lapsen tarpeisiin. Valvojan on myös tarvittaessa rajattava vanhemman käyttäytymistä. Valvojan tehtävä sisältää siis tukea ja kontrollia, jotka ovat sosiaalityöntekijän työotteelle ominaisia piirteitä. Myös Mäntylän (2004, 96–97) mukaan valvottujen tapaamisten vapaaehtoistyöntekijät ovat vaativassa tehtävässä ja toiminta on poikkeuksellista vapaaehtoistyön monipuolisella kentällä. Vastuu valvottujen tapaamisten toiminnasta ja toiminnan sisällöstä on kuitenkin viranomaisella ja vapaaehtoistyöntekijöiden käyttämiseen valvottujen tapaamisten valvojina vaikuttavat toiminnan organisointi ja tehtävässä toimivien vapaaehtoistyöntekijöiden taustat. Mäntylä toteaaakin viranomaisten ja vapaaehtoisten tekemän yhteistyön olleen haastavaa ja kiinnostavaa.

Vaativana vapaaehtoistoimintana voidaan pitää myös esimerkiksi Tampereella Kriisikeskus Osviitassa tehtävää kriisityötä, jossa koulutetut tukihenkilöt tarjoavat keskusteluapua elämän erilaisissa kriisitilanteissa oleville ihmisille. Osviitassa on aina paikalla ainakin yksi koulutettu tukihenkilö ja työntekijä. Tukihenkilöille järjestetään koulutusta ja heidät haastatellaan tehtävään. Osviitan palveluita ovat valtakunnallinen kriisipuhelin, mahdollisuus henkilökohtaiseen tapaamiseen ja asiakasryhmät, ja näissä tehtävissä vapaaehtoisina toimivat tukihenkilöt työskentelevät. (Kriisikeskus Osviitta.) Samaan tapaan vaativaksi vapaaehtoistyöksi voisi luokitella Setlementtiliiton ylläpitämän Rikosuhripäivystyksen (RIKU), jossa vapaaehtoisen, tukihenkilöksi kutsutun henkilön tehtävänä on toimia rikoksen uhrin tukihenkilönä. Tukihenkilöt ovat uhrien tukemiseen koulutettuja ja heitä ohjaavat sosiaalialan ammattilaiset. Rikosuhripäivystyksen tehtävänä on rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasiassa todistajajana olevien asemaa. (Setlementti Naapuri.)

Vaativa vapaaehtoistyö saattaa kuormittaa työntekijää niin, että hän väsyvät tehtävässään. Siksi vapaaehtoistyöntekijän valintaan, koulutukseen ja riittävän tuen saamisen mahdollisuuteen on kiinnitettävä huomiota. Koulutuksen tulisi olla käytännönläheistä, asiakkaan kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvää. Sen lisäksi työnohjauksella voidaan tukea vapaaehtoistyöntekijän jaksamista ja hyvinvointia, siksi useat järjestöt velvoittavatkin vapaaehtoistyöntekijän osallistuvan työnohjaukseen, etenkin sosiaali- ja terveysalalla. Vapaaehtoistyöntekijän sitouttaminen työnohjaukseen saattaa olla haasteellista, ellei työntekijällä ole selkeää käsitystä siitä, mitä työnohjaus tarkoittaa. Työnohjauksessa olisikin hyvä keskittyä vapaaehtoistyöntekijään, hänen jaksamisensa tukemiseen käsittelemällä asiakaskohtaamisissa heränneitä tunteita. (Mykkänen-Hänninen 2007, 53–61.).

Tässä luvussa on pyritty määrittelemään mitä tarkoitetaan vapaaehtoistyöllä tai -toiminnalla. Vapaaehtoistyöksi nimitetään hyvin monenlaista toimintaa ja siksi sen määrittelemisen on hiukan haasteellista. Mitkä ovat ne kriteerit, jotka määrittävät toiminnan vapaaehtoistyöksi? Valvojat eivät ole työsuhteessa kaupunkiin eikä heillä ole työvelvoitetta, vaan toiminta perustuu valvojien vapaaehtoiseen työpanokseen, joka edellä mainittujen määritelmien mukaan on vapaaehtoistyön yksi kriteeri. Jos yhtenä vahvana vapaaehtoistyön kriteerinä pidetään toiminnan toteuttamista ilman palkkaa tai palkkiota, ei Tampereen kaupungin vapaaehtoisvalvojien työ olisi vapaaehtoistyötä lainkaan.

3.3 Raportoinnin merkitys valvotuissa tapaamisissa

Suomalaisen käytännön mukaan useissa tapaamispaikoissa tehdään muistiinpanoja tapaamisista. Niihin kirjataan tapaamisten toteutuminen, valvojan havainnot tapaamisista ja niiden sujumisesta sekä muita tarvittavia toiseikkoja. Valvojan tehtävänä ei ole tehdä omia tulkintoja tapaamisten tapahtumista tai ottaa kantaa vanhempien välisiin riitoihin. Tapaamispaikat saattavat toisinaan tehdä myös laajempia lausuntoja tapaamisista esimerkiksi sosiaalitoimen olosuhdeselvitystä varten ja myös asiakkaat voivat pyytäessään saada tapaamisista tehtyjä muistiinpanoja käyttöönsä. (Aaltonen 2009, 126.)

Aikaisemmista tutkimuksista ilmenee, että Yhdysvalloissa on valvottujen tapaamisten palvelussa kehitetty malli, jonka avulla tapaamisista saatuja tietoja saadaan kerättyä ja annettua

esimerkiksi perheen kanssa työskenteleville viranomaistahoille tai oikeudelle. Valvotut tapaamiset tarjoavat kontrolloidun ympäristön tiedon keruulle sekä vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen arvioinnille. Tästä huolimatta tapaamispaikoista saatuja havainnointi- ja tapaamisraportteja kuitenkin käytetään liian vähän. (Ansary & Perkins 2001, 225–226.) Raportointi valvotuista tapaamisista voi olla merkityksellinen oikeudelle esimerkiksi silloin, kun tehdään päätöstä siitä kotiutetaanko lapsi vai jatketaanko sijoitusta (Perkins & Ansary 1998, 256).

Ansary ja Perkins (2001) ovat mallintaneet menetelmän, jossa lapsi-vanhempi vuorovaikutussuhteen osatekijöitä tarkastellaan valvotuissa tapaamisissa. Niissä havaittuja seikkoja voitaisiin hyödyntää esimerkiksi huostaanoton purkamistilanteissa sekä sosiaalitoimissa että oikeuden käsittelyissä. Kyseisessä tutkimuksessa valvojina toimivat henkilöt käyttävät lomakkeita tapaamisen aikana (Liite 7). Lomakkeen sisältämien kohtien avulla he arvioivat lapsen ja tapaajavanhemman välistä vuorovaikutusta neljällä eri osa-alueella, joita ovat perheen taustatiedot, sijoitukseen johtaneet tekijät, perhesiteeseen liittyvät tekijät, kuten sitoutuminen, kiintymys ja vuorovaikutus sekä perheen tilanteen ratkaisu. Perheen taustatietoja ovat esimerkiksi perheen etninen tausta, vanhempien ikä, sijoituksen kohteena olevan lapsen ikä ja lasten lukumäärä perheessä. Nämä taustatiedot voivat olla liitoksissa perheiden tapaamisissa ilmeneviin asioihin sekä epäsuorasti tai välillisesti myös vanhemmuussuhteisiin. Sijoitukseen johtaneena tekijänä käsitellään kaltoinkohtelun tarkoituksen mukaisuutta, jota mitataan oikeuden päätöksessä mainitulla syyllä sekä syyllisenä olevan tahon roolin tunnistamisella. Oikeuden päätöksen perusteet sijoitukselle voivat olla luokiteltuina psyykkiseksi tai seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, lääketieteelliseksi tai yleiseksi laiminlyömiseksi tai muuksi, kuten hylkäämiseksi tai epäonnistuneeksi suojelemiseksi. Vanhemman ja lapsen psyykkisen vuorovaikutuksen katsotaan muodostuvan kiintymyksestä, vuorovaikutuksesta ja sitoutumisesta. (Ansary & Perkins 2001.)

Kiintymyssuhdeteoria on Ansaryn ja Perkinsin mallintaman havainnointimenetelmän taustateorian. Se on olennainen erityisesti vanhemmuuden sidostekijöiden havainnoimisessa. Valvottujen tapaamisten raporttien sisällöstä on mitattu kiintymystä havainnoimalla vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta jokaisen tapaamisen alussa ja lopussa. Myönteisiä kiintymystekijöitä ovat hymyileminen, suukottelu, halaaminen ja toistensa lähentyminen tervehdittäessä tai hyvästeltäessä. Kielteisiä tekijöitä ovat esimerkiksi lapsen epäasiallinen kieltäminen, kurittaminen, sanattomuus tai etäisyys. Vanhemman ja lapsen kiintymys

pisteet vähentämällä myönteisistä kiintymystekijöistä kielteiset kiintymystekijät. Hyvät pisteet ennustavat lapsen ja vanhemman myönteistä, esimerkiksi tukea antavaa ja rakastavaa vuorovaikutusta. (Ansary & Perkins 2001.)

Ansaryn ja Perkinsin (emt.) mukaan tapaamiskeskukset eivät tuota tarkoituksen ja tieteellisten teorioiden mukaista tietoa lapsen ja vanhemman tapaamisista, koska tapaamiskeskusten toimintamallit ja viranomaisten välisessä kommunikaatiossa käytetyt käsitteet eivät ole vakiintuneita. Tämän vuoksi oikeudenkäynneissä ei huomioida ja hyödynnetä tapaamisista saatuja raportteja riittävästi. Tutkijoiden mukaan ilman valvonnan systemaattista käsitejärjestelmää työntekijöiden oikeudelle toimittamat tiedot valvonnoista hylätään helposti hatarina tai ne hyväksytään mittaamatta niiden luotettavuutta. Tällöin perhesiteiden laatua mitataan enemmän toteutuneiden ja peruuntuneiden tapaamisten määrällä kuin laadulla. Tapaamisissa painoarvoa annetaan enemmän sille, kuinka usein tapaamiset ovat toteutuneet kuin tapaamisten sisällölle itsessään. Tämän vuoksi tutkijat ovat huolissaan sijoituspäätösten laadusta. Jo aikaisemmassa tutkimuksessaan Perkins ja Ansary (1998, 257) toivat esille, että valvottujen tapaamisten dokumentointi, jopa peruuntuneiden, on tärkeää valvottujen tapaamisten prosessin loppuun viemiseksi.

Edellä mainitun kaltaisen raportointimallin avulla saadaan monipuolista ja ajantasaista tietoa vanhemman ja lapsen tapaamisista sekä heidän välisestä kiintymys- ja vuorovaikutussuhteesta. Kyseisen raportointimalli voisi yhdenmukaistaa Tampereen valvottujen tapaamisten raportointikäytäntöä ja tapaamisista raportoitua tietoa. Raporttien yhdenmukaistamisella tulisi näkyviin valvotuissa tapaamisissa mahdollisesti tapahtuva kehitys lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Lisäksi kyseinen malli voisi selkiyttää viranomaisille välittyvää tietoa ja ymmärrystä asiakasperheen tilanteesta. Tämän myötä valvottujen tapaamisten asiakasprosessit voisivat edetä ja palata valvomattomiin tapaamisiin nykyistä nopeammin.

Tampereen valvotuissa tapaamisissa ei toistaiseksi ole käytössä selkeästi jäsenneltyä raportointimenetelmää ja -lomaketta. Kuitenkin sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelun parissa käytetään asiakkaan ja työntekijän välisen työskentelyn apuna ja vuorovaikutuksen tukena erilaisia menetelmiä. Käytetyt menetelmät ovat laajoja kokonaisuuksia, jotka ovat syntyneet tutkimuksen ja kehittämistyön kautta. Menetelmiin on määritelty periaatteet, prosessit ja tavat, joilla niitä voi käyttää. Tällaisia menetelmiä ovat esimerkiksi erilaiset roolikartat, kuten vanhemmuuden -, parisuhteen – ja itsenäistyvän nuoren roolikartta, BAROfi-

menetelmä ja LEK- malli. Menetelmien avulla pyritään saamaan mahdollisimman monipuolinen ymmärrys asiakkaan tilanteesta ja helpottamaan vaikeista asioista keskustelua. (Heikkilä 2008; THL.)

Erilaiset roolikartat muodostuvat esimerkiksi vanhemmuuden eri osa-alueista ja helpottavat työntekijöitä ottamaan asioita puheeksi asiakkaan kanssa. Roolikarttojen sisältämiä osa-alueita läpi käymällä on muun muassa mahdollista saada tietoa ja ymmärrystä siitä, millä osa-alueella vanhemmat, pariskunta tai nuori tarvitsee tukea sekä millaista tukea on tarpeellista ja mahdollista tarjota.

BARO on strukturoitu asiakkuuden seulontamalli, joka etenee tietyssä järjestyksessä ja jonka tavoite on tätä mahdollisimman yksiselitteistä tietoa esimerkiksi asiakashaastattelusta. BAROa käytetäänkin palvelu- ja hoitoonohjauksessa sekä asiakkuuden päättämistä harkittaessa. BARO -työväline sisältää puolistrukturoidut haastattelukysymykset, huoli-indeksin, huoli-arviointitaulukon ja apuvälinetaulukon. BARO -haastattelulle on luotu vaiheittainen etenemisjärjestys, jonka mukaisesti haastattelu etenee. (Heikkilä 2008.)

Lapsen kanssa työskentelyssä käytettävässä LEK-mallissa puolestaan toimitaan lapsen kokemusmaailma huomioiden. Se on työn keskipisteenä ja soveltuu esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvittämiseen, sijoitustarpeen arviointiin tai huolto- ja tapaamis-selvityksiin. LEK-malli koostuu viidestä tapaamisesta lapsen ja vanhempien kanssa, joissa käydään läpi erilaisia aihealueita. Käsiteltävät aihealueet ovat lapsi ja lapsen verkostot, lapsi ja lapsen arki, kasvatus ja huolenpito sekä asuin olosuhteet. (THL.)

Edellä kuvatut menetelmät toimivat sosiaalityön eri osa-alueilla työntekijöiden apuvälineinä ja tiedon keräämisen menetelminä. Vapaaehtoisvalvojen raportoinnin helpottamiseksi ja tapaamisista kirjattujen raporttien yhdenmukaistamiseksi voisi lomakkeen tai menetelmän käyttäminen olla hyödyllistä.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa kerromme pro gradu -tutkielmamme tutkimusongelmasta ja tutkimusmenetelmästä. Lopuksi kuvaamme aineiston analyysiä, jonka päädyimme tekemään kahdella eri tavalla. Pro gradu -tutkimuksemme erityispiirteenä on se, että tiedämme ja tunnemme valvotut tapaamiset käsitteenä, Tampereen kaupungin toimintana, järjestävän tahon käytäntönä sekä vapaaehtoisvalvojen tehtävänä. Lisäksi tiedämme vapaaehtoisvalvojan tehtävässä toimivat valvojat henkilökohtaisesti. Tämän näkökulman huomioiminen johdattaa meidät oman työn reflektointiin. Tutkimusprosessin aikana emme ole häivyttäneet omaa kokemustamme tai näkemystämme valvotuista tapaamisista, vaan olemme jatkuvasti pohtineet tutkimuksen tuloksia myös työn kehittämisen näkökulmasta.

4.1 Tutkimusongelma ja -menetelmä

Tutkimuksessamme olemme halunneet tehdä näkyväksi Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa toimivien vapaaehtoisvalvojen tehtävää, haasteita ja onnistumisia sekä tarkastella valvojan tehtävää vapaaehtoistyön näkökulmasta. Tutkimuskysymyksemme on:

Mitä ja miten vapaaehtoisvalvojat kertovat valvottuja tapaamisia koskevista kokemuksistaan?

Kyseessä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus vapaaehtoisvalvojen kokemuksista ja heidän antamistaan merkityksistä toimiessaan valvojana valvotuissa tapaamisissa. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat yksittäiset tapaukset ja olennaista siinä onkin tutkittavien näkemyksen korostaminen sekä tutkijan ja hänen havaintojensa välinen vuorovaikutus. Todellisuus ja siitä saatavan tiedon subjektiivinen luonne on keskeistä ja korostuu laadullisessa tutkimuksessa. Laadullisen tutkimusotteen katsotaankin soveltuvan sellaiseen tutkimukseen, joka perustuu tajuntaan, ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja niitä jäsentävään kieleen. (Puusa & Juuti 2011, 47 – 48.)

Tutkimuksemme menetelmällinen viitekehys on fenomenologis-hermeneuttinen, koska sen keskiössä ovat valvojen kokemukset ja kokemuksille antamat merkitykset, ja sen kautta

tutkijoiden muodostama ymmärrys. Fenomenologinen tutkimus voidaan nähdä yhden-suuntaisena tutkimuksena, jonka tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohteena olevien henkilöiden kokemuksia ja elämismaailmoja (Laine 2007, 28; Metsämuuronen 2006, 152; Satulehto 1992, 8–9.) Yksilö muodostaa kokemusten kautta merkityksiä ja nämä merkitykset muodostavat fenomenologisen tutkimuksen pääasiallisen kohteen. Menetelmänä fenomenologia sopiikin muun muassa vähän tutkittujen ilmiöiden tutkimiseen tai ilmiöihin, joita koskeva tieto on esioletusten mukaista tai hiljaista tietoa. Fenomenologisen tutkimuksen ajatuksena on tarkastella ilmiöitä itsessään. Keskeistä fenomenologisessa ajattelussa on elämismaailmojen käsite, joka on yhteydessä todellisuuden rakenteeseen sekä olennaiseen ja objektiiviseen ilmiön esille tuomiseen. (Judén-Tupakka 2007, 62–65.)

Teorian ymmärtämistä ja tulkintaa puolestaan kutsutaan hermeneutiikaksi. Hermeneutiikassa keskeistä on etsiä merkityksiä ja siinä pyritään löytämään tulkinnoille sääntöjä, jotka kuvailisivat oikeampaa tai väärää tulkintaa. Hermeneuttinen ulottuvuus siis liittyy tulkinnan tarpeen myötä fenomenologiseen tutkimukseen. (Judén-Tupakka 2007, 64; Laine 2007, 28–33; Tuomi & Sarajärvi 2009, 33–35; Yeung 2005, 90.) Hermeneuttinen ymmärrys muodostuu tutkijalla olevasta esiymmärryksestä aiheeseen. Tutkijan esiymmärrys ja tutkimusaineisto ovat tutkimusta tehtäessä ikään kuin dialogissa keskenään. Tätä kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi, jonka alussa tutkija tulkitsee ilmiötä sellaisenaan. Tutkijan tulee ottaa etäisyyttä tutkittavana olevaan ilmiöön ja omaan esiymmärrykseensä voidakseen tavoittaa tutkittavan ilmiön olemuksen ja ytimen. Tämän jälkeen tutkija palaa aineiston pariin ja yrittää löytää aineistosta jotain uutta, sellaista mitä ei ole aiemmin huomannut. Tutkija luo löytämistään huomioista uuden tulkinnan, johon hän perehtyy. Tutkija toistaa edellä mainittua mallia, kunnes hän löytää mielestään parhaan ja oikean tulkinnan ilmiöstä. (Laine 2007, 36–37; Judén-Tupakka 2007, 64–66.)

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tarkka määrittely on vaikeaa, sillä se muotoutuu tutkimuksen, tutkijoiden ja tilanteen erityisyydestä. Tästä johtuen fenomenologis-hermeneuttista metodia käyttäessämme olemme jatkuvasti pohtineet perusteita tutkimuksesta nousevien ongelmien yhteydessä. (Laine 2007, 28–33; Tuomi & Sarajärvi 2009, 33–35; Yeung 2005, 90.)

Fenomenologis-hermeneuttisen viitekehyksen lisäksi tutkimuksessamme on siihen sisältyvien monien näkökulmien vuoksi myös narratiivisia piirteitä. Narratiivisuus luokitellaan

konstruktivistiseksi tutkimusotteeksi, missä korostuu näkemys ihmisten tavasta rakentaa tietoa ja omaa identiteettiään kertomusten avulla, aikaisemman tiedon ja kokemuksen varaan. Näin ihmisen tieto ja ymmärrys muodostuu vähitellen ja muuttuu uutta tietoa vastaanottaessa. Narratiivisuuden avulla voidaan löytää uudenlainen tietämisen prosessi, mikä pohjautuu kertomusten tuottamiseen ja niiden kuulemiseen. Ymmärrämme ympäröivää maailmaa ja itseämme kertomusten avulla. (Heikkinen 2007, 144–145.) Narratiivisessa tutkimuksessa kiinnitetään huomiota alkuperäisiin ja aitoihin kertomuksiin sekä yksilöiden tarinoissa ilmeneviin merkityksiin. Sen avulla pyritään rakentamaan tutkijan ja tutkittavien yhteinen ymmärrys tutkittavasta asiasta, eikä niinkään pyritä yleistettävään tietoon kuten muussa laadullisessa tutkimuksessa (Hatch & Wisniewski 1995, 113).

Narratiivisen lähestymistavan mukaan ihmistä tarkastellaan aktiivisena ja merkityksiä antavana toimijana. Ihmiselämän ilmiöt nähdään prosessimaisina ja niitä tulkitaan kielellisesti aika- ja paikkasidonnaisina. (Erkkilä 2005, 198–199.) Vaikka tutkimuksemme viitekehys on fenomenologis-hermeneuttinen, siinä on myös narratiivisia piirteitä, koska tutkimusaineistomme muodostuu vapaaehtoisvalvojen kertomuksista ja aineiston analyysitavat ovat narratiivisia. Saaraseen ja Eskolaan (2003, 148–149) viitaten ja löyhästi määritellen kyse on narratiivisesta tutkimuksesta, koska kertomukset ovat minä -muotoisia ja esitimme toiveita kertomusten sisällöistä.

Narratiivisuuden käsitettä voidaan hahmottaa neljällä eri tavalla. Ensinnäkin voidaan viitata tiedon prosessiin sinänsä, toiseksi tutkimusaineiston luonteeseen, kolmanneksi aineiston analyysitapaan ja lisäksi narratiivien käytännölliseen merkitykseen. (Heikkinen 2007, 144.) Useimmiten narratiivisessa tutkimuksessa tutkijalla on myös henkilökohtainen suhde tutkittaviin (Hatch & Wisniewski 1995, 113). Pro gradu -tutkielmassamme meidän tutkijoiden ja tutkittavien välillä on jonkinlainen suhde, tiedämme tai tunnemme toisemme yhteisten valvontojen, koulutusten ja työnohjauksen kautta. Pyrimme myös rakentamaan yhteisen ymmärryksen valvojen kertomuksista. (Hatch & Wisniewski 1995, 113.) Hyvärisen mukaan aineistossa voi olla paljon tai vähän kerronnallisuutta ja se voi olla tiheää tai ohutta, riippuen siitä minkä verran kirjoituksesta välittyy kokemuksellisuutta. Tiheä ja ohut kertomus halutaan erottaa toisistaan. Tutkielmassamme esiin tulevat yksityiskohdat, tunteet ja sosiaaliset suhteet sisältyvät tiheään kertomukseen ja ne välittävät lukijalle aidon kokemuksen tunteen. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 191 – 192; Hyvärinen 1994, 62.) Tähän liittyy näkemys siitä, että tutkimuksiin osallistujien on kuvattava kokemuksiaan jollain tavalla, muuten niitä ei voi

tutkia empiirisesti. Olemme kiinnostuneita siitä, miten valvojat kertovat kokemuksistaan ja millainen on kertomuksen kautta välittyvä kuvaus valvojasta ja valvonnoista, emme niinkään kirjoitetusta tekstistä. (Perttula 2005, 140.)

Kertomusten ominaisuutta tarkasteltaessa on hyvä tuoda esille Ricoeurin (1991, 196, 198) ajatus, jonka mukaan kertomus kuvaa ihmisen suhdetta maailmaan ja toisiin ihmisiin sekä ihmisen suhdetta itseensä. Valvojien kertomuksissa korostuvat ihmisten suhteet toisiin ihmisiin ja itseensä. Edelleen Ricoeur (1981, 170) toteaa, että tarinan tai kertomuksen tulisi olla mieluummin hyväksyttävissä oleva kuin ennalta arvattava. Kyse onkin tarinan uskottavuudesta (Hyvärinen 1994, 53), ja sitä lisää tutkijan osallistuminen tutkimuksen kohteena olevaan toimintaan.

Pro gradu -tutkielmassamme on löydettävissä myös oman työn tutkimuksen piirteitä. Käytännön kokemuksen ja tekemisen kautta syntyviä tietoja tai taitoja nimitetään yleisesti hiljaiseksi tiedoksi eli implisiittiseksi tiedoksi. Vapaaehtoisvalvojien hiljaista tietoa pyrimme pro gradu -tutkimuksemme kautta tuomaan esiin ja vertailemaan sitä tutkimuksista ja teoriasta saamaamme näkyvään eli eksplisiittiseen tietoon (Raunio 2009, 151–152; Shaw 1999, 12, 17).

Oman työn tutkimukseen liittyy myös reflektiivisyyden käsite, jolla tarkoitetaan sosiaalityön kentässä oman ammatillisen toiminnan tarkastelua ja sen edelleen kehittämistä. Yksilön tulee kyetä tarkastelemaan omaa minuuttaan, toimijuuttaan tehtävässä sekä omaa toimintaansa. Ammatillisessa toiminnassa tarkastelun kohteeksi tulevat työn kohde ja suhde siihen, tunteet, käytetyt työvälineet sekä oma toiminta ja kehittyminen ammatillisessa toiminnassa. (Tiuraniemi 2002, 166.) Reflektiivisyys tarkoittaa siis yksilön kykyä ”ottaa oma minuutensa tai oma toimintansa tarkastelun kohteeksi”. Yksilö käyttää omia tunteitaan ja tunnetilojaan toisen tunteiden tunnistamisessa. Vuorovaikutustilanteessa ajatukset, tunteet ja mielikuvat siirtyvät ja vaikuttavat meidän kokemukseemme. Kokemuksemme voimme käyttää hyödyksi pyrkimällä vaikuttamaan toisen toimintaan. (emt., 2.)

Olemme molemmat osallisia tutkimukseen omien roolienne kautta, joita emme täysin pysty häivyttämään. Tutkijoiden roolia tässä pro gradu -tutkielmassa kuvaakin parhaiten Ian Shaw’n käsite vahvistavasta evaluaatiosta eli arvioinnista. Shaw (1999, 27) mainitsee niin sanotun kaksoisnäön. Henkilöllä voi esimerkiksi olla oman sukupuolensa ja koulutuksensa puolesta kokemusta kahdesta asiasta yhtä aikaa.

Tutkielmassamme peilaamme valvojien kokemuksia omaan kokemustietoomme valvotuista tapaamisista, refleктоimme siis valvojien toimintaa lisätäksemme ymmärrystämme valvottujen tapaamisten luonteesta ja sisällöistä. Hyvärisen (1994, 53) ajatusta mukaillen olemme osallisina tutkimuksessa oman kokemuksemme ja tietämyksemme kautta, vaikka emme ole aktiivisina toimijoina. Valvojien kirjoittaessa kokemuksistaan vapaaehtoisvalvojina, on myös heille mahdollistunut oman toimintansa ja tunteidensa refleктоiminen. Valvojien kertomusten ja pro gradu -tutkimuksen kautta pyrimme saamaan valvojien kokemustiedon esiin ja tämän tiedon pohjalta olisi mahdollista kehittää valvottujen tapaamisten palveluja edelleen.

4.2 Tutkimuksen aineisto

Laadullisen tutkimuksen aineistoksi valitaan harkitusti pieni määrä tapauksia tai henkilöitä, jotka tietävät tutkittavasta asiasta tai edustavat tutkimuksen kannalta tarkoituksen mukaista ryhmää. Ryhmän koko tai tutkittavien lukumäärä ei ole ratkaisevaa tutkimuksen onnistumisen kannalta, vaan ratkaisevampaa on tutkijan kyky ymmärtää ja tulkita saatua aineistoa sekä tehdä niistä olennaiset johtopäätökset. (Puusa & Juuti 2011, 55.) Tavoitteemme on siis ollut ymmärtää tutkimuskohdetta ja käyttää aineiston hankinnassa sellaista menetelmää, mikä tuo esille tutkittavien äänen ja näkökulman. Yksittäistä tapausta riittävästi tarkastellen voidaan saada selville, mikä ilmiöissä on merkittävää ja mikä toistuvaa, kun ilmiötä tarkastellaan yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2013, 164, 181–182.) Laadullinen tutkimus voidaan siis nähdä prosessina, missä tutkimuksen eri vaiheet ja ratkaisut muotoutuvat tutkimuksen kuluessa. Laadullista tutkimusta tehdessämme olemme pyrkineet saavuttamaan tutkittavien näkemyksen tutkittavasta ilmiöstä ja ymmärtämään tutkittavien toiminnan tietyssä tilanteessa tai ympäristössä. (Kiviniemi 2007, 70.)

Keräsimme pro gradu -aineiston vapaaehtoisvalvojille sähköpostitse lähetetyllä kirjoituspyynnöllä heti tutkimusluvan saatuaamme 2.12.2013. Vapaaehtoisvalvojien sähköpostiosoitteet ovat valvottuja tapaamisia järjestävän tahon käytettävissä ja saimme ne sieltä käyttöömme. Tutkimukseen osallistumispyyntöön oli sisällytettynä lyhyt kirjallinen tiedonanto tutkimuksesta. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja lähettämällä meille oman kertomuksensa, kukin valvojista antoi vapaaehtoisuuden suostumuksen osallistumisesta

tutkimukseen. Näin voidaan toimia, kun tutkimusaineistoa kerätään suoraan tutkittavilta ja aineisto tallennetaan sellaisenaan. (Kuula 2006, 119, 126–127.)

Valvojille lähettämässämme sähköpostiviestissä (Liite 1) olemme pyytäneet heitä kirjoittamaan omista kokemuksistaan valvojana seuraavaan tapaan:

Toivomme sinun kirjoittavan meille vapaamuotoisesti kokemuksistasi vapaaehtoisvalvojana. Kirjoitelmassa voit pohtia esimerkiksi sitä:

1) mikä sai sinut hakeutumaan vapaaehtoisvalvojaksi?

2) millaisia kokemuksia ja ristiriitoja olet kohdannut tässä tehtävässä?

– kerro esimerkkejä

Vapaaehtoisvalvojille annettuun määräpäivään mennessä saimme kolme kertomusta. Jatkoimme vastausaikaa kahdella viikolla, jonka kuluessa saimme kuusi kertomusta lisää. Kaksi vapaaehtoisvalvojaa otti meihin yhteyttä puhelimitse ja tarkensi tutkimustehtävää. Tämän jälkeen saimme vielä kaksi kertomusta lisää. Tutkimusaineistomme muodostuu siis 11:stä vapaaehtoisvalvojan kertomuksesta. Vapaaehtoisvalvojia Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa oli aineiston keruun hetkellä yhteensä 20.

Luimme kertomukset ensimmäisen kerran sähköpostista tietokoneen näytöltä annetun palautuspäivämäärän jälkeen. Tulostimme tallennetut kertomukset ja numeroimme jokaisen kertomuksen juoksevilla numerolla 1–11 aineiston jatkokäsittelyn helpottamiseksi. Tulostamisen yhteydessä huomasimme, että osassa kertomuksia oli allekirjoitus. Pohdimme, onko kirjoittajan nimellä merkitystä ja päädyimme varmuuden vuoksi häivyttämään vastaajien nimet ennen kertomusten lukemista.

Tutkimusaineistomme erityispiirre on se, että vapaaehtoisvalvojien joukko on pieni ja useista yhteisistä tapaamisista ja koulutuksista meille molemmille tuttu, mistä johtuen epäilimme onnistummeko häivyttämään valvojien persoonia. Allekirjoitusten poistamisesta huolimatta tekstit henkilöityivät ja olivat tunnistettavissa esimerkiksi kirjoitustyylin perusteella. Kertomusten henkilöityminen ei kuitenkaan muodostunut ongelmaksi eikä sillä mielestämme ollut tutkimuksen kannalta merkitystä. Tutkimustuloksia kirjoittaessamme huomioimme vapaaehtoisvalvojien yksityisyyden kunnioittamisen kirjoittamalla tutkimustulokset siten, että yksittäiset valvojat eivät ole niistä tunnistettavissa (Kuula 2006, 64).

Pro gradu -tutkielmamme aineistona olivat siis vapaaehtoisvalvojien kirjoittamat vapaa-
muotoiset kertomukset, joissa valvojat kuvasivat kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan
valvotuista tapaamisista kertomuksen muodossa. Kertomukset olivat hyvin eri tavoin jäsenneltä
ja muodostettu, osa kertomuksista vaikuttaa olevan ”ajatusten virtaa” paperille kirjoitettuna.
Suurin osa valvojista oli kirjoittanut kertomuksensa laajasti, kuvaten kokemuksiaan valvojana
toimimisesta ja valvontatilanteista. Muutamassa kertomuksessa oli pohdintaa lapsen edusta,
toiminnan kehittämisestä ja ammatillisuudesta. Vain pari valvojaa oli kirjoittanut kertomuksen-
sa vastaten lähes suoraan kirjoituspyynnössä annettuihin esimerkkikysymyksiin. Suurimmalla
osalla valvojista vastaukset esittämiimme esimerkkikysymyksiin olivat kertomusten sisällä.
Kertomusten pituudet vaihtelivat noin puolen sivun mittaisesta kolmesivuisiksi.

4.3 Aineiston analyysi

Aloitimme aineiston analysoinnin tutustumalla tarinoiden ja kertomusten eroihin. Valvojien
kirjoitelmat eivät mielestämme täytä tarinan peruskaavan mukaisia tunnusmerkkejä, vaan ovat
enemmänkin analysoitavissa kertomuksina valvojana toimimisesta. Hännisen (1999, 31)
mukaan kertomuksia analysoidaan suhteessa sosiaaliseen kerrontatilanteeseen, eikä tehdä
tulkintoja mielen sisäisistä prosesseista. Pro gradu -tutkimuksessamme emme tarkastele
valvojien kertomuksia heidän mielen sisäisinä ajatuksinaan, vaan keskitymme tutkimaan
heidän kertomustensa sisältöä sellaisenaan.

Tarinoiden ja kertomusten lisäksi perehdyimme perusteellisesti kahteen erilaiseen analyysi-
menetelmään: narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Heikkinen (2007, 148–149)
korostaa eroa näiden kahden analyysitavan välillä. Jako narratiiviseen ja narratiivien analyysiin
perustuu kahteen erilaiseen tietämisen tapaan. Narratiivien analyysissä huomio kiinnitetään
luokitteluun erilaisten kategorioiden, metaforien tai tapaustyyppien mukaan. Narratiivisen
analyysin tavoitteena on luoda uusi kertomus aineistoa hyödyntäen ja tuomalla aineiston
keskeisimmät teemat esiin. Narratiivinen tiedon muoto on kertomukseen perustuvaa
ymmärrystä, toisin kuin narratiivien analyysi esittää loogis-tieteellistä tietoa käsitteiden
määrittämisen ja luokittamisen avulla. Bruner toteaa molemmilla tavoilla saatavan

hyödyllistä ja pätevää tietoa. (Bruner 1986, 11–13; Heikkinen 2007, 148–151; Kujala 2007, 29–31.)

Pro gradu -tutkielmassamme käsittelemme aineistoa sekä narratiivien analyysin että narratiivisen analyysin avulla. Saarasen ja Eskolan (2003, 148–149) esimerkin kaltaisesti olemme keränneet valvojilta tekstiaineiston, johon olemme tehtäväksi annossa esittäneet toiveita siitä, mitä valvojien kertomukset eli narratiivit voisivat mahdollisesti sisältää. Näiden osittain ohjeistettujen kirjoitelmien viitekehys muistuttaa eläytymismenetelmätutkimusta, mutta toisin kuin siinä, valvojille ei ole annettu valmiista tarinan alkua vaan on pyydetty heitä kertomaan kokemuksistaan ja ristiriidoistaan valvojan työssä. (emt., 149.) Aineistomme kaksinkertaisen analysoinnin tarkoituksena on tuottaa mahdollisimman paljon tietoa ja ymmärrystä vapaaehtoisvalvojien kokemuksista ja merkityksistä. Lisäksi havaitsimme tutkimusaineistossamme saturaation toteutuvan, koska tietyt samankaltaisuudet aineistossa alkoivat toistua (Metsämuuronen 2006, 101). Näinkin pienestä tutkimusjoukosta on löydettävissä selkeästi kaksi valvojatyyppiä, joista olemme kirjoittaneet kuvitteelliset tyyppikertomukset narratiivisen analyysin tapaan.

Saaduista kertomuksista olemme pyrkineet saamaan tietoa siitä, miten henkilöt päätyivät vapaaehtoistyöhön, miksi juuri vapaaehtoisvalvojan tehtävään valvottuihin tapaamisiin, mitä vapaaehtoisvalvojan työ valvojalle antaa ja toisaalta mitä se vaatii valvojalta. Lisäksi olemme etsineet kertomuksista kokemuksia ja kokemuksellisuuden astetta Hyvärisen ja Löyttyniemen (2005, 191–192) ajatusten mukaisesti. Valvojien kertomuksista välittyy Hyvärisen (2004, 307) kuvaamaa analogista kerronnallisuutta, jonka voi ymmärtää tietämisen, tuntemisen ja kokemisen näkökulmana ja jäsentäjänä. Valvojilla oli siis kokemuksia, jotka eivät olleet vielä jäsentyneet kertomuksellisesti. Valvojien kertomusten voidaan katsoa toimivan tiedon välittäjinä ja tuottajina (Hirsjärvi ym., 2013, 218). Etsimme siis vapaaehtoisvalvojien kertomuksista heidän nimeämiään kokemuksia ja merkityksiä.

Teimme valvojien kertomusten eli narratiivien analyysiä, jossa kertomuksia analysoidaan osiin ja luokitellaan erillisiin luokkiin. Kertomuksia luokittelimme teemoittelemalla. Kertomusten analyysin tekemisestä oli hyötyä, koska siinä samalla tutustuimme huolellisesti tutkimusaineistoomme. (Kujala 2007, 29–31; Heikkinen 2007, 148.)

Aloitimme aineiston analyysin lukemalla molemmat erikseen aineistoa läpi useaan kertaan sekä tekemällä merkintöjä ja huomioita valvojien kertomuksien sisällöistä papereiden reunoihin. Kirjoitimme omat havaintomme muistilehtiöille ja keskustelimme tekemistämme merkinnöistä, havaintomme olivat keskenään hyvin samankaltaisia. Yhdistimme kertomuksista löytämämme havainnot teemoiksi, eli analysoimme ne teemoittelemalla. Kujalaa (2007, 29) mukaillen pyrimme säilyttämään teemoissa valvojien käyttämiä sanoja, käsitteitä ja kuvauksia. Valvojien kertomuksissa useamman kerran mainittuja teemoja olivat: valvojien taustat, valvojaksi ryhtymisen syyt, tehtävän merkitys valvojalle, ajatukset valvojan roolista, kuvaukset vanhemmista, lapsista ja tapaamisista sekä tunteista, kuvaukset onnistumisista, haasteista ja ristiriidoista tapaamisissa, valvottujen tapaamisten historiaa sekä kritiikkiä ja kehitysehdotuksia valvontojen järjestämisestä. Mietimme, miten aineisto vastaa tutkimuskysymyksiimme sekä miten tuomme tutkimukssessamme esiin kaiken muun mitä valvojat toivat kertomuksissaan esille.

Tämän jälkeen yhdistelimme löydetty teemat isommiksi kokonaisuuksiksi eli yläteemoiksi:

1. Valvojaksi ryhtymisen tausta ja motiivit
2. Valvottavat perheet
3. Valvotut tapaamiset
4. Valvojan rooli
5. Valvojana olemisen merkitykset
6. Onnistumiset ja ristiriidat

Yläteemojen alle ryhmittelimme aikaisemmin löytämämme teemat. Niiden perään merkitsimme valvojien kertomusten numerot, joissa kyseinen sana, käsite tai kuvaus esiintyy. Tämän jälkeen luimme aineistoa läpi vielä niin, että tarkistimme miten ja missä kohdassa poimimamme sana, käsite tai kuvaus kertomuksista löytyy. Käsittelimme samalla tavalla jokaisen yläteeman. Tarkastimme vielä jokaisen yläteeman sisällön ja vaihdoimme yksittäisten teemojen paikkoja. Lisäksi poistimme joitakin teemoja, jotka eivät tarkemmin pohdittuina vastanneet tutkimuskysymyksiin tai kyseiseen yläteemaan. Valmiit yläteemat sisältöineen luimme vielä uudelleen ajatuksella läpi ja pohdimme millaisina kokonaisuuksina ne parhaiten kuvaisivat saatua aineistoa. Tässä yhteydessä yläteemojen otsikot myös muuttuivat, ja kokonaisuuksien sisältöjä yhdisteltiin toisiinsa.

Nimesimme tutkimustulokset ottaen valvojien kertomuksista suoria lainauksia, valikoiden jokaista aihepiiriä mielestämme parhaiten kuvaavan lainauksen otsikoksi ja muodostimme niistä pienenkertomuksia. Olemme tutkimustuloksia analysoidessamme esittäneet lukumääräisesti joidenkin kohtien määrällistä esiintymistä, koska mielestämme se kertoo kyseisen asian olevan valvojien joukossa tyypillistä tai tyypillinen tapa ajatella. Tutkimusaineistomme koon huomioiden (n=11) esimerkiksi kuusi samaa vastausta kertoo jonkinlaisesta yleistettävyydestä valvojien kokemuksissa tai mielipiteissä. (Alasuutari 1998, 203; Saaranen & Eskola 2003, 151.)

5 Kertomuksia valvotuista tapaamisista

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksemme tuloksia, jotka on tuotettu käyttämällä kahta erilaista aineiston analyysitapaa: narratiivien analyysiä ja narratiivista analyysiä. Päädyimme tähän ratkaisuun kahdesta syystä. Ensinnäkin koimme saamamme aineiston määrällisesti vähäiseksi ja toisaalta kaksinkertaisen analysoinnin avulla saimme toisiaan täydentävää tietoa valvojien kokemuksista, sekä loogis-tieteellistä tietoa käsitteiden määrittelemisen ja luokittelemisen avulla että kertomukseen perustuvaa ymmärrystä.

5.1 Narratiivien analyysi: vapaaehtoisvalvojien kokemukset

Narratiivien analyysi auttoi meitä löytämään kertomuksista yhteneviä teemoja, jotka järjestelimme edelleen yläteemoiksi. Narratiivien analyysin avulla pyrimme löytämään vastauksia tutkimuskysymyksemme ensimmäiseen osaan ”mitä valvojat kertovat kokemuksistaan?”

”Loistava mahdollisuus kehittyä sekä ihmisenä että työntekijänä.” – kertomuksia valvojaksi ryhtymisestä ja motiiveista

Tutkimukseemme osallistuneista valvojista yli puolet (6) mainitsee osallistumisen tärkeään ja auttavaan toimintaan motiiviksi vapaaehtoisvalvojana toimimiselleen. Kiinnostus lapsiin ja perheisiin on motiivina myös yli puolella (6) valvojista. Näistä valvojista kolmella löytyvät molemmat motiivit mainittuina. Tutkimustulokset ovat näiltä osin yhteneviä Hartikaisen (2009, 127–131) tutkimuksen kanssa. Hartikainen mainitsee tarpeellisuuden kokemuksen sekä oman osaamisen käyttämisen ja itsen toteuttamisen motiiveiksi vapaaehtoistyön tekemiselle.

Tutkimusaineistostamme noin kolmannes (4/11) valvojista mainitsee kertomuksissaan, että he ovat aloittaneet vapaaehtoisvalvojan tehtävän eläkkeelle siirtyessään tai jo eläkkeellä ollessaan. Samankaltaiseen tutkimustulokseen on myös Sorri (1998) päätenyt väitöskirjassaan ”uuteen elämänvaiheeseen siirtyminen mahdollistaa jonkun uuden aloittamisen”. Mielenkiintoista tutkimuksessamme on se, että kolmella näistä neljästä on aikaisempaa vapaaehtoistyön kokemusta. Yhteensä neljä valvojaa mainitsee saaneensa vinkin toimintaan ryhtymisestä

toiselta henkilöltä. Oma työ tai kiinnostus on kolmella vapaaehtoisvalvojalla syynä tehtävään hakeutumiseen ja kaksi valvojaa mainitsee ylimääräisen ajan olevan syy tehtävään hakeutumiselle. Kuten Ropo ja Erikssonkin (2001) toteavat vapaaehtoistyön tekemiselle olevan monenlaisia perusteita, joista yksi merkittävä tekijä on auttamishalu ja läheisistä välittäminen.

Rahallisen korvauksen motiiviksi toiminnassa pysymiseen mainitsee neljä vapaaehtoisvalvojaa, joilla motiivina on myös joko kiinnostus työskennellä lasten ja perheiden parissa tai halu saada osallistua tärkeään ja auttavaan toimintaan. Vapaaehtoisvalvojan toiminnasta Tampereella maksetaan palkkio ja kulukorvaus, mikä ei ole Yeungin (2001, 20, 24; 2005, 15) mukaan vapaaehtoistoiminnalle ominaista. Ristiriitaista onkin se, että Tampereen kaupungilla toiminta on vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja siitä maksetaan korvaus. Valvojat suorittavat viranomaisen toimesta annettua tehtävää. Tämä näkyy käytännössä esimerkiksi niin, että valvoja ei voi tehdä lastensuojeluilmoitusta nimettömänä.

Tutkimusaineistostamme löytyy yksi maininta valvojaksi ryhtymisestä sattumalta. Kyseinen kertomus on mielenkiintoinen erityisesti siitä syystä, että se sisältää tietoa valvottujen tapaamisten historiasta Tampereella. Valvottujen tapaamisten toiminnassa alusta asti mukana ollut valvoja kertoo, että hän on toiminut aikanaan sosiaalitoimen hallinnossa ja saanut järjestettäväkseen valvotut tapaamiset, joiden järjestäminen oli aiemmin perhetukikeskuksien vastuulla. Toiminnan alkaessa vapaaehtoisille ja henkilökunnalle on järjestetty kursseja. Kyseisellä henkilöllä ei ole ollut käsitystä eikä ymmärrystä siitä, mitä valvotut tapaamiset tarkoittavat:

”Valaistuminen tapahtui vierailemalla () perhetukikeskuksessa () esimiesten ja sosiaalityöntekijän kanssa.”

Valvottujen tapaamisten järjestäminen siirtyi toisaalle ja mainitulle henkilölle määriteltiin yksi päivä viikossa aikaa hoitaa valvottuihin tapaamisiin ja tukihenkilötoimintaan liittyvät asiat. Erikoista oli se, että hän hoiti järjestelyitä maanantaisin tapaamisten painottuessa viikonloppuihin, eikä ollut paikalla asiakkaiden soittaessa tapaamisasioista viikonloppujen lähestyessä. Hän tunnustaakin joskus soittaneensa omasta kotipuhelimestaan tapaamisten peruuntumisia ja sai palautetta työkaverilta toiminnastaan, johon hän itse toteaa kertomuksessaan:

”Olenhan aina ollut tyhmä, mutta inhimillinen”

Hän kertoi maininneensa töiden määrästä ja ajoittumisesta esimiehelleen, ja ratkaisuna oli hänen sanojaan lainaten:

”... sain myös tiistain, mutta en lähestyvän viikonlopun torstaita tai perjantaita”.

Kyseinen henkilö keskusteli vapaaehtoisvalvojen kanssa omien sanojensa mukaan ”sujuvasti, vaikka tunsin olevani hieman ulkona”. Päätöksen valvojaksi ryhtymisestä hän teki, jotta tietäisi mistä puhutaan. Hän päätyi itse valvomaan kuusituntiset tapaamiset, kun:

”en kehdannut niitä pitkistä tapaamisajoista valittaville valvojille laittaa”.

”Mielestäni jokainen valvoja tekee tätä työtä omana persoonanaan” – kertomuksia valvojan roolista

Vapaaehtoisvalvojat mainitsevat kertomuksissaan valvojan roolin ja tehtävän olevan osallistuva, helppo ja selkeä, haasteellinen ja vastuullinen. Toisaalta kolme vapaaehtoisvalvojaa kokee roolinsa olevan neutraali esimerkiksi suhtautumisessaan vanhempien kertomuksiin.

”... pysyä kokonaan erossa perheen kokonaistilanteen solmuista ja keskittyä vain käynnissä olevaan tapaamiseen.”

Toisaalta valvoja voi hyvin sujuvassa tapaamisessa olla ikään kuin taustalla, tarkkailijan roolissa ja mahdollistaa läsnä olollaan lapsen ja vanhemman yhdessä olemisen. Valvojen vastaukset yhtenevät esimerkiksi Forsbergin ja Pösön (2008, 52) määritelmään valvotuista tapaamisista siten, että tapaamisia valvova henkilö on neutraali ja valvottujen tapaamisten positiivinen tarkoitus on varmistaa lapsen ja vanhemman suhde. Lisäksi valvojan taustalla olo tapaamistilanteessa mahdollistaa tarkan kuvauksen tapaamisesta raportin muodossa.

” ... tärkeintä on varmaan se, että näkee oman näkymättömän työn kautta voivan rohkaista tapaajavanhempaa ja tukea lapsen ja vanhemman yhdessä oloa.”

Kolmessa kertomuksessa tuodaan esiin vapaaehtoisvalvojan tehtävään kuuluvan raportin kirjaamisen merkitys.

”... raporttien kirjaaminen on vaikeaa, joutuu tosi tarkkaan miettimään sanamuotoja ja siihen menee paljon aikaa.”

”Tärkeää on myös se, että raportti kuvaa tapaamista juuri sellaisena kuin se on ollut.”

”Raportit jotka teemme valvontatilanteesta vaikuttaa tämän perheen tulevaisuuteen. Tämän takia valvojan tulee olla valppaana koko ajan.”

Valvojien kommentit yhtenevät teoriaosuudessa esille tuotuihin raportin kirjaamisohjeisiin, joissa määritellään raporttiin kirjattaviksi tapaamisten alkamis- ja päättymisajat, tapaamisen sisältö ja valvojan tapaamisessa tekemät havainnot. Valvojan oman näkemyksen ja arvion tapaamisesta voi tuoda esiin selkeästi kirjattuna omana mielipiteenä. Tieto tapaamisten sisällöstä ja sujumisesta siirtyy raporttien muodossa perheille itselle sekä heidän kanssaan työskenteleville tai päätöksiä tekeville tahoille, tällä tavoin raportit vaikuttavat perheiden tulevaisuuteen. (Tampereen kaupunki 2014; Ohjeet rikosepäiltyjen vanhempien valvottuihin tapaamisiin 2008.)

Kolmanneksessa (4) kertomuksista kerrotaan valvojan roolin olevan ristiriitainen tai sisältävän ristiriitaisia elementtejä ja valvojilla on keskenään eriäviä näkemyksiä myös vapaaehtoisvalvojan roolista. Esimerkiksi yksi valvojista kokee hyväksi sen, ettei tiedä perheen taustoista kuin välttämättömän, toinen kokee sen noloksi. Toisaalta kertomuksissa mainitaan jokaisen valvojan tekevän työtä omana persoonanaan ja toisaalta oman persoonan käyttö mainitaan asiakkaille mahdollisuutena ”splittaamiseen” työntekijöiden välillä, eli asiakas käyttää omaan tarkoitukseensa parhaiten sopivaa puhetta tai tekoa hyväkseen saavuttaakseen oman etunsa.

”...tuntuu mukavalta jos joku oikein hankala juttu lähtee sujumaan...” – kertomuksia valvojana olemisen merkityksistä

Aineistossamme valvojan tehtävän merkityksiä löytyy viidestä eri kertomuksesta. Näissä kertomuksissa valvojat mainitsevat, että tehtävä näyttäytyy yhteiskunnallisesti arvokkaana ja antoisana. Valvojat kokevat tehtävänsä tapaamisten toteuttajina tärkeäksi, koska se mahdollistaa lapsen ja vanhemman yhdessäolon. Valvojat kokevat sen mahdollistavan maailmankuvan laajentumisen sekä oman itsensä kehittymisen. Samankaltaisia merkityksiä tuo esille myös Hartikainen (2009, 127–131) omassa väitöskirjassaan. Lisäksi valvojat, jotka kertomuksissaan tuovat esille ammatillisen taustansa sosiaali-, terveys- tai kasvatusalalta mainitsevat kertomuksissaan erilaisten lasten ja vanhempien sekä perheiden monimuotoisten ongelmien kohtaamisen lisäävän ymmärrystä omassa työssä ilmeneviin tilanteisiin.

Vapaaehtoisvalvojalla on mahdollista nähdä oman työnsä merkitys käytännössä. Ropo ja Eriksson (2001, 51–53) toteavatkin tämän olevan tyypillistä vapaaehtoistyötä tekevien henkilöiden kohdalla. Vapaaehtoisvalvojat kertovat muun muassa, että tehtävä on henkisesti palkitsevaa ja siinä voi nähdä oman työnsä kautta tapahtuvia muutoksia. Myös Sorri (1998, 104–105) on tutkimuksessaan tuonut esille sitä, kuinka vapaaehtoistyössä toimiminen ja siihen sisältyvä auttamistyö mahdollistaa merkitysten antamisen omille kokemuksille.

Kolme valvojaa mainitsee odotuksensa siitä, että vapaaehtoisvalvojan tehtävä voisi antaa ymmärrystä ja näkökulmaa heidän omaan siviilityöhönsä lasten parissa. Yksi näistä valvojista korostaa haluavansa toimia toisenlaisessa tehtävässä enemmänkin tarkkailija kuin kontrolloijana kuten aikaisemmin työelämässään. Näiden valvojien voi nähdä olevan kiinnostuneita kyseenalaistamaan valmiita ajatusmallejaan ja käsityksiään, minkä Ropo ja Eriksson (2001, 51–53) toteavat olevan mahdollista vapaaehtoistyötä tekeville henkilöille.

Kaksi valvojaa kokee vapaaehtoistyön kautta oppivansa uutta, uudenlaisia tapoja toimia haastavissa tilanteissa, keinoja selviytyä vaikeista tilanteista valvonnan aikana ja lisäksi tehtävä rikastuttaa omaa ajattelua. Vapaaehtoistyön merkitys valvottujen tapaamisten valvojille voi olla oman persoonallisuuden kehittyminen ja vahvistuminen vapaaehtoistyön kautta kuten Sorrikin (1998, 105–106) on omassa tutkimuksessaan todennut.

”toiset perheet ja lapset ovat 'ihan tavallisia'” – kertomuksia valvottavista perheistä

Valvojat kirjoittavat kertomuksissaan lasten vanhemmista käsitteillä lähivanhempi ja etävanhempi. Lähivanhemmalla tarkoitetaan vanhempaa, jonka luona lapsi asuu ja

etävanhemmalla vanhempaa, jota lapsi tapaa. Puolet vapaaehtoisvalvojista luonnehtii kertomuksissaan lähi- ja etävanhempia. Etävanhempia kuvaavia adjektiiveja kertomuksissa ovat varovainen, osaamaton, tietämätön, surullinen, ikävöivä, rakastava ja läheinen. Lähivanhempia valvojat eivät kertomuksissaan kuvanneet yhtä tarkasti. Johtuuko tämä siitä, että valvojat ovat tapaamisissa enemmän etävanhemman kanssa tekemisessä? Yksi valvoja kertoo olevansa hämmästynyt siitä:

”kuinka varovaisia kohtaamani etäisät ovat olleet tapaamistilanteissa, paria poikkeusta lukuun ottamatta. Mutulla sanoisin, että he ovat saaneet niin turpiinsa, että hiippailevat varpaillaan. Ne erilaiset isät, joita on ollut muutamia, ovat vaikuttaneet sellaisilta, joilla on ollut niskaote lasten äiteihin jo suhteen olemassa olon aikana. Ajatuksenani on, että valvotut tapaamiset ovat olleet niissä tapauksissa paikallaan”

Toisaalta kertomuksissa löytyy mainintoja etävanhemman kiitollisuudesta tapaamisen järjestämiseen ja toisaalta etävanhemman kokemus nöyryytyksestä tavatessaan lastaan ulkopuolisen läsnä ollessa. Aineistosta tulee esiin lähivanhemman kokemus turvallisemmasta olost, kun lapsi tapaa toista vanhempaa ulkopuolisen läsnä ollessa. Valvottujen tapaamisten järjestämisellä pyritään takaamaan tapaamisten turvallisuus esimerkiksi perheväkivalta-tilanteissa (Hautanen 2010, 109; Kalavainen 2004; Taskinen 2011, 39). Lisäksi valvottuja tapaamisia järjestämällä voidaan perheille luoda turvallinen, tukea antava ympäristö, jossa vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä voidaan helpottaa ja jopa auttaa rakentamaan uudelleen (Perkins & Ansay 1998, 258).

Aineistossa kuvataan myös tilanteita, joissa valvojalle on muodostunut käsitys siitä, että lähivanhempia saattaa tehdä kiusaa etävanhemmalle vaatiessaan ”tekaistuin syin” valvottuja tapaamisia. Aaltonen toteaaakin (2004, 60, 68) lisääntyneiden eroriitojen johtaneen valvottujen tapaamisten järjestämiseen lapsen ja toisen vanhemman välille. Toisaalta valvotuilla tapaamisilla on todettu olevan myönteinen vaikutus vanhempien välisten ristiriitojen ratkaisemisessa. Valvottujen tapaamisten tarkoituksena onkin saada aikaan myönteinen side lapsen ja vanhemman välille (Perkins & Ansay 1998, 258). Voiko kiusantekoa, vanhempien välistä ristiriitatilannetta tai toisen vanhemman vallankäyttöä olla tilanteet, joita valvojat kuvaavat kertomuksissaan näin:

”Lapsi voi esimerkiksi puhua etävanhemmalle ikävään sävyyn sanoilla, jotka ovat ilmiselvästi aikuisen suusta lähtöisin”

”Esim. kolmen tunnin tapaaminen kuukaudessa ei anna isälle suuria mahdollisuuksia vaikuttaa lapseen, jos loppuaika kuukaudesta on äidin luona isän mollaamista.”

”Huoltajaäidit ovat vaikuttaneet vallankäyttäjiltä, joita on täytynyt miellyttää, muuten tulee esteitä tapaamisille: lapset 'sairastuvat' tms.”

Aineistosta löytyy myös toisenlaisia kertomuksia, joissa valvotut tapaamiset onnistuvat huolimatta vanhempien välisistä erimielisyyksistä: vanhemmilla voi olla lämpimiä tunteita toisiaan kohtaan tai lapsen ja etävanhemman välit ovat luontevat ja lämpimät. Tällaiset tilanteet saattavat olla seurausta siitä, että lapsen ja tapaajavanhemman välillä on kiinteä hoivasuhde (Koulu 2013, 148–151). Näitä tilanteita kuvataan aineistossa kolmessa kertomuksessa:

”... tavatessa toisensa hellät ja haastavat katseet säkenöivät toista kohtaan.”

”Poika oli pieni jota hän tapasi. Poika kuolasi ja kuola valui pitkin leukaa ja poskia. Isä nuoli pojan kuolan pois.”

”Kyyneleet nousivat äidille silmiin tyttöjen tullessa ja lähtiessä.”

”Monet lapset ovat hyvin lojaaleja molempia vanhempia kohtaan. Lasta tuotaessa tai haettaessa hän ei ole huomaavinaan etävanhempaa, vaan huomioi vain lähivanhempansa. Tapaamisen aikana lapsi voi kuitenkin leikkiä etävanhemman kanssa, istua tämän sylissä, halailla yms. Kaikki tällainen loppuu sillä hetkellä, kun lähivanhempi astuu ovesta sisään.”

”...antaneet uutta näkökulmaa ...tuoneet haasteita, vahvuuksia ja mahdollisuuksia” – kertomuksia vapaaehtoisvalvojien kokemuksista

Aineistostamme ilmenee, että valvottuja tapaamisia ja valvottuja vaihtoja on aikaisemmin järjestetty useissa eri paikoissa.

”Kun tapaamiset pääsivät vauhtiin, niin sananmukaisesti ne olivat vauhdissa. Tapaamisia järjestettiin asiakkaan kotona, uimahallissa, Särkänniemessä, vieraalla paikkakunnalla, puistoissa, jäähallissa... Ja kaupassakin sai käydä koko köörin mukana.”

Eri paikoissa tapahtuviin valvontoihin on vuosien varrella sisältynyt paljon erilaisia tapahtumia ja tilanteita, mistä johtuen tapaamispaikkoja on rajattu. Yhtenä mahdollisena syynä on mainittu se, että valvottujen tapaamisten alkuaikoina valvojien oikeudessa todistamiset eivät olleet harvinaisia tapahtumia. Valvontatilanteista saatujen kokemusten pohjalta joitakin käytännön toimintamalleja on tarkennettu ja asetettu rajoituksia vuosien kuluessa. Esimerkiksi tapaamispaikkojen rajaamisella kahden eri perhetukikeskuksen tapaamistilaan on pyritty varmistamaan valvojan kuulo- ja näköetäisyydellä oleminen ja epäselvien tilanteiden välttäminen. Tämän lisäksi on useissa tutkimuksissa mainittu, että valvotut tapaamiset tulisi järjestää turvallisessa ja neutraalissa ympäristössä (esim. Forsberg & Pösö 2008, 53).

Kaksi valvojista kertoo jokaisen valvonnan olevan erilainen ja ainutkertainen. Erilaisuus ja ainutkertaisuus selittyvät osaltaan aiemmin esille tuomiemme valvojien persoonan ja valvottavien perheiden taustojen erilaisuudella. Forsberg & Pösö (2008) ovat tutkimuksessaan tuoneet esille valvottujen tapaamisten olleen loppujen lopuksi lapsille onnistuneita. Vaikka Jenkins kollegoineen (1997) toteaaakin suurimman osan lapsista olleen iloisia valvotuissa tapaamisissa, olisi syytä pohtia lapsen etua niissä tilanteissa, joissa valvotut tapaamiset eivät ole lapselle myönteisiä kokemuksia.

Valvojista kolmasosa (4) kuvaa positiivisia ja onnistumisen kokemuksiaan:

”Joskus, vaikkakin harvoin lapsen ja vanhemman kohtaaminen on hankalaa...”

”Onnistuneita tapaamiset ovat silloin, kun lapsi on iloinen ja onnellinen siitä, että saa viettää aikaa vanhempansa kanssa”.

”Valvojan tähtihetkiä ovat ne tapaukset, joissa lapsi on iloinen ja onnellinen molempien vanhempien kanssa.”

”Jokaisesta jää jotain mieltä lämmittävää ja hyvää”

Haasteiksi valvojat (3) kokevat erityislasten ja eri kulttuurien kohtaamisen sekä vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat. Päihdeongelmista yksi valvojista mainitsee, että toisinaan tapaajavanhemman kunto mietityttää. Haasteena näyttäytyy myös se, etenkin ammattilais-taustaisten valvojien kohdalla, ettei voi toimia asiakkaan hyödyksi kuten itse parhaaksi kokee. Usealla valvojalla on kasvatus-, terveys- tai sosiaalialan koulutus, joten heillä voisi olla kykyjä ja taitoja vaikuttaa vaikeisiin tapaamistilanteisiin enemmän kuin mitä vapaaehtoisvalvojan rooli edellyttää. Toisaalta on myös niitä ammattitaustaisia valvojia, jotka haluavat pitäytyä tiukasti vapaaehtoisvalvojan roolissa.

Vanhemmilla on usein tarve puhua valvojalle, kertoa perheen tilanteesta tai esittää toivomuksia tapaamisesta. Nämä näyttäytyvät valvojien kertomuksissa haastavina tai jopa ristiriitaisina tilanteina etenkin silloin, jos molemmat vanhemmat kertovat erilaista tarinaa perheen taustoista ja tilanteesta.

”Vanhempi kertoo tilanteestaan toisinaan enemmän, mitä valvojalle kuuluu ja keskustelun rajaaminen voi olla vaikeaa... Tapaajavanhemmasta tulee luonnollisesti 'tutumpi' ja hänen kertoessa omaa tarinaansa, pitää valvojan muistaa objektiivisuus.”

Kolmannes vapaaehtoisvalvojista pohtii lapsen edun, oikeuden ja tahdon toteutumista valvotuissa tapaamisissa.

”Lähivanhempi yrittää saada lapsen jäämään, mikä sitten lopulta onnistuu, minkä jälkeen valvoja saa todistaa kuinka lapsi on vastentahtoisesti paikalla koko tapaamisen ajan.”

”On myös vaikea tietää aina mikä on lapsen etu; mitä se on lyhyellä aikavälillä ja mitä pitkällä aikavälillä. Ei ole myöskään välttämättä helppoa lopettaa

tapaamista kesken, mikäli vanhempi ei tee mitään ”väärrä”, vaan lapsi vaikuttaa ahdistuneilta.”

Valvojien kommentit tuovat esiin Forsbergin ja Pösön (2008) näkökulman siitä, että aika on olennainen osa arvioitaessa valvottujen tapaamisten vaikutusta. Lasten negatiiviset reaktiot ja tunnetilat voidaan näin ollen tulkita väliaikaisiksi ja ohimeneviksi. Vanhemman ja lapsen suhteen mahdollistaminen valvotuilla tapaamisilla perustuu ajatukseen lapsen paremmasta tulevaisuudesta, siksi lapsen tunnetilat tässä hetkessä voidaan sivuuttaa. Toisaalta Forsberg & Pösö (2004) toteavat vanhemmuussuhteen luomisen olevan mahdollista läpi elämän, eikä näin ollen katkos tapaamisissa välttämättä vaikuta lapsi-vanhempi suhteen muodostumiseen myöhemmin elämässä. McWay ja Mullis (2004, 297–298) tuovat esiin ajatuksen, että vanhempiaan säännöllisesti tapaavalle lapselle kehittyy turvallinen kiintymyssuhde.

”Ristiriitaista on myös se että tapaamisia järjestetään lapsen oikeuden perusteella mutta lapsen kuuleminen/näkemys jää kuitenkin riitaisten vanhempien mielipiteiden ja toiminnan varjoon.”

Yllä oleva kommentti viittaa mahdollisesti lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), jonka mukaan lapsella on oikeus tavata vanhempansa sekä lastensuojelulakiin (417/2007) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ikätasonsa mukaisesti itseään koskevassa asiassa. Onkin syytä tarkoin pohtia milloin lapsen oikeus muuttuu lapsen velvollisuudeksi olla läsnä tapaamisissa (Koulu 2013, 142; Taskinen 2011, 39). Joissain tilanteissa lapsen toiveiden huomiotta jättäminen ja tapaamisten järjestäminen siitä huolimatta, toteuttaa parhaiten lapsen etua. Toisinaan taas lapselle on parasta, että edes valvottuja tapaamisia ei järjestetä (Koulu 2013, 148–154). Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi psykopatologisiksi ja patologisiksi määritellyt vanhempien riidat, perheväkivalta, päihde- ja mielenterveysongelmat (Auvinen & Kaivosoja 2003; Hautanen 2010).

Kaksi valvojista tuo esiin kohtaamisen tärkeyden valvotuissa tapaamisissa. Kohtaamisen tärkeyttä korostaa myös Hartikainen (2009) omassa tutkimuksessa mainiten katsekontaktin olevan sosiaalisen hoivan ydin. Toinen valvojista viittaa valvojan ja perheiden välisen kohtaamisen tärkeyteen onnistuneen tapaamisen edellytyksenä. Toinen puolestaan korostaa lapsen ja vanhemman välisen kohtaamisen hankaluutta kertoen:

”Joskus, vaikkakin harvoin lapsen ja vanhemman kohtaaminen on hankalaa ja on vaikea tietää/ymmärtää mistä siinä on kysymys ja toimia sen mukaan esim. toisen vanhemman provosoinnista, lapsen aikaisemmista negatiivisista kokemuksista vanhemman osalta.”

Lapsen käyttäytyminen valvotussa tapaamisessa voi olla valvojalle hämmentävää, jos lapsi ei selkeästi ilmaise haluaako tavata vanhempansa (Radford ym., 1997). Valvojan ajatukset yhtyvät Forsbergin ja Pösön (2008, 55) mainintaan siitä, että usein lapsen hämmentyneisyyden taustalla on perheväkivaltakokemukset tai lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.

”Itse en olisi selviytynyt näin vaikeista tilanteista nuorempana ilman työyhteisön tukea” – valvojien kritiikkiä ja kehitysehdotuksia

Kahdesta valvojien kertomuksista löytyy rakentavaa kritiikkiä valvottujen tapaamisten vapaaehtoisvalvojan tehtävän vaativuudesta. Toisen vapaaehtoisvalvojan kertoman kohdalla olemme otsikkoon lainatusta viittauksesta työyhteisön tukeen tehneet tulkinnan siitä, että kyseessä olisi ammattilaistaustainen vapaaehtoisvalvoja ja toinen kertoo itse työskentelevänsä lastensuojelussa. Näkemyksemme mukaan ammattilaistaustainen valvoja erottaa perheiden ongelmallisuuden ja tiedostaa, millaisesta avusta tai palvelusta perhe voisi hyötyä tai miten perhettä voitaisiin auttaa. Vuoden 2006 sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen mukaan valvottua tapaamista valvovan henkilön tulisi olla ammattitaitoinen. Hallituksen esityksessä uudeksi sosiaalihuoltolaiksi 27§ määritellään valvottuja tapaamisia koskien, että valvojalla tulee olla tehtävän edellyttämä, soveltuva koulutus.

”... joutunut törmäämään tilanteeseen, jossa ammattityö pyritään korvaamaan ammattitaustaisten vapaaehtoistyöntekijöiden tekemällä työllä.”

”Työ on erittäin vaativaa ja ihmettelen miten tämän tapainen haastava työ hoidetaan näin. Ajattelen, että tämän pitäisi olla ammatillisesti tehtävää työtä.”

Valvottuja tapaamisia koskevissa tutkimuksissa on tuotu esille tapaamisvalvojien koulutuksen tärkeyttä, jotta he osaisivat tukea tapaamisen aikaista vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä. Toisaalta toivotaan vapaaehtoisvalvojien osaavan ohjata traumatisoituneiden lasten vanhempia avun hakemiseen ja toisaalta toivotaan, että vapaaehtoisvalvojilla olisi kykyjä

työskennellä näiden vanhempien kanssa. (Haight ym. 2003; Jenkins ym. 1997.) Myös edellä mainitussa hallituksen esityksessä todetaan valvojan tehtävänä olevan vanhemman ja lapsen suhteen tukemisen lisäksi myös ohjaaminen ja tukeminen käytännön tilanteissa tapaamisen aikana. Yllätyimme positiivisesti parissa kertomuksessa esitetystä kritiikistä ja kehittämisehdotuksista, koska niiden kirjoittaminen ilmensi mielestämme uskallusta kyseisten valvojien taholta kertoa kokemuksestaan epäkohdista. Oletamme näiden kommenttien tulevan pitkän lastensuojelutyön kokemuksen ja ammatillisuuden johdosta. Näissä kertomuksissa valvojat ilmaisevat näkemystään perheiden laajemmasta ja pitkäaikaisemmasta tuen tarpeesta:

”Oman kokemuksen mukaan asiakkaista suuri osa hyötyisi ammattilaisten tekemästä työstä, joka olisi kokonaisvaltaisempaa ja asiakkaita voisi tukea pitkäjänteisesti.”

”Vanhemmat tuntuvat olevan vailla tukea, usein he haluaisivat puhua. Siinä olisi työsarkaa vaikka kuinka ja lapsihan siitäkin hyötyisi.”

Kahdessa kertomuksessa mainitaan valvontojen määrästä ja vaikeudesta. Keskenään nämä kertomukset ovat ristiriitaisia. Toisen valvojan mukaan hänen valvomansa tapaamiset olivat alkuvuosina vaikeampia vanhempien riittävyyden ja aggressiivisuuden vuoksi, kun taas toisen mukaan perheet ovat muuttuneet haastavammiksi vuosien saatossa. Tämän eroavaisuuden voi myös tulkita niin, että valvojat ovat erilaisia, he valvovat erilaisia perheitä ja kokemus valvontojen vaikeudesta on siksi yksilöllinen ja hyvinkin erilainen.

5.2 Narratiivinen analyysi: Enni Eläkeläinen ja Anssi Ammattilainen valvojatyyppeinä

Kuvaamme tutkimustuloksiamme myös narratiivisen analyysin keinoin kehittämiemme fiktiivisten valvojien tyyppikertomusten kautta ja vastaamme tutkimuskysymyksemme jälkimmäiseen osaan ”miten valvojat kertovat kokemuksistaan?”. Aineistonaamme ovat valvojien kertomukset ovat lyhyehköjä, jos niitä verrataan yleensä narratiivisessa tutkimuksessa käytettyihin laajoihin aineistoihin. Tästä syystä päädyimme narratiivien

analysoimisen lisäksi tekemään valvojien kertomuksista myös narratiivisen analyysin. Aineistosta oli löydettävissä kaksi erilaista vapaaehtoisvalvojia kuvaavaa tarinaa, joita voidaan Hännisen (1999, 95–99) ajatusta mukaillen nimittää tyyppikertomuksiksi.

Kehittelemämme tyyppikertomukset on muodostettu siten, että niissä yhdistyvät useammat samankaltaiset kokemukset ja niissä on mukana kertomuksissa esiintyneitä valvojien itse mainitsemia ominaispiirteitä. Tyyppikertomusten kautta pyrimme tuomaan aineistosta löytyneitä piirteitä vielä enemmän esille. Valvojien kertomusten tulkitseminen ja yhdisteleminen uusiksi kertomuksiksi johtaa siihen, että tyyppikertomuksista tulee fiktiivisiä. Fiktiiviset tyyppikertomukset sisältävät kuitenkin valvojien kertomuksissaan esille tuomia kokemuksia, tunteita, ajatuksia ja aiheita valvotuista tapaamisista ja valvojista itsestään. (Heikkinen 2007, 150; Hänninen emt.; Saaranen & Eskola 2003, 150–151.)

Kehittelemiemme tyyppikertomusten uskottavuuden kannalta voidaan nähdä hyvänä, että meillä tutkijoina on kokemusta valvotuista tapaamisista sekä järjestäjätahon että vapaaehtoisvalvojien tehtävien osalta. Olemme vapaaehtoisvalvojien kertomuksia lukiessamme ikään kuin eläneet mukana kertomusten tapahtumissa ja tilanteissa sekä valvojien tunteissa ja kokemuksissa. Tätä tapaa voidaan kutsua analogiseksi kerronnallisuudeksi (Hyvärinen 2004, 307). Hyvänä asiana voidaan nähdä se, että meillä tutkijoina on kokemusta tutkittavien tilanteesta ja olemme heille tuttuja henkilöinä. Kuten Hyvärinenkin (1994, 53) toteaa, eivät tutkittavat välttämättä kaunistele sanomisiaan tutulle tutkijalle.

Enni Eläkeläinen ja Anssi Ammattilainen - tyyppikertomukset vapaaehtoisvalvojista

ENNI ELÄKELÄINEN

Jäädessäni eläkkeelle pari vuotta sitten huomasin, että minulla olisi aikaa ja halua tehdä jotain hyödyllistä. Eräänä aamuna aamukahvia mieheni kanssa juodessa ja lehteä lukiessa huomasin ilmoituksen, jossa haettiin vapaaehtoistyöntekijöitä kriisipalveluun. Keskustelin mieheni kanssa asiasta ja hän kehotti soittamaan ja lähtemään mukaan, minulla kun oli mieheni mukaan ”niin paljon virtaa”, että joutaisin antamaan sitä apua tarvitseville. En saanut mieleltäni hetken rauhaa, ennen kuin soitin ja kerroin olevani kiinnostunut kyseisestä tehtävästä. Kävin koulutuksen jo seuraavalla viikolla ja pääsinkin

hyvin pian päivystämään puhelimen päähän. Päivystäessäni kriisipuhelinta ja kuunnellessani ihmisten kertomuksia elämästään, huomasin osaavani auttaa ja mielenkiintoni vapaaehtoistyöhön lisääntyä entisestään. Sain myös paljon hyvää palautetta toiminnastani ja se sysäsi minua eteenpäin. Pohdin miten voisin käyttää elämäkokemustani ja kiinnostustani lapsia ja perheitä kohtaan vielä enemmän hyödyksi. Vastauksen mieltä askarruttaneeseen kysymykseen sain hyvältä ystävältäni, hän kertoi valvovansa valvottuja tapaamisia. Koko käsite oli minulle vieras, enkä tiennyt mitä sillä tarkoitetaan. Ystäväni kertoi toiminnasta pääpiirteittäin ja totesi, että siellä voisin auttaa lapsia ja perheitä. Hän antoi vielä numeronkin, mihin voisin soittaa ja kysellä asiasta lisää.

Eikä aikaakaan, kun olin haastattelussa ja jo ensimmäistä kertaa valvomassa yhdessä kokeneemman kollegan kanssa. Valvonta sujui hyvin ja kun yhdessä kirjoitimme raporttia tapahtuneesta, tiesin että tätä haluan tehdä. Pian jo valvoinkin ihan itse. Lasten kohtaaminen ja perheiden auttaminen on minulle sydämen asia. Välillä leikin ja laulan lasten kanssa, ja opetan samalla vanhemmallekin mitä kaikkea lasten kanssa voi tehdä. Vaikka perheillä ja lapsilla on välillä haastaviakin tapahtumia takanaan, en niitä tapaamisten aikana ajattele vaan pyrin olemaan positiivinen ja tekemään tapaamisesta niin mukavan kuin se näissä olosuhteissa on mahdollista.

Toiset tapaamiset koskettavat enemmän ja syvemmin, ja pohdinkin niitä välillä itsekseni kukkapenkkiä hoitaessani tai mökillä saunan lauteilla. Mieheni onkin jo huomannut, että välillä kannattaa antaa mamman miettiä ja pohtia rauhassa. Seuraavalla kerralla tilanne saattaa olla parempi. Varsinaisesti perheiden tilanteet eivät minua kauhistuta, olen kuitenkin elämäni aikana nähnyt ja kokenut niin paljon ja tiedän, että haastavistakin tilanteista selvittäänsä ennemmin tai myöhemmin, hyvin tai huonosti. Elämä kuitenkin kantaa meitä kaikkia.

Isoimmaksi haasteeksi koen raporttien kirjoittamisen, siinä pitää olla niin tarkkana, ettei kirjoita omia mielipiteitään vaan tosiasioita. Se on välillä vaikeaa, mutta onneksi esimiehet auttavat ja neuvovat puhelimitse, miten asiat pitää kirjoittaa. Raporttien pitää olla selkeitä ja tarkkoja mahdollisia oikeudenistuntoja varten.

Valvojan työssä parasta on lasten kanssa toimiminen ja isien auttaminen vanhemmuudessa. Olen vähän kuin varamummu ja se sopii minulle, onhan minulla toki ikäni puolesta pontta sanoa ja neuvoa vanhempaa. Välillä heitän huumorilla kommenttia ja aina muistan kehua pienestäkin edistyksestä - yritän löytää hyvää jokaisesta tapaamisesta. Toinen tärkeä asia minulle on valvojien koulutukset ja työnohjaukset, niissä pääsee juttelemaan muiden valvojien kanssa ja vaihtamaan kokemuksia, purkamaan tunteita ja ehkä sopimaan toimintatavoista tiettyjen asiakasryhmien kanssa. Lisäksi piristystä eläkeläisarkeeni tuovat valvojien yhteiset virkistyspäivät, saunotaan tai risteillään porukalla ja samalla meitä koulutetaan, jotta osaisimme ja jaksaisimme vielä paremmin tehdä vaativaa vapaaehtoistyötä. Aion tehdä tätä työtä niin kauan kun itsenäisesti pystyn liikkumaan.

ANSSI AMMATILAINEN

Olen kasvatusalan ammattilainen, perheellinen mies ja touhunnut koko ikäni liikuntaharrastukseni juniorivalmennuksessa. Kaikki neljä lastani ovat jo aikuisia tai aikuisuuden kynnyksellä, eikä isän palveluja tarvita enää edes harrastuksiin kyyditsijänä. Ennen arki oli lasten myötä täynnä ohjelmaa, nyt ei sitä ohjelmaa meinaa millään riittää. Toisaalta huomasin haluavani olla hyödyksi tai avuksi, käyttää omassa työssä hankkimaani tietotaitoa muiden hyväksi. Jonkin aikaa sitten samainen aihe nousi keskusteluun työpaikan kahvihuoneessa ja kollega kertoi valvovansa tapaamisia. Jäin pohtimaan asiaa ammattitaitoni kannalta, millaisia ominaisuuksia valvojalta odotetaan, miten ja missä valvonnat tapahtuvat ja onko minulla riittävästi kokemusta tai koulutusta. Otin yhteyttä järjestävään tahoon ja kävin haastattelussa.

Tultuani valituksi paneuduin aiheeseen lukemalla lastensuojelulakia ja tutustumalla aiheeseen erilaisten lähteiden kautta. Koin tarvitsevani teorian tietoa, jotta voin käytännössä toteuttaa valvojan tehtävää. Sainkin jo seuraavalle viikonlopulle harjoitteluvalvonnan ja ilokseni huomasin, että ymmärsin lainsäädännön kautta mitä ja miksi olen tätä tehtävää tekemässä. Huomasin

myös, että sukupuolella oli merkitystä ainakin tässä valvonnassa, missä isä tapasi lapsiaan.

Yleisesti ottaen valvontatapahtumassa tarkkailen perheitä kokonaisvaltaisesti ja pyrin olemaan enemmänkin sivusta seuraaja. Koen, että tehtäväni on ohjata, neuvoa ja rajata tapaamista niin, että lapsen etu toteutuu. Vanhempien välisiin kiistoihin en ota kantaa, kuuntelen ja ohjaan vanhempaa keskittymään lapseen tapaamisen aikana. Perheiden tilanteet ja niiden vaikutus lapsen tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen pohdituttavat usein valvonnan jälkeen. Mietin miten parhaiten kykenisin lasta omalta osaltani suojaamaan tapaamisen aikana. Pohdin myös perheen tilanteita, miten ja miksi ovat kulloiseenkin tilanteeseen ajautuneet ja miten heitä voitaisiin parhaiten auttaa ja minkälaisesta palvelusta he hyötyisivät eniten. Tapaamisten raportointi on minulle suhteellisen helppoa ja olenkin saanut palautetta järjestävältä taholta raporttieni napakkuudesta, selkeydestä ja asiapitoisuudesta. Kaiketi niissä näkyy pitkä kokemus työelämästä, erilaisia raportteja olen jonkin verran urani aikana kirjoitellut.

Koen tekeväni tärkeää ja yhteiskunnallisesti merkittävää työtä, mistä saan myös itselleni valtavasti pääomaa omaan työhöni. Olen oppinut valtavasti perheiden monimuotoisuudesta, erilaisista kriisitilanteista sekä sosiaalityön eri tukimuodoista. Koen päteväytyneeni myös omassa ammatissani näkemään kokonaisvaltaisemmin lasten reagoinnin taakse. Aikuisena ja kasvatusalan ammattilaisena, minun on hyvä tiedostaa, että perheiden sisällä voi tapahtua kaikenlaisia asioita, mistä lapsi ei ehkä pysty kertomaan ja mihin hän kuitenkin reagoi.

Olen tietoinen valvojille järjestettävästä työnohjauksesta ja koulutuksesta, mutta en ole kokenut tarvetta työnohjaukseen - ehkä se ammatillisuus on kuitenkin niin vahvana taustalla. Sen sijaan illanviettoon aion osallistua, olisi mukava tavata muita vapaaehtoistyöntekijöitä.

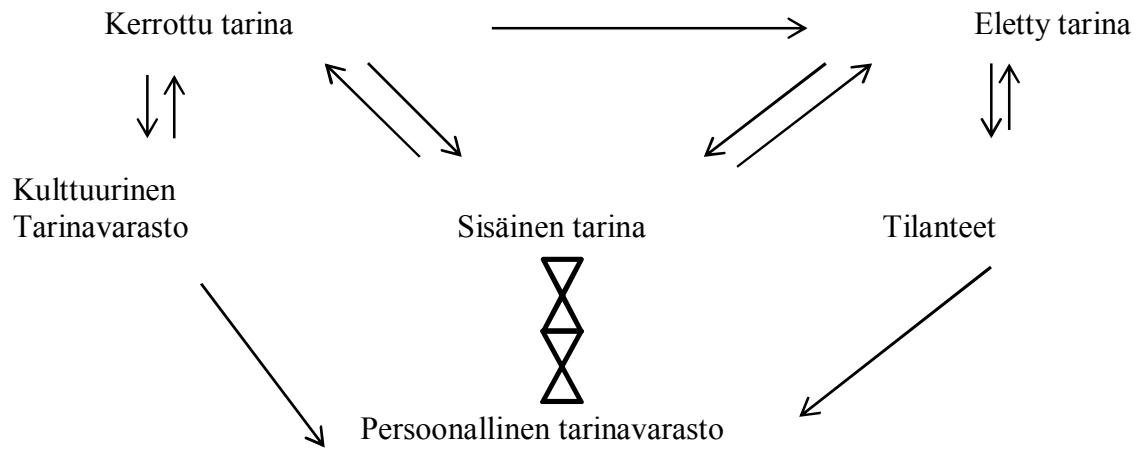
Molemmista tyyppikertomuksista on löydettävissä kaksi alatyyppeä, jotka olemme nimenneet *Nadja Napakaksi* ja *Lasse Lempeäksi*. *Nadja Napakka* pitää tiukasti kiinni valvottujen tapaamisten yleisistä säännöistä ja ohjeista ja toimii tiukasti lapsen edun mukaan. *Nadja* rajaa

sekä lähi- ja tapaajavanhemman että lapsen toimintaa tapaamistilanteissa. *Nadja Napakan* kirjoittamat tapaamisraportit ovat rakenteeltaan selkeitä, kuvaavat tapahtumia tarkasti ja asiaan kuuluvasti. Mikäli *Nadja Napakalla* on jokin oma mielipide tai näkemys tapaamisesta, hän kirjaa sen selkeästi näkyviin. Asiakasperheille *Nadja Napakka* näyttäytyy etäisenä ja ehkä viileänäkin vapaaehtoisvalvojana.

Sen sijaan *Lasse Lempeä* pyrkii siihen, että tapaaminen on mahdollisimman leppoisa ja mukava kaikille osapuolille. *Lasse Lempeä* saattaa oikaista valvottujen tapaamisten yleisiä ohjeistuksia sillä perusteella, että ne tuntuvat joissakin tilanteissa hänen mielestään liian tiukoilta ja rajaavilta. *Lasse* toimisi mieluummin maalaisjärkeä käyttäen ja kuhunkin tilanteeseen sopivalla tavalla. *Lasse Lempeä* kirjoittaa tapaamisraporttiin tapahtumia asianmukaisesti, etenkin positiivisia tilanteita ja tunnetiloja kuvaillen. Osa tapaajavanhemmista pitää häntä hyvänä ja ymmärtäväisenä valvojana, osa puolestaan kokee hänen tuttavallisuutensa hämmentävänä.

Narratiivisen analyysin tavoin luomamme kaksi tyyppikertomusta ja niiden kaksi alatyypikertomusta ovat kärjistettyjä ja ehkä jopa liioiteltuja esimerkkejä eri vapaaehtoisvalvojien ominaisuuksista ja toimintatavoista. Kärjistyneisyydestään huolimatta ne toistavat aineistosta esiin tulleita tapahtumia ja valvojien kuvauksia itsestään. Kahteen tyyppikertomukseen – *Enni Eläkeläinen* ja *Anssi Ammattilainen*, voi yhdistyä piirteitä tai ominaisuuksia kummasta tahansa alatyypikertomuksesta – *Nadja Napakka* ja *Lasse Lempeä* – tai jopa molemmista. On kuitenkin muistettava, että jokainen vapaaehtoisvalvoja tekee valvojan työtään omalla persoonallaan ja omista lähtökohdistaan käsin. Valvojien eettiset arvot ja periaatteet ovat kuitenkin keskenään yhteneviä.

Aineistosta tekemämme kahden analyysitavan, narratiivien ja narratiivisen analyysin, kautta kuvastuu Hännisen (2004, 73) malli narratiivisuuden kehästä. Lähtökohtana aineistomme analyysitavoissa ovat valvojien tuottamat kertomukset kokemuksistaan valvojana. Näistä meille tutkijoille on muodostunut oma sisäinen narratiivi eli kertomus valvojana olemisesta, johon ovat vaikuttaneet meillä jo olemassa oleva tieto valvojana olemisesta sekä valvojien tuottamat kertomukset valvojana olemisesta. Valvojien tuottamiin kertomukset luovat kulttuurista tarinavarastoa ja meillä tutkijoilla oleva ymmärrys valvojana toimimisesta vaikuttaa sekä tilanteisiin että tilanteet puolestaan meidän ymmärrykseemme. Alla narratiivista kehää mallintava kuvio.

”The Model of Narrative Circulation” (Hänninen 2004, 73)

6 Lopuksi

Pro gradu -tutkielmassamme olemme halunneet tuoda esiin vapaaehtoisvalvojen vaativaa tehtävää valvotuissa tapaamisissa sekä vapaaehtoisvalvojen kokemia haasteita ja onnistumisia tapaamisten aikana. Lisäksi olemme tarkastelleet valvojan tehtävää vapaaehtoistyön näkökulmasta Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa. Tampereen kaupunki järjestää valvotut tapaamiset vapaaehtoistyöntekijöiden voimin ja toimintaa organisoii kaksi ohjaajaa. Tutkimuksemme aineisto on muodostunut vapaaehtoisvalvojen kirjoittamista kertomuksista.

Olemme päätyneet analysoimaan aineiston kahdella tavalla sekä narratiivien analyysin että narratiivisen analyysin avulla, koska koimme saavamme tällä tavoin laajemman ymmärryksen valvojen ajatuksista ja kokemuksista. Analyysiä tehdessämme huomasimme aineistomme olevan määrällisesti suhteellisen niukka. Yleisesti ottaen laadullisen tutkimuksen onnistumisen kannalta ratkaisevaa ei kuitenkaan ole aineiston määrä vaan laatu (Puusa & Juuti 2011, 55).

Valvojen kertomuksissa esiin tulevat teemat vapaaehtoisuudesta, sen merkityksistä ja kokemuksista toiminnassa olemisesta ovat hyvin yhteneviä vapaaehtoistyöstä aikaisemmin tehtyjen tutkimusten kanssa (esim. Hartikainen 2009, Sorri 1998, Yeung 2002). Pro gradu -tutkimuksemme mukaan valvojaksi ryhtymisen motiivit ovat hyvin yksilöllisiä ja vaikka aineistomme on ollut suhteellisen suppea, on siitä löydettävissä yhtymäkohtia Yeungin (2002) mittavaan väitöskirjaan. Yeungin päätelmä ”*suomalaisten vapaaehtoistoiminnan asenteissa korostuvat yksilölliset, subjektiiviset motiivit, jotka samalla palvelevat yhteisöllistä etua*” oli havaittavissa myös valvottujen tapaamisten vapaaehtoisvalvojen toiminnassa. Yksilöllisiksi, subjektiivisiksi motiiveiksi valvojat mainitsivat muun muassa ylimääräisen vapaa-ajan, halun tehdä jotain mielekästä, kiinnostuksen lasten ja perheiden kanssa toimimiseen tai ylimääräisen rahan ansaitsemisen. Valvottujen tapaamisten ristiriitaisin motiivi olikin valvojen mainitsema ylimääräisen rahan ansaitseminen, mikä ei yleisellä tasolla kuulu vapaaehtoistoiminnaksi luokiteltavaan toimintaan, mutta on Tampereen kaupungin vakiintunut käytäntö. Yhteisöllinen etu tuli näkyviin valvojen maininnoissa haluna tehdä tärkeää ja yhteiskunnallisesti merkittävää työtä. Se näyttäytyi myös valvojen mainitsemana merkityksenä vapaaehtoisvalvojan tehtävässä toimimiseen. Lisäksi etenkin ammattilaistaustaiset valvojat olivat havainneet vapaaehtoistyön merkitykseksi uudenlaisten toimintatapojen oppimisen ja oman ymmärryksensä lisääntymisenä erilaisista perhetilanteista. Näin ollen vapaaehtoistyön kautta opittuja uusia taitoja voitiin hyödyntää siviililyössä. Valvonnoista saatujen kokemusten kautta

valvojat rakensivat omaa identiteettiään, mikä myös Ruohosen (2003) mukaan mahdollistuu vapaaehtoistoiminnassa.

Vapaaehtoisvalvojen kertomuksista tuli esille erilaisia tunteita ennen ja jälkeen tapaamisten sekä niiden aikana. Tunteita herättivät vanhempien käyttäytyminen ja lasten reagointi tapaamistilanteissa. Ristiriitaisia tunteita valvojille herättivät esimerkiksi tilanteet, joissa lapsi oli selvästi vastahakoinen lähivanhemman tuodessa hänet tapaamiseen, mutta oli tapaamisen edetessä kuitenkin välitön ja iloinen. Valvottuja tapaamisia koskevissa tutkimuksissa on todettu valvottujen tapaamisten lopulta olleen onnistuneita vaikka lapsista on ollut havaittavissa kielteisyyttä tapaamisten alkaessa (Forsberg 2008; Jenkins ym. 1997). Tekeekö tilanteesta ristiriitaisen se, että lapsi ei tiedä saako molempien vanhempien kanssa olla iloinen ja onnellinen? Lapsen edun, oikeuden ja tahdon toteutuminen herättävät ristiriitaisia ajatuksia vapaaehtoisvalvojen kertomuksissa. Onko lapsen etu se, että lapsi tapaa säännöllisesti etävanhempaa vai se, että lapsi saa päättää haluaako osallistua tapaamiseen? Kuka määrittelee ja millä perusteella, milloin lapsen etu toteutuu?

Vanhempien riidat ja eriävät näkemykset perheen tilanteesta tai tapaamisten syistä välittyivät myös valvojalle erilaisina tunnetiloina. Lapsen ristiriitainen käyttäytyminen tai reagointi tilanteeseen aiheutti valvojalle hämmennystä. Toisaalta hämmennystä valvojalle saattoi aiheuttaa tilanteet, joissa perheen jäsenillä oli lämpimät ja läheiset välit toistensa kanssa edelleen. Kertomuksissaan valvojat toivat esille, että he pohtivat kokemiaan tilanteita ja tunteita sekä reflektoivat sitä, miten olivat toimineet ja miten voisivat jatkossa toimia paremmin. Tällainen toimintamalli; tunteiden käsittely, tilanteiden pohtiminen ja kriittinen ajattelu on yhtenevä Kurjen (2001, 83) mainitsemille vapaaehtoistyön kolmelle tasolle.

Tutkimuksemme aineistosta oli löydettävissä mainintoja valvojan roolin ristiriitaisuudesta. Valvojat kokivat ristiriitaisiksi tilanteet, joissa vanhempi kertoi perheen tilanteesta ennen tai jälkeen valvontatapahtuman. Osa valvojista koki tilanteen niin, että pitäisi kyetä kuuntelemaan ja neuvomaan vanhempaa, osa koki tämän tapaamisvalvontaan kuulumattomaksi, eikä olisi halunnut välttämättä osallistua tämän kaltaiseen keskusteluun. Järjestävä taho on valvojen koulutuksissa todennut, että valvojen ei tarvitse käydä keskusteluja perheen tilanteesta vanhempien kanssa.

Valvotussa tapaamisessa valvojan katse kohtaa useamman kerran sekä lapsen että vanhempien katseen. Katse on sosiaalisen hoivan ydin ja Hartikainen (2009, 127–131) on maininnut vuorovaikutuksen syntyvän katseiden kohdatessa. Vuorovaikutussuhde valvotussa tapaamisessa on hieman erikoinen, jos ajattelee valvojan tehtävää tapaamisessa - hän on valvomassa lapsen edun toteutumista ja hänen pitäisi olla neutraalissa suhteessa molempiin vanhempiin. Kuitenkin valvojan ja lapsen tai tapaajavanhemman välille syntyy jonkinlainen vuorovaikutussuhde, joka on kuitenkin ulkopuolelta rajattu ja jota valvojan on itsekin rajattava. Edellä mainitut tilanteet hämmensivät valvojia siinä määrin, että osa valvojista oli pohtinut voisiko tarkka perheiden taustoista tietäminen auttaa valvojaa huomioimaan perheen kokonaistilanteen sekä toimimaan paremmin myös lapsen edun mukaisesti. Näkemyksemme mukaan valvojalle annetaan kaikki olennaiset tiedot, mitkä mahdollisesti vaikuttavat tapaamisessa ilmeneviin asioihin.

Raportoinnista ja raportin kirjoittamisen tärkeydestä ja vaikeudesta kommentoitiin tutkimustuloksissamme. Valvojat kokivat kirjoittamisen vaikeaksi, mutta samalla tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Ansay ja Perkins (2001) mallinsivat tutkimuksessaan kiintymyssuhde-teoriaan pohjautuvan menetelmän, jossa valvotuista tapaamisista raportoidaan lomakkeen avulla. Lomake kehitettiin arvioimaan erityisesti vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta, ja se oli selkeä täyttää rasti-ruutuun periaatteella. Lomakkeessa oli myös tilaa tapaamisvalvojan omille havainnoille tapaamisesta. Voitaisiinko Tampereen valvotuissa tapaamisissa kehittää edellä mainitun kaltainen malli, jonka avulla systemaattisesti havainnoitaisiin lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta ja tapaamisen kulkua? Voisiko lomakemalli antaa yhtenäisempää ja yleistettävämpää tietoa lapsen ja vanhemman suhteesta sekä tapaamisista? Voisiko lomakkeen kautta saatu tieto valvotuista tapaamisista olla vertailukelpoisempaa verrattuna nykyiseen riippumatta valvojasta ja hänen kirjoitustaidostaan? Lomakkeen käyttööntamiseksi on omat haasteensa, jotka liittyvät lomakkeen taustalla olevaan teoriaan ja sen ymmärtämiseen. Joka tapauksessa ennen lomakkeen käyttöönottoa tulisi järjestää koulutus valvojille, jotta jokaisella lomaketta käyttävällä olisi samanlainen ymmärrys sen täyttämisestä. Koulutuksen järjestämisen haasteena näyttäytyvät vapaaehtoisvalvojen hyvinkin erilaiset koulutustaustat.

Tutkimuksessamme tuli myös esiin kritiikkiä etenkin valvottujen tapaamisten toteuttamisesta vapaaehtoistyönä. Kyseisen kritisoinnin mukaan valvojan työ on niin vaativaa, että se pitäisi toteuttaa ammattilaisen toimesta. Mikäli valvoja olisi ammattilainen, olisi mahdollista tehdä

työtä pitkäjänteisesti perheen hyväksi sekä tilanteiden eteenpäin viemiseksi ja ratkaisemiseksi eri tavoin. Myös valvotuista tapaamisista tehdyissä kansainvälisissä tutkimuksissa todetaan, että valvojilla tulisi olla koulutusta lasten ja perheiden kohtaamiseen ja avun hakemiseen. Lisäksi valvojien työskentelyä vanhempien kanssa pidetään tärkeänä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. (Haight ym. 2003; Jenkins ym. 1997.) Järjestävän tahon näkökulmasta tilanne on siinä mielessä haastava, että asiakasperheiden tilanteet ovat entistä vaikeampia ja monimutkaisempia. Toisaalta valvottuja tapaamisia valvovat vapaaehtoistyöntekijät, joiden kokemukselle tai koulutukselle ei ole asetettu vaatimuksia organisaation näkökulmasta. Kuitenkin käytännössä järjestävä taho on pyrkinyt valitsemaan vapaaehtoisvalvojan tehtävään henkilöitä, joilla on sopiva koulutus. Uuden sosiaalihuoltolain mukaan valvottuja tapaamisia valvovalla henkilöllä tulisi olla tehtävään soveltuva ammatillinen tai muu soveltuva koulutus. Se, miten tämä käytännössä Tampereella toteutetaan jää nähtäväksi.

Narratiivisen analyysin mukaisesti muodostamistamme tyypikertomuksista on havaittavissa erilaisten valvojatyyppejen erilainen suhtautuminen, käyttäytyminen, toiminta, tulkinta sekä heidän erilaiset ajatuksensa valvotuista tapaamisista. Tyypikertomustemme valvojatyypit *Enni Eläkeläinen* ja *Anssi Ammatilainen* ovat kuvitteellisia ja niihin on poimittu valvojien kertomuksissa mainitsemia kuvauksia itsestään valvojina, jopa hieman kärjistäen. Näissä tyypeissä on kuitenkin huomattavissa yhtymäkohtia Sorrin (1999) tutkimuksessaan luomiin tyypeihin. *Enni Eläkeläisestä* löytyy Sorrin luoman kriisikeskeisen tyypin kanssa yhteneväisyyttä elämänkulussa tapahtuneiden muutosten kautta, kuten esimerkiksi eläkkeelle jääminen. Toisaalta siinä esiintyy myös Sorrin mainitseman kehityskeskeisen tyypin piirteitä toiminnan vahvistamisen ja oman kehittymisen kautta. *Anssi Ammatilainen* kiinnittyy Sorrin luomista tyypeistä selvimmin tilannekeskeiseen tyyppiin, koska ammatillisuus voidaan nähdä lähtökohtana vapaaehtoistyöhön ryhtymiselle. Molempien analyysitapojen, narratiivien ja narratiivinen analyysi, pohjalta meille muodostui näkemys siitä, että jokaisen valvojan oma persoona, elämäkokemus ja koulutus vaikuttavat heidän kokemuksiinsa, toimintaan valvontatilanteissa ja valvonnoille annettuihin merkityksiin.

Tämä pro gradu -tutkielma on tehty parityönä, ainoastaan teoriaosuudet on jaettu ja kirjoitettu erikseen. Tämä käytäntö on soveltunut meille siitäkin syystä, että kirjoitustapamme on hyvin samankaltainen eikä tekstien yhdistäminen ole tuottanut ongelmia. Yhteiset pohdinnat aineistoa analysoidessa ja tuloksia kirjoitettaessa ovat johdattaneet meidät ehkä jopa pidemmälle kuin

yksin olisimme päässeet. Lisäksi olemme kokeneet voimaannuttavaksi yhdessä tekemisessä sen, että olemme vuorotellen kannustaneet toisiamme ja jakaneet prosessin aiheuttaman tuskan ja stressin. Hämmästyttävintä koko prosessissa on se, että meillä ei ole ollut minkäänlaisia erimielisyyksiä, vaan olemme täydentäneet toistemme tietoja, taitoja ja ajatuksia.

Tutkielman eri vaiheissa olemme pohtineet omaa objektiivisuuttamme, osaammeko irrottaa itsemme asiayhteydestä ja tutkia saamaamme materiaalia ulkopuolisen tutkijan silmin, annammeko tietomme tutkittavasta aiheesta ohjata ajatteluumme ja jääkö meiltä huomaamatta jotain olennaista. Lisäksi olemme tiedostaneet Kuulan (2006, 93–94) näkemykset rooliristiriidoista ja kaksoisrooleista, jotka ilmenevät tutkijan tutkiessa omaa ammattialaansa. Meillä molemmilla on ollut kaksoisrooli koko tutkielman teon ajan ja erityisesti olemme pohtineet sen vaikutusta aineistoa lukiessamme ja analysoidessamme. Olemme kokeneet kuitenkin niin, että tutkimusaiheemme on erityinen ja koskettaa hyvin marginaalista asiakaskuntaa. Siksi tietämys toimintatavoista ja käytännöistä on lähes välttämätöntä, jotta voisi kokonaisuudessaan ymmärtää mistä on kysymys. Esimerkiksi tyypikertomuksia luodessamme olemme voineet ymmärtää valvojien tunteita ja kokemuksia omasta kokemustaustastamme johtuen paremmin kuin aiheesta tietämätön tutkija.

Tutkimuksen luotettavuus eli validiteetti ja toistettavuus eli reliabiliteetti sellaisenaan pohjautuvat modernistiseen tiedonjärjestykseen, jossa kertomuksissa esiintyviä asioita verrataan asiantilaan todellisuudessa. Tällainen tarkastelutapa perustuu totuuden vastaavuusteoriaan eli korrespondenssiteoriaan. Narratiiviseen tutkimusotteeseen liittyy myös konstruktivistinen ajattelutapa, jossa todellisuus muodostuu tarinoista. Edellä mainittu vastaavuusteoria ei siis täysin sovi narratiiviseen tutkimukseen. Sen sijaan narratiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan perustella paradigmaattisella ja narratiivisella tietämisellä. Paradigmaattinen tieto vakuuttaa meidät totuudesta ja narratiivinen todentunnusta. Tutkimuksemme sovelletun paradigmaattisen tiedon osuus tulee narratiivien analyysin kautta, kun taas narratiivinen tietäminen muodostuu tyypikertomuksissa. (Heikkinen 2007, 148–153.)

Validiteetti eli tutkimuksen luotettavuus tarkoittaa yksinkertaisimmillaan, että tutkitaan juuri sitä, mitä on ollut tarkoituskin tutkia (Heikkinen 2007, 152; Metsämuuronen 2006, 56). Toiveenamme on ollut saada vapaaehtoisvalvojlta mahdollisimman aitoja, rehellisiä ja totuudenmukaisia kertomuksia kokemuksistaan valvojana. Saatujen kertomusten sisällön yksityiskohtaisuudesta olemme päätelleet, että ne ovat pohjautuneet aitoihin kokemuksiin ja

tapahtumiin. Kuten aikaisemmin olemme tuoneet esille, tutkimuksemme luotettavuutta lisää Hyvärisenkin (1994, 53) näkemys siitä, etteivät tutkittavat kaunistele sanomisiaan tutulle tutkijalle.

Mielestämme tutkimuksemme vapaaehtoisvalvojen kokemuksista valvojan tehtävässä on toistettavissa ja valvojen kokemukset saattaisivat olla melko samanlaisia kuin tässä tutkimuksessa (Heikkinen 2007, 152; Metsämuuronen 2006, 56). Näin ollen tutkimuksemme toistettavuus eli reliabiliteetti toteutuu. Toistettavuuteen liittyen olemme pohtineet, voisivatko vapaaehtoisvalvojen kertomukset olla syvällisempiä ja tarkempia, jos heiltä pyydetäisiin toistamiseen kertomuksia valvojakokemuksistaan tai heitä haastateltaisiin aiheeseen liittyen.

Valvottujen tapaamisten käytännöissä ja vapaaehtoisvalvojan roolissa on joitakin seikkoja, jotka vaatisivat mielestämme tarkistamista. Ensinnäkin vapaaehtoisvalvojat saavat itse esittää toiveita siitä, milloin heille sopii valvoa eli he saavat ilmoittaa, milloin he ovat käytettävissä ja milloin eivät ole. Valvottujen tapaamisten järjestäjätaho ei velvoita ketään valvojaa valvomaan tiettyä ajankohtana tai tiettyä perhettä. Järjestäjätahon ei myöskään ole mahdollista luvata vapaaehtoisvalvojille tiettyä määrää valvontakertoja kuukausittain ja ennalta sovittuja valvontoja joudutaan perumaan myös järjestäjätahon puolesta lyhyelläkin varoitusajalla asiakkaiden perueissa sovittuja tapaamisaikoja. Nämä seikat selittyvät osittain sillä, että toiminta pohjautuu valvontoja tekevien henkilöiden taholta vapaaehtoisuuteen ja osittain aikoinaan luotuihin käytäntöihin siitä, miten on hyvä toimia. Valvojen ei tarvitse kuitenkaan sitoutua tekemään toivomiaan valvontoja, vaan he voivat perua toiveensa esimerkiksi henkilökohtaisista syistä. Tällöin valvottujen tapaamisten työpari etsii tilalle toisen valvojan, mikä on toisinaan lyhyellä varoitusajalla haastavaa.

Toiseksi olemme pohtineet valvojan tehtävän ja vapaaehtoistyön välistä yhteyttä. Valvojan tehtävä valvotuissa tapaamisissa eroaa yleisistä vapaaehtoistyön määritelmistä. Yksi merkittävä eroavaisuus on se, että valvottujen tapaamisten valvojille maksetaan palkkio. Tehtävä valvottujen tapaamisten valvojana on niin vaativaa, että rahallinen korvaus toimii todennäköisesti suurempana kannustimena vapaaehtoistyöntekijöille kuin mitä muissa vapaaehtoistyön tehtävissä. Olemme pohtineet sitä, että vapaaehtoisvalvojan -nimike ei kuvaa valvotuissa tapaamisissa toimivien valvojen tehtävää. Se pikemminkin johtaa harhaan, usein myös asiakkaita siinä, että ihmiset toimisivat tehtävässään ilman minkäänlaista korvausta. Valvojilla on kuitenkin velvoitteita, kuten raporttien kirjaaminen ja heidän tehtävänsä

normittavia tekijöitä ovat toiminnan yleiset säännöt ja ohjeet. Valvojien tehtävän vaativuutta kuvaa myös esimerkiksi se, että valvojat ovat velvoitettuja tarvittaessa tekemään lastensuojeluilmoituksen omalla nimellään. Lisäksi valvojat saattavat joutua oikeuteen todistajiksi tai selvittämään lastensuojelun sosiaalityöntekijälle, mitä heidän valvomissaan tapaamisissa tarkalleen ottaen on tapahtunut. Vapaaehtois -etuliitteen poistaminen valvoja sanan edeltä selkeyttäisi valvojien tehtävää ja korostaisi sitä, mitä he tekevät: valvovat lapsen ja vanhemman tapaamisia neutraalina ja ulkopuolisena henkilönä.

Tuettuja ja valvottuja tapaamisia koskevassa lakiesityksessä (2006:7) esitetään, että tuetut tapaamiset olisivat ensisijainen vaihtoehto lapsen ja hänestä erossa asuvan vanhemman välisille tapaamisille. Valvottuja tapaamisia tulisi järjestää vain äärimmäisissä uhkatilanteissa, kuten lapseen kohdistuvan kaappausuhan tai hyväksikäytön tai väkivallan uhka. Nykyisellään valvottuja tapaamisia kuitenkin järjestetään useista eri syistä, joista yksi yleisimmistä syistä on vanhempien erotilanteesta aiheutunut huolto- ja tapaamisriita.

Valvottujen tapaamisten käytännön työssä sekä tätä tutkimusta tehdessämme meitä on mietityttänyt, miksi lapsen ja hänestä erossa asuvan vanhemman väliset tapaamiset määrätään useimmiten toteutettaviksi valvottuina tapaamisina? Suurin osa Tampereen kaupungin valvottuihin tapaamisiin tulevista oikeuden päätöksistä koskee valvottuja tapaamisia, tuettujen tapaamisten päätöksiä tulee harvoin. Valvottuja tapaamisia voi olla määrättynä hyvinkin erilaisilla taustoilla. Toisaalta samanlaisilla taustatiedoilla oleville perheille on voitu määritellä eri tapaamismuodot tai jopa valvottu vaihto. Oikeuden päätöksissä ei läheskään aina ole eriteltyinä niitä syitä, joiden vuoksi valvotut tapaamiset on määrätty. Olisiko tapaamisten määrittämisessä valvotuiksi ja tuetuksi tapaamisiksi tarpeen ja mahdollista tehdä tarkempaa rajausta ja määritelmää siitä, millaiset taustatekijät edellyttävät valvottuja tapaamisia ja valvojan kokoaikaista näkö- ja kuuloetäisyyttä ja milloin taas tuetut tapaamiset olisivat riittäviä. Edellä mainittu lakiehdotus antaa kysymykseen joitakin vastauksia eli määritelmiä, jotka eivät kuitenkaan käytännössä näyttäyty selkeinä ja yhdenmukaisina. Tapaamisten tarkempi määrittäminen valvotuiksi tai tuetuksi tapaamisiksi voisi selkeyttää sitä, millainen koulutus tai kokemus valvojalla pitäisi olla. Yksi vaihtoehto valvotuissa tapaamisissa tehtävän vaativan vapaaehtoistyön selkeyttämiseksi ja työn vaativuuden huomioimiseksi voisi olla se, että tuettuja tapaamisia valvoisivat tehtävään perehdytetyt valvojat ja valvottuja tapaamisia ammattitaustaiset valvojat.

Pro gradu -tutkielmamme myötä on tullut esille muutamia aiheita, joiden tarkastelu ja tutkiminen olisivat mielestämme aiheellisia ja niihin olisi löydettävissä materiaalia valvottujen tapaamisten arkistosta. Valvotuista tapaamisista, niiden käytännöistä, tapaamisista tehdyistä sopimuksista, tapaamisia koskevista oikeuden päätöksistä, tapaamistilanteista, raporttikirjauksista, raporttien sisällöstä esimerkiksi vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen sekä lapsen ja vanhempien kokemusten osalta on olemassa runsaasti tietoa Tampereen kaupungin valvotuissa tapaamisissa. Valvottujen tapaamisten raportoinnin ja sen merkityksellisyyden selvittäminen ja tutkiminen sellaisenaan tai esimerkiksi lomakkeen muodossa olisi hyödyllinen ja tärkeä tutkimuksen kohde. Tutkimuksessa voisi esimerkiksi mallintaa raportointia ja mahdollisesti aikaisemmin esitetyn kaltaisen lomakkeen käyttöä raportoinnissa. Lasten tai vanhempien kokemuksia palvelun hyödyllisyydestä, prosessin etenemisestä ja kestosta voisi tutkia jo olemassa olevien materiaalien avulla.

Koko tutkielmaprosessin ajan olemme pohtineet millä tavoin valvottujen tapaamisten käytäntöjä ja vapaaehtoisvalvojan roolia voisi kehittää. Kehittämisideoissa olemme yhdistelleet tieteellistä tutkimusta, Tanjan kokemusta järjestävän tahon edustajana ja Terhin kokemusta vapaaehtoisvalvojana. Pohdintojemme tuloksia ovat muun muassa seuraavat kysymykset: Olisiko palkkioperustainen toimeksiantosuhte oikea termi kuvaamaan valvojan tehtävää? Pitäisikö toimeksiantosuhteeseen sisällyttää esimerkiksi velvoite osallistua työnohjaukseen ja koulutuksiin? Sitouttaisiko työsopimuksen kaltainen toimeksiantosopimus valvojan paremmin sovittuun valvontaan ja pitäisikö toisaalta organisaation korvata viime hetkellä peruuntunut vahvistettu valvonta?

Vaikka valvotuissa tapaamisissa ja vapaaehtoistyöntekijän roolissa ja tehtävässä olisi paljon kehitettävää, niin tälläkin hetkellä tällä tavoin toteutettuna valvotut tapaamiset parhaimmillaan mahdollistavat lapsen ja vanhemman suhteen syntymisen, kehittymisen ja jatkumisen sekä vapaaehtoisvalvojalle kokemuksen merkityksellisestä ja antoisasta tehtävästä.

Vapaaehtoisvalvojen sanoja lainaten...

”Kaunein ja liikuttavin muisto on pienen lapsen (vajaa 4-vuotias) kohtaaminen isänsä kanssa, jota lapsi ei ollut nähnyt yli kahdeksaan kuukauteen, mikä on pitkä aika niin pienen elämässä. Lapsi seisoj eteisessä äidin vieressä, kunnes äiti hyvästeli lapsen ja lähti pois. Lapsi juoksi äänettömästi isän luokse sohvalle. Tämä nosti lapsen syliinsä. Lapsi painoi itsensä ja päänsä isän rintaa vasten ja oli siinä täysin hiljaa pitkän aikaa. Isän kehotuksesta huolimatta lapsi ei tahtonut irrottautua isästä, vaan pysyi paikallaan isään painautuneena. Tämä tapaus osoitti jälleen kerran, miten syvä kaipaus lapsella on myös toista vanhempaansa kohtaan jouduttuaan tästä eroon. Ja miten tärkeitä ja antoisaa on voida valvojana olla mukana tapaamisten mahdollistamisessa.”

”Jokaisesta jää jotain mieltä lämmittävää ja hyvää...”

LÄHTEET

Aaltonen, Anna-Kaisa (2004) Lapsen tapaamisoikeus tuomioistuinten todellisuudessa. Teoksessa Susanna Kalavainen (toim.) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33, 58–75.

Aaltonen, Anna-Kaisa (2009) Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edit Prima Oy.

Ali-Keskikylä, Elina (2008) Lapsen tapaamisoikeus ja sen toteuttamisen ongelmakohtia. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja B:79. Turku: UNIPRINT.

Antila, Tuomo & Kõlhi, Virpi (2006) Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:7.

Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja, nro 272.

Auvinen, Maija & Kaivosoja, Matti (2003) Raportti viranomaisyhteistyöstä lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kiistatilanteissa. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:2.

Bruner, Jerome (1986) Actual minds, possible words. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia, 195–226.

Forsberg, Hannele (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2004) Pelkoa, hämmennystä, iloa – lapsen asema valvotuissa tapaamisissa. Teoksessa Susanna Kalavainen (toim.) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33, 31–55.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2008) Ambiguous position of the child in supervised meetings. *Child & Family Social Work* 13(1), 52–60.

Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2009) Valvottujen tapaamisten näyttämö. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Tampere: Juvenes Print.

Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7–21.

Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.) (2013) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus (Viro: Meedia Zone)

Harju, Aaro (2003) Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Hartikainen, Anne (2009) Vapaaehtoiset vuodeosastolla. Etnografinen tutkimus vanhusten ja vapaaehtoisten kohtaamisesta. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos

Hatch, J. Amos & Wisniewski Richard (1995) Life history and narrative: questions, issues, and exemplary. Teoksessa J. Amos Hatch, & Richard Wisniewski (toim.) Life history and narrative. Lontoo; Washington, D.C: Falmer Press, 113–135.

Hautanen, Teija (2010) Väkivalta ja huoltoriidat. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1544.

Heikkinen, Hannu L.T. (2007) Narratiivinen kertomus- todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia

aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 142–158.

Helander, Voitto (1998) Kolmas sektori. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. (2006) Tutki ja kirjoita. 12. painos Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. (2013) Tutki ja kirjoita. 15–17. painos Helsinki: Tammi.

Hyvärinen, Matti (1994) Viimeiset taistot. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti (2004) Eletty ja kerrottu kertomus. Sosiologia 4/2004, 297–309.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen Yliopisto. Acta Universitas Tamperensis 696.

Hänninen, Vilma (2004) A Model of Narrative Circulation. Narrative Inquiry 14: 1, 69–85.

Jenkins, Jennifer M. & Park, Norman F. & Peterson-Badali Michele (1997) An evaluation of Supervised Access II. Perspectives of Parents and Children. Family and conciliation courts review 35(1), 51–65.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2002). Yhdessä kirjoittaminen. Teoksessa Kinnunen Merja & Löytty Olli (toim.) 2002. Tieteellinen kirjoittaminen. Tampere: Vastapaino, 109–118.

Judén-Tupakka, Soila (2007) Askelia fenomenologiseen analyysiin. Fenomenologinen menetelmä empiirisessä tutkimuksessa. Teoksessa Eija Syrjäläinen, Ari Eronen & Veli-Mati

Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juveness Print, 62–90.

Kaivosoja, Matti (2004) Mahdollisen salliminen ja ei-sallitun estäminen. Teoksessa Susanna Kalavainen (toim.) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33, 79–85.

Kalavainen, Susanna (toim.) (2004) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu.

Kindler, Heinz & Sandner, Eva (2012) Children on divorce in Germany. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirko Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 39, 16–33.

Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 70–85.

Koskiahho, Briitta (2001) Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 16–17.

Koulu, Sanna (2013) Valvotut ja tuetut tapaamiset – kenen oikeus, kenen velvollisuus? Teoksessa Suvianna Hakalehto-Wainio & Liisa Nieminen (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus (Viro: Meedia Zone), 132–154.

Kujala, Tiina (2007) Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa Eija Syrjäläinen, Ari Eronen & Veli-Mati Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juveness Print, 13–39.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) (2012) Challenges of divorce, - interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 39.

Lahtinen, Pirkko (2003) Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.

Laine, Timo (2007) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin näkökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Ps-kustannus. 28–45.

Lehtinen, Sini-Tuulia (1997) Vapaaehtoistoiminta- kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki: Kansalaisareena.

McWay, Lenore M & Mullis, Ann K.(2004) Improving the Lives of Children in Foster Care: The Impact of Supervised Visitation. Family Relations 53 (3), 293–300.

Metsämuuronen, Jari (toim.) (2006) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) (2006) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 80–147.

Mykkänen-Hänninen, Riitta (2007) Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsinki: Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja, Sarja B: Oppimateriaalit.

Mäntylä, Ella (2004) Valvotut tapaamiset sosiaalityön näkökulmasta – kokemuksia Tampereelta. Teoksessa Susanna Kalavainen (toim.) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 33, 89–99.

Nylund, Marianne (2000) Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Nyyssönen, Sirpa (2000) Vapaaehtoistyöntekijät ja kuntouttava työ palvelutalossa. Teoksessa Marja-Leena Malin (toim.) Verkostot ja vertaiset. Helsinki: Kuntoutuksen edistämisyhdistys, 27–32.

Park, Norman W. & Peterson-Badali, Michele & Jenkins, Jennifer M. (1997) An evaluation of supervised access I. Organizational Issues. Family and conciliation courts review 35(1), 37–50.

Pellonpää, Matti & Gullans, Monica & Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti (2012) Euroopan ihmisoikeussopimus. 5., uudistettu painos. Helsinki: Talentum 2012.

Perkins, Daniel F. & Ansay, Sylvia J. (1998) The Effectiveness of a Visitation Program in Fostering Visits with Noncustodial Parents. Family Relations 47(3), 253–258.

Pernu, Simo & Pohjola, Mikko (2011) Ero ja isyys. Opas eroperheiden kanssa työskenteleville.

Perttula, Juha (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia, 115–162.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2011) Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansaprint, 47–57.

Radford, Lorraine & Hester, Marianne & Humphries, Julie & Woodfield, Kandy-Sue (1997) For the sake of the children: The law, domestic violence and child contact in England. Women's studies international forum 20(4), 471–482.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Ricoeur Paul (1981) Narrative time. Teoksessa W.J.T Mitchell (edt.) On Narrative. Chicago : University of Chicago Press, 165-186.

Ropo, Arja & Eriksson, Päivi. 2001. Hyvinvointipalvelut, liiketoiminta ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino. 51–53.

Ruohonen, Marita (2003) Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat: Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. Jyväskylä: PS-kustannus, 40–55.

Saaranen, Anita & Eskola, Jari (2003) Narratiiveja narratiiveista. Eläytymismenetelmä-aineiston koettelu. Teoksessa Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.) Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: Kuopio University Press, 143–162.

Satulehto, Markku (1992) Elämismaailma tieteiden perustana. Edmund Husserlin tieteen filosofia. Tampere: Jäljennepalvelu Tampereen Yliopisto 1992.

Shaw, Ian (1999) Evaluoi omaa työtäsi. Reflektiivisen ja vahvistavan evaluaation opas. Sage: London.

Sinkkonen, Jari (2011) Kiintymyssuhdenäkökulma vanhempien avo- tai avioeroon. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 173–182.

Sorri, Hannu (1998) Vapaaehtoisuus ja elämänkulku. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Suomen säädöskokoelma:

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Sosiaalihuoltolaki 607/1991.

Tapaamisraportin täyttäminen. Tampere, Hyvinvointipalvelut, Perheoikeudelliset palvelut/Valvotut tapaamiset.

Tapola-Haapala, Maria & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Kääriäinen, Aino (2012) Parental divorce and children in Finland. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 39, 99–123.

Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Saarijärvi: Stakes, oppaita 46.

Tiedot valvottujen tapaamisten vapaaehtoistoiminnasta (2013).

Tiuraniemi, Juhani (2002) Reflektiivisyys asiantuntijan työssä. Teoksessa Pekka Niemi & Esko Keskinen. Taitavan toiminnan psykologia. Turun yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja. Turku, 165–195.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Latvia: Livonia Print.

Valvojien koulutus- ja keskustelutilaisuus 26.9.2013.

Valvotut tapaamiset, esite. Tampereen kaupunki.

Valvotut tapaamiset, tilastoja (2008). Tampereen kaupunki

Valvotut tapaamiset, tilastoja (2010). Tampereen kaupunki.

Valvotut tapaamiset, tuetut tapaamiset tai valvotut vaihdot. Säännöt ja ohjeet 09/2014). Tampere, Hyvinvointipalvelut, Perheoikeudelliset palvelut/Valvotut tapaamiset.

Yeung, Anne Birgitta (2002) Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys, YTY, 2002.

Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoistyön anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta, anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino 13–38.

Yeung, Anne Birgitta (2005) Tutkimustyökaluja vapaaehtoismotivaation mysteeriiin. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta, anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino 83–103.

Internet- lähteet:

Heikkilä, Leo (2008) BARO-käsikirja. Työväline nuorten arviointiin. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto Oppaita ja työkirjoja 2008:5. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

http://www.socca.fi/files/606/Baro_kasikirja_nettiin.pdf. Viitattu 12.12.2014.

Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Luonnos.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9763020&name=DLFE-30014.pdf.

Viitattu 15.10.2014.

Halttunen-Sommardahl, Riitta & Linna, Eeva. (2007) Vapaaehtoistyö sosiaaliviraston näkökulmasta. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:4.

http://www.kansalaisareena.fi/07_selvitys_vapaaehtoistyö.pdf. Viitattu 15.10.2014

Keskisuomalainen

<http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/lasten-valvotut-tapaamiset-halutaan-kuntien-vastuulle/1891304>. Viitattu 11.9.2014

Kriisikeskus Osviitta.

www.osviitta.fi. Viitattu 14.10.2014.

Setlementti Naapuri.

<https://setlementti-fi.directo.fi/toiminta/vaikeat-elamantilanteet/rikosuhripaivystys/> Viitattu 15.10.2014.

Tampereen kaupunki 2014.

<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/isyysjahuoltajuus/lapsenhuolto/tapaamisoikeus/valvotuttapaamiset.html>. Viitattu 16.1.2014.

THL. Lastensuojelun käsikirja. Työmenetelmät ja välineet

<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/työmenetelmat-ja-valineet/työmenetelmat>.

Viitattu 12.12.2014.

LIITTEET

Liite 1: Kirje valvojille

28.11.2013

Hei,

Opiskelemme Tampereen yliopistossa sosiaalityötä.

Teemme yhdessä lopputyömme (pro gradu -tutkielma) vapaaehtoisvalvojen kokemuksista valvotuissa tapaamisissa. Tutkimuksemme mahdollistamiseksi meille olisi tärkeää saada teiltä vapaaehtoisvalvoilta tietoa ja kokemuksia, jotta voimme tutkimuksemme kautta tuoda esiin roolianne vapaaehtoistyöntekijänä.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Kerättävä aineisto on salassa pidettävää ja kertomuksianne käsitellään nimettömästi ja luottamuksellisesti. Tutkimuksen raportointi kirjoitetaan siten, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa.

Toivomme sinun kirjoittavan meille vapaamuotoisesti kokemuksistasi vapaaehtoisvalvojana. Kirjoitelmassa voit pohtia esimerkiksi sitä:

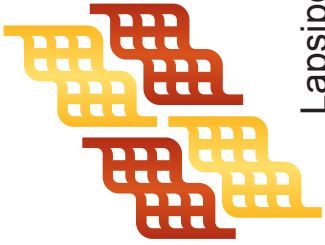
- 1) mikä sai sinut hakeutumaan vapaaehtoisvalvojaksi?*
 - 2) millaisia kokemuksia ja ristiriitoja olet kohdannut tässä tehtävässä?*
- kerro esimerkkejä*

Toivomme sinun palauttavan kirjoitelmasi 31.12.2013 mennessä joko Valvottujen tapaamisten toimistossa olevaan laatikkoon tai sähköpostilla osoitteeseen tanjaterhi@gmail.com

Vastauksianne odottaen

Tanja

Terhi

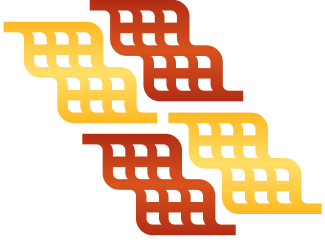
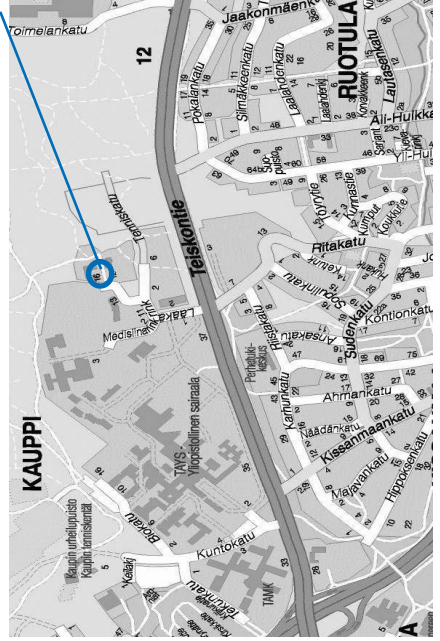
Lapsiperheiden sosiaalipalvelut
Perheoikeudelliset palvelut
Valvotut tapaamiset

Lääkärinkatu 12
33520 TAMPERE
puh. 0400 351 410
faksi 03 5657 2079
sähköposti: valvotuttapaamiset@tampere.fi

Johtava sosiaalityöntekijä
puhelin 050 430 1195

Ohjaajat
Tanja Hiltunen ja Kai Niskanen
puhelin 0400 351 410

Kuusikon perhetukikeskus
TKL:n bussit 16, 18, ja 28

TAMPEREEN KAUPUNKI

VALVOTUT TAPAAMISET

Valvottuja tapaamisia järjestetään Tampereen kaupungin toimesta tamperelaisille lapsille maksuttomasti, kun oikeus on päätöksessään tai väliaikaismääräyksessään määritellyt lapsen tapaamisten tapahtuvan valvotusti, tuetusti tai valvottuna vaihtona.

Valvottuun tapaamiseen voidaan päätyä useista eri syistä:

- Toisella vanhemmalla on huolta siitä, että tapaajavanhempi ei pysty huolehtimaan lapsesta tapaamisen aikana. Syynä huoleen voi olla esimerkiksi se, että lapsi ja vanhempi eivät ole tavanneet pitkään aikaan ja lapsi vierastaa vanhempaansa tai lapsi on niin pieni, että ei ole varmuutta tapaajavanhemman kyvystä huolehtia esimerkiksi lapsen ruokailusta ja vaipanvaihdoista.
- Tapaavalla vanhemmalla on päihde- tai mielenterveysongelmia, joiden vuoksi on herännyt huoli lapsen turvallisuudesta tapaamisen aikana.
- Tapaajavanhempi on pahoinpidellyt tai käyttänyt seksuaalisesti hyväksi lasta, jolloin lapsen turvallisuuden vuoksi tarvitaan ulkopuolinen henkilö mukaan tapaamiseen.

Kun on kyseessä oikeuden päätökseen perustuva valvottu lapsen tapaaminen, niin tapaamisten järjestäminen alkaa siitä, että tapaava vanhempi toimittaa oikeuden väliaikaismääräyksen tai päätöksen valvottuja tapaamisia järjestäville työntekijöille joko postitse, faksilla tai henkilökohtaisesti. Sen jälkeen vanhemmille lähetetään kutsu alkuneuvotteluun, jossa sovitaan tapaamisten käytännön järjestelyistä ja yksityiskohdista.

Valvotut tapaamiset järjestetään pääsääntöisesti Kuusikon perhetukikeskuksessa ja joissakin tilanteissa Päiväperhossa. Tapaamisissa toimivat valvojina tehtävään perehdytetyt vapaaehtoiset valvojat, jotka laativat jokaisesta tapaamisesta raportin. Tapaamisia järjestetään pääsääntöisesti iltaisin ja viikonloppuisin ja ne kestävät kerrallaan enintään kolme tuntia.

Valvottujen tapaamisten lisäksi voidaan järjestää myös tuettuja tapaamisia ja valvottuja vaihtoja ja niiden järjestämistä koskevat samat periaatteet kuin valvottuja tapaamisia.

Tampereella maksullisen tapaamispaikan lapselle ja vanhemmalle tarjoaa Perhekulma Puhuri (<http://www.ensiturvary-tre.net/puhuri.html>) joka on Tampereen Ensi- ja turvakodin ylläpitämä paikka.

Kuvat Kuusikon perhetukikeskuksen tapaamistiloista.

VALVOTUT TAPAAMISET, VALVOTUT VAIHDOT TAI TUETUT TAPAAMISET

säännöt ja ohjeet

- *valvotuissa tapaamisissa* valvoja on paikalla ja lapsen turvana koko tapaamisen ajan.
- *valvotuissa vaihdoissa* valvoja on lapsen turvana vaihtotilanteessa, mutta itse tapaaminen ei ole valvottu. Vaihtotilanne voidaan hoitaa siten, että vanhempien ei ole pakko kohdata toisiaan.
- *tuetuissa tapaamisissa* valvoja on tapaamisen aikana tarpeen vaatiessa lapsen ja tapaavan vanhemman käytettävissä, tai tapaamista varten tarjotaan vain tila.
- valvottujen tapaamisten päätarkoituksena on tapaavan vanhemman ja lapsen yhdessäolo lapsen edun mukaisesti oikeuden päätöksen/väliaikaismääräyksen tai sosiaalityöntekijän kanssa laaditun sopimuksen mukaisesti.
- tapaamisprosessin käsittely tai vanhempien välien selvittely ei ole tapaamisten yhteydessä tarkoituksenmukaista eikä suotavaa
- valvottuihin tapaamisiin ja vaihtoihin liittyvissä asioissa (aikataulumuutokset, peruuntumiset ym.) tulee aina ottaa yhteyttä järjestävään tahoon (Perheoikeudelliset palvelut/Valvotut tapaamiset), ei vapaaehtoisvalvojiin. Järjestävä taho on tavoitettavissa pääsääntöisesti ma-to 9-16 ja pe 9-14 puhelimitse numerosta 0400 351 410 tai sähköpostitse osoitteessa valvotuttapaamiset@tampere.fi Päivystävän työntekijän tavoittaa viikonloppuisin numerosta 0400 351 410.
- valvotun tapaamisen tai vaihdon peruuntuessa lapsen sairastumisen vuoksi, vanhemmat voivat olla yhteydessä järjestävään tahoon. Korvaavan tapaamisen järjestämistä voidaan harkita järjestävän tahon resurssit huomioiden
- valvottujen tapaamisten toteutumisesta ja peruuntumisesta kirjataan Tampereen kaupungin sosiaalitoimen yhteiseen asiakastietojärjestelmään
- tapaamisista kirjoitetun raportin voi saada pyytämällä sitä asianosaisen tiedonsaantipyynnö – lomakkeella. Ensimmäiset kopiot kustakin raportista ovat ilmaisia, myöhemmin samalta ajalta pyydettyt kopiot maksavat 1,50 euroa / paperi. Tiedonsaantipyynnötlomakkeen voi pyytää aloituspalaverissa tai sen voi myös tulostaa kaupungin Internetsivuilta osoitteesta: www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/materiaalipankki/index.html (valitse lomake f1042 tiedonsaantipyynnö) Linkki: <http://www.tampere.fi/tiedostot/57ZMuk7yV/f1042tiedonsaantipyynnto.pdf>
- olosuhdeselvitystyön aikana valvottujen tapaamisten raportit toimitetaan olosuhdeselvitystyöntekijöille, jotka toimittavat ne olosuhdeselvitystyön liitteenä oikeudelle
- valvojilla on käytössä kaikissa tapaamisissa hälytyspainike, jolla paikalle saadaan nopeasti apua vartiointiliikkeestä
- lisäksi valvojat voivat käyttää tarvittaessa viranomaisverkossa toimivaa puhelinta, jolla saavat tarpeen vaatiessa nopeasti yhteyden hätäkeskukseen

Tapaamispaikkojen säännöt

- Tapaamispaikassa on käytettävissä leluja, pelejä ja piirustusvälineitä yhdessä olemisen tueksi. Vanhemmat voivat tuoda lapselle myös omia pelejä ja leikkivälineitä.
- Tapaamispaikassa on tarjolla kahvia, teetä, keksejä ja mehua, varsinaisen ruokatarjoilun tapaamisten aikana hoitavat vanhemmat itse sopimuksen mukaisesti.
- Tapaamisen aikana ja sen jälkeen tapaamispaikan siisteydestä huolehtiminen (lelujen kerääminen, tiskaaminen yms.) kuuluu ensisijaisesti lasta tapaavalle vanhemmalle.
- Lapselle osoitettujen puheluiden soittaminen tai vastaanottaminen ei ole sallittua tapaamisissa, elleivät vanhemmat toisin sovi.
- Tapaamistiloihin ei saa tuoda lemmikkieläimiä.

Valvojan tehtävät

- Valvojan tehtävänä on ensisijaisesti taata lapsen turvallisuus tapaamistilanteissa. Valvoja on koko tapaamisen ajan näkö- ja kuuloetäisyydellä lapseen ja tapaavaan vanhempaan. Sopimuksessa voidaan määritellä valvonnan taso tarpeen mukaan tiukemmaksi.
- Valvoja on tarpeen vaatiessa käytettävissä myös lapsen hoitoon tai kohtaamiseen liittyvässä ohjauksessa (esim. jos edellisestä tapaamisesta on kulunut pitkä aika).
- Valvoja voi toimia tapaamisia ja vaihtoja koskevien asioiden viestinvälittäjänä vanhempien välillä, jos vanhemmat eivät kohtaa toisiaan lasta tuodessaan ja hakiessaan.
- Valvojan velvollisuutena on laatia tapaamisesta kirjallinen raportti yleiset kirjaamisohjeet huomioiden.
- **Valvojalla on oikeus ja velvollisuus keskeyttää tapaaminen, jos tapaamistilanne ei ole lapsen edun mukainen.** Tapaamisen keskeyttämisen syy selvitetään järjestävän tahon kanssa jälkikäteen. Tapaaminen keskeytetään
 - jos (tapaaja)vanhempi on päihtynyt (tapaamista ei edes aloiteta tai se keskeytetään, mikäli valvojalla on syytä epäillä tapaajan olevan päihteiden vaikutuksen alaisena),
 - jos vanhempien kohtaaminen on erityisen aggressiivinen (lapsi pelkää),
 - jos tapaamiseen tulee henkilöitä, joiden ei pidä olla paikalla,
 - jos tilanteessa on havaittavissa muuta lapsen edun vastaista tai tapaamissopimuksesta poikkeavaa, tai
 - jos valvojaa, toista vanhempaa tai lasta kohtaan käyttäydytään uhkaavasti.

Vanhempien tehtävät

- Vanhempien tehtävä on asettaa lapsi/lapset etusijalle. Vanhempien keskinäiset erimielisyydet tulee pitää erillään lapsen ja vanhemman tapaamiseen liittyvistä asioista.
- Lähivanhemman tehtävänä on valmistella lapsi/lapset tapaamiseen kotona hyvissä ajoin. Lapselle voi kertoa lapsen iän ja kehitystason huomioon ottaen lyhyesti syyn valvottuun tapaamiseen. Lähivanhemman tehtävänä on myös hälventää mahdollisia lapselle vahingollisia mielikuvia tapaavasta vanhemmasta sekä auttaa pelkotilojen käsittelyssä. Lasta tulee rohkaista tapaamiseen puhumalla ja toimimalla itse esimerkkinä.

- Vanhempien ei tule lapsen kuullen puhua pahaa toisistaan tai painostaa lasta millään lailla. Tapaamisten avulla pyritään tukemaan lapsen ja tapaavan vanhemman suhteen myönteistä kehitystä.
- Lähivanhemman ei myöskään tule puhua pahaa tapaajavanhemmasta lapsen kuullen.
- Vanhempien tulee noudattaa sopimukseen kirjattuja kohtia koskien tapaamisaikoja, tapaamispaikkoja, ulkoilua, ulkopuolisten läsnäoloa, hoitotarvikkeita, ruokailua ym. **Jos etukäteen ei muuta ole ilmoitettu, osapuolia odotetaan saapumaan tapaamispaikalle korkeintaan 30 minuuttia sovitusta ajasta.**

OHJEET RIKOSEPÄILTYJEN VANHEMPIEN VALVOTTUIHIN TAPAAMISIIN
Tays/oikeuspsykiatrinen työryhmä 20.8.2008

TAPAAMISTEN JÄRJESTÄMINEN

- valvojana tulisi olla asiaan perehtynyt henkilö, mielellään sosiaalialan ammattilainen
- jos tapaamisessa on useampi lapsi, pitää olla vastaavasti useampi valvoja
- tilojen on oltava neutraalit (esim. perhetukikeskus). Tapaamisia ei suositella järjestettävän sukulaisten luona tai uimahallissa tms.
- tapaamisia tulisi järjestää harvajaksoisesti, suositus kerran kuukaudessa. Näin lapsi saa aikaa toipua, eikä traumakokemus nouse takaisin mieleen esim. joka viikko.
- 1-2 viikkoa ennen tutkimusjaksoa oltava tauko tapaamisissa. Tauko jatkuu tutkimusjakson ajan (noin 1,5 kk). Tapaamiset voivat jatkua normaalisti heti tutkimusjakson jälkeen.
- Tutkimusjaksoista annettava tieto heti sosiaalityöntekijälle, joka välittää tiedon välittömästi Valvottuihin tapaamisiin.

VALVOTUT TAPAAMISET

- lasta ja tapaavaa vanhempaa ei jätetä yksin hetkeksikään. Normaali näkö- ja kuuloetäisyys pidettävä koko ajan.
- WC-käynnit ovat kiellettyjä tapaavan vanhemman kanssa, valvoja auttaa lasta tarvittaessa.
- puhelut ovat kiellettyjä tapaamisen aikana.
- kirjaukset tulisi olla mahdollisimman tarkkoja kuvauksia. Ei tulkintaa. Tärkeät vuoropuhelut tulee kirjata sanasta sanaan niin, että esille tulee sekä lapsen, että aikuisen puhe.
- valvojan tulee puuttua tilanteisiin, joissa esim. lasta otetaan syliin ja lapsi ilmaisee, ettei halua. Aloite kosketukseen olisi hyvä tulla lapsen taholta.

VAPAAEHTOISEN HENKILÖTIETOLOMAKE

_____ huumetukihenkilö
 _____ tukihenkilö
 _____ tapaamisvalvoja
 _____ kuulustelunseuraaja
 _____ sovittelija

nimi	henkilötunnus
osoite	postinumero
puhelinnumerot (koti, työ, gsm)	pankki ja tilinumero
sähköpostiosoite	
ammatti ja koulutus	työkokemus ja harrastukset
muu vapaaehtoistoiminta	kurssit

VAITIOLOSITOUMUS

Lupaen olla ilmaisematta ulkopuolisille mitään tietoja niistä asiakkaista tai henkilöistä, joista vapaaehtoistehtäväni perusteella olen saanut tietoja.

Tampereella _____.____ 20__

 vapaaehtoisen allekirjoitus

 työntekijän allekirjoitus

TAPAAMISRAPORTIN TÄYTTÄMINEN

Raportti toimitetaan perheoikeudellisiin palveluihin/valvottuihin tapaamisiin postitse tai sähköpostilla viikon kuluessa tapaamisesta.

Raporttipohjana käytetään uusittua, vaakunallista raporttipohjaa. Raportissa kerrotaan valvotun tapaamisen kulku.

Raportti voi pitää sisällään esimerkiksi:

Lapsen näkökulmasta tarkasteltuna:

- Miten vuorovaikutus sujuu ja miten vanhempi toimii lapsen kanssa? (ohjaaminen, opastus, kieltäminen, lohduttaminen jne.) Ottaen huomioon tapaavan vanhemman ja lapsen aiempi yhteydenpito (miten usein ovat tavanneet, koska viimeksi jne.).
- Lapsen ja tapaajan välinen suhde ja sen kehittyminen.
- Ymmärtääkö ja huomioiko tapaajavanhempi lapsen ikätason mukaisia tarpeita?
- Miten vanhemmat käyttäytyvät suhteessa lapseen, toiseen vanhempaan, valvojaan tai ympäristöön? (kielenkäyttö, kuritus tms.). Miten tapaajavanhempi puhuu lapselle lähivanhemmasta?
- Miten lapsi reagoi vanhempiin tullessa ja lähtiessä?

Lisäksi raportista on hyvä ilmetä:

- Mitä lapsen kanssa tapaamisessa tehdään (leikki, ulkoilu, ruokailu)? Onko vanhemman huomio lapsessa vai puhuuko hän esim. erotilanteestaan tai lähivanhemmasta
- Aikataulujen noudattaminen (peruutuksista ilmoittaminen ja niiden syyt).
- Jos tapahtuu jotain lapsen edun vastaista se **PITÄÄ KIRJATA!**

Raporttia kirjoitettaessa täytetään kaikki tiedossa olevat perustiedot niihin tarkoitettuihin kenttiin, valvottavien kenttään ainoastaan lasten etunimet (sähköpostilla lähetettäessä). Valvoja-kenttään riittää valvojan etunimi.

Raporttiin yritetään kirjata **faktat tapaamisesta, ei tulkintaa**. Jos haluaa kertoa tapaamiseen liittyvistä tunneista tai kertoa enemmän tapaamisten aiheuttamista huolista, voi ottaa yhteyttä tai pyytää yhteyden ottoa järjestäjätaholta (ruksi lomakkeeseen).

Tapaamisraportti on asiakirja, joka vanhemmilla on myöhemmin oikeus saada luettavakseen esimerkiksi oikeuskäsittelyä varten. Asiakirjapyyntö tulee toimittaa Perheoikeudellisiin palveluihin/valvottuihin tapaamisiin.

Lasta ei tilanteeseen, joka ei ole lapsen edun mukainen:

- jos vanhempi päihtynyt
- jos vanhempien kohtaaminen on erityisen aggressiivinen (lapsi pelkää)
- jos tapaamisessa muita ihmisiä, joiden ei pidä olla paikalla
- jos tilanteessa havaittavissa muuta lapsen edun vastaista tai poikkeamista sopimuksesta

TAPAAMISRAPORTTI

Valvottu tapaaminen/vaihto

Tapaamisvalvoja:	Sosiaalityöntekijä:
Valvottava(t):	Aika: pvm, klo ja tapaamispaikka

Lapsen saattaja/noutaja:	Lapsen tapaaja:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Appendix A Family Visitation Observation Form

FAMILY VISITATION CENTER VISITATION REPORT

Case Name _____ Date _____ Visit # _____
 Case Worker _____ Unit _____
 Family Builders _____ Guardian Ad Litem _____
 Children _____
 Person(s) Visiting _____ Relationship _____
 Appointment Time: Beginning _____ Ending _____
 Children's Arrival Time: _____ Visitor's Arrival Time _____

INITIAL INTERACTION

Parent-Child Responses (check appropriate responses)

Parent: _____ Smiled	_____ Moved toward child(ren)	_____ Hugged
_____ Kissed	_____ Positive verbal interaction	_____ Detached
_____ Nonverbal	_____ Verbally critical of child(ren)	
Child(ren): _____ Smiled	_____ Moved toward parent(s)	_____ Hugged
_____ Kissed	_____ Positive verbal interaction	_____ Detached
_____ Cried	_____ Withdrawn	

OBSERVED INTERACTIONS OF VISITING ADULTS

	Yes	No	Sporadic	
1. Asked questions about child(ren)'s week	Y	N		NA
2. Set limits and boundaries	Y	N	S	NA
3. Initiated stimulating activity or conversation	Y	N	S	NA
4. Praised positive behavior	Y	N	S	NA
5. Acknowledged negative behavior of child(ren)	Y	N	S	NA
6. Responded appropriately to negative behavior	Y	N	S	NA
7. Spoke respectfully to child(ren)	Y	N	S	NA
8. Met emotional needs of child(ren)	Y	N	S	NA
9. Realistic expectations for child(ren)'s behavior	Y	N	S	NA
10. Allowed child(ren) to show emotions (i.e., crying, sadness)	Y	N	S	NA
11. Focused on child(ren) vs. something or someone else	Y	N	S	NA
12. Fed child(ren) age-appropriate snacks	Y	N	S	NA
13. Excessive gifts or candy given	Y	N		
14. Spoke to child(ren) about adult issue or problems	Y	N		
15. Whispered to child or was secretive	Y	N		
16. Demeaned others in the presence of child(ren)	Y	N		
17. Told child(ren) they would be home soon	Y	N		
18. Interrupted normal play and child(ren)	Y	N		
19. Intimidated child(ren) (verbal or nonverbal)	Y	N		
20. Appeared to be under the influence of drugs or alcohol	Y	N		
21. Uncomfortable with supervision	Y	N		

If negative behavior is observed, please explain:

OBSERVED INTERACTIONS OF CHILD(REN)

	Yes	No	Sporadic	
1. Appeared clean and healthy	Y	N		
2. Expressed natural affection for parent(s)	Y	N	S	NA
3. Responded to behavior modification used by parent(s)	Y	N	S	NA
4. Relaxed, happy, comfortable during visit	Y	N	S	NA
5. Tested limits set by parent(s)	Y	N	S	NA
6. Acted like parent (role reversal)	Y	N	S	NA
7. Had temper tantrum(s) during visit	Y	N	S	NA
8. Appeared detached or unresponsive during visit	Y	N	S	NA
9. Unusually nonverbal	Y	N	S	NA
10. Hyperactive or overstimulated	Y	N	S	NA
11. Complained about foster home	Y	N	S	NA

If negative behavior is observed, please explain:

SEPARATION

Parent-Child Responses (check appropriate responses)

Parent:	☐ Smiled	☐ Sad	☐ Prolonged
	☐ Kissed	☐ Cried	☐ Nonverbal
	☐ Hugged	☐ Provided reassurance	☐ Detached
	☐ Other _____		

Child(ren):	☐ Smiled	☐ Sad	☐ Nonverbal
	☐ Kissed	☐ Cried	☐ Detached
	☐ Hugged	☐ Withdrawn	☐ Temper tantrum
	☐ Other _____		

Other pertinent information needed to be addressed:

SIGNATURES _____ OBSERVER _____ DIRECTOR _____

*What you see here, what you do here, what you say here,
Let it stay here, when you leave here.*